

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

اندیشه سبز / ۲۶

سخت‌نویس از رو

پروین کرمی

ماجرای جنگ خندق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آرزوی سوم: ماجرای جنگ خندق

نویسنده:

مهدی خدامیان آرانی

ناشر چاپی:

وثوق

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	آرزوی سوم: ماجرای جنگ خندق
۶	مشخصات کتاب
۱۰	فهرست
۱۲	مقدمه
۱۴	بهتر از خداپرستی چیست؟
۲۴	به کجا چنین شتابان؟
۲۸	آفرین بر این طرح ایرانی!
۳۹	مدیون رحمت تو هستیم
۵۶	آبروی من رفت، حالا چه کنم؟
۶۹	چرا پیمان نامه را پاره می کنی؟
۸۶	من سرنوشت جنگ را تغییر می دهم!
۱۱۸	من حق رفاقت را ادا می کنم
۱۲۴	ای لشکر طوفان! آماده باش آماده باش!
۱۳۳	منابع تحقیق
۱۴۹	درباره مرکز

آرزوی سوم: ماجرای جنگ خندق

مشخصات کتاب

سرشناسه: خدایان آران، مهدی، ۱۳۵۳ -

عنوان و نام پدیدآور: آرزوی سوم [کتاب] / مهدی خدایان آران.

مشخصات نشر: قم: وثوق، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری: ۱۱۰ ص.

فروست: اندیشه سبز؛ ۳۲.

شابک: ۳۰۰۰۰ ریال : ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۷-۱۱۲-۶

یادداشت: چاپ دوم.

یادداشت: عنوان روی جلد: آرزوی سوم: ماجرای جنگ خندق.

یادداشت: کتابنامه: [۱۰۵]-۱۱۰.

عنوان روی جلد: آرزوی سوم: ماجرای جنگ خندق.

موضوع: داستان های مذهبی -- قرن ۱۴

موضوع: غزوه خندق، ق.۵.

رده بندی کنگره: BP۹/خ۴۳۷ ۱۳۹۱

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۶۸

شماره کتابشناسی ملی: ۲۹۱۹۲۸۷

ص: ۱

آرزوی سوم

مهدی خدامیان آرانی

ص: ۳

فہرست

تصویر

□

ص: ۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آن روز به من خیره شدی و گفتی: «از مولایم علی(ع) بنویس! من می خواهم بدانم شیعه چه کسی هستم».

سخن تو مدّت ها در گوش جانم طنین انداز بود و نمی توانستم آن را فراموش کنم. مدّت ها در فکر بودم که از کجا شروع کنم و چه بنویسم.

من به مشهد رفته بودم و در حرم امام رضا(ع) با یکی از دوستانم روبرو شدم. او از جنگ خندق برایم سخن گفت. به راستی چه نکات زیبایی در آن حادثه تاریخی نهفته است! او از من خواست تا در این زمینه، کتابی بنویسم.

آن روز فقط علی(ع) بود که با شجاعت خود اسلام را نجات داد، روزی که همه کفر در مقابل همه ایمان ایستاده بود و اگر مولا به میدان نمی رفت، برای همیشه ندای توحید خاموش می شد.

وقتی به خانه بازگشتم به ۱۲۸ کتاب عربی مراجعه کردم و با دقت به مطالعه و تحقیق پرداختم و اکنون خدا را شکر می کنم که این کتاب در دست توست. امیدوارم که این کتاب بتواند به همه ما کمک کند تا بتوانیم مولای خود را بهتر بشناسیم.

مهدی خدّامیان آرانی

اریبهشت ماه ۱۳۹۰

-- چه می گویی؟ چرا نمی گذاری بخوابم؟

-- آقای نویسنده! بلند شو! چقدر می خوابی بلند شو! دیر شد.

-- بابا! من خسته ام، آیا نمی شود مقداری دیگر بخوابیم؟ چرا این قدر عجله می کنی؟

-- مگر خودت نگفتی که باید همراه یهودیان برویم و ببینیم چه نقشه ای در سر دارند؟ چقدر زود حرف خودت را فراموش می کنی؟ برخیز!

این سخن تو را که می شنوم، همه چیز یادم می آید، زود از جا بلند می شوم.

من از تو معذرت می خواهم دست خودم نبود، خیلی خسته بودم. سفر در این بیابان های خشک و بی آب و علف، توان مرا ربوده بود.

تو به من لبخند می زنی و به سوی اسب خود می روی. واقعاً تو چه همسفر خوبی هستی! اسب سفید مرا هم زین کرده ای. دستت درد نکند، بی خود نیست که من تو را این قدر دوست دارم!

گرد و غباری در افق دیده می شود، ما می توانیم خیلی زود خود را به آن گروه

یهودی برسائیم. فکر می کنم آنها به سوی مکه می روند.

سفر ما ادامه پیدا می کند...

یهودیان به سرپرستی آقای حَیّ به پیش می تازند، آنها خبر ندارند که ما به دنبال آنها می رویم. آن طور که آنها می تازند فکر می کنم فردا به شهر مکه برسند، البته اگر حدس من درست باشد که مقصد آنها مکه است.

خیلی خسته شده ای. می دانم داری با خود فکر می کنی، آیا واقعاً لازم بود ما این همه راه به دنبال یهودیان بیاییم؟ شاید آنها به قصد زیارت خانه خدا به مکه می روند.

اما نه، تا به حال هیچ یهودی برای زیارت کعبه به مکه نیامده است. یهودیان برای کعبه احترامی قائل نیستند. آنها برای فتنه ای بزرگ به مکه می روند.

چه فتنه ای؟

فتنه تحریک کفار و بت پرستان برای جنگ با پیامبر!

اینان می روند تا سپاهی را آماده کرده و به مدینه حمله کنند و اسلام را نابود کنند. این بزرگ ترین آرزوی آنهاست. (۱)

ما در سال پنجم هجری هستیم... (۲)

نزدیک شهر مکه می رسیم، می دانم که مشتاق هستی تا کعبه، خانه خدا را زیارت کنی و بر جای دست ابراهیم (ع) بوسه بزنی!

وارد شهر می شویم، به سوی خانه دوست می رویم، طواف می کنیم...

ص: ۱۰

۱- ۱. . إن نقرأ من اليهود منهم سلام بن أبي الحقيق وحیی بن أخطب فی جماعه من بنی النضیر الذین أجلاهم رسول الله صلی الله علیه و آله، خرجوا حتی قدموا علی قریش بمکه، فدعوهم إلى حرب رسول الله صلی الله علیه و آله: تفسیر مجمع البیان ج ۸ ص ۱۲۵، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۱۹۷، وراجع الدرر لابن عبد البر ص ۱۶۹، جامع البیان ج ۲۱ ص ۱۵۶، تفسیر الثعلبی ج ۸ ص ۱۳، تفسیر البغوی ج ۳ ص ۵۰۹، تفسیر القرطبی ج ۱۴ ص ۱۲۹، تاریخ الطبری ج ۲ ص ۲۳۳، البدایه والنهایه لابن کثیر ج ۴ ص ۱۰۸، تاریخ ابن خلدون ج ۲ ص ۲۹، السیره النبویه لابن هشام ج ۳ ص ۷۰۰، السیره النبویه لابن کثیر ج ۳ ص ۱۸۱.

٢-٢ . كانت غزوه الخندق فى شوال سنه خمس: تاريخ الإسلام ج ٢ ص ٢٥١، وراجع: تلخيص الحبير ج ١٠ ص ٢٧٧، نيل الأوطار ج ٥ ص ١٢٧، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٧١، السنن الكبرى للبيهقى ج ٦ ص ٥٦، فتح البارى ج ٧ ص ٣٣٢، عمدته القارى ج ٤ ص ٢٣٩، مسند ابن راهويه ج ٤ ص ٣٧، المعجم الكبير ج ٦ ص ١٣.

تو رو به من می کنی و می گویی: چرا در اطراف کعبه، این همه بت قرار داده اند؟ چرا عده ای در مقابل این بت ها به سجده افتاده اند؛ گریه می کنند و از آنها حاجت می خواهند؟ این مردم همه بت پرست هستند، آنها کعبه را بتکده کرده اند و سید و شصت بت داخل کعبه قرار داده اند. (۱)

به راستی این چه دینی است که این مردم دارند؟

دین دختران زیبای خدا!

تعجب نکن! این مردم می گویند خدا سه دختر دارد: عزی، لات و منات!

عزی الهه آفرینش است و همه هستی به دست او خلق شده است. این مردم به داشتن عزی، افتخار می کنند، زیرا او در سرزمین آنها منزل کرده است و چه چیزی از این بهتر! (۲)

لات، الهه آفتاب است. سنگی چهار گوش و بزرگ که مردم برایش قربانی می کنند و به او تقرب می جویند. (۳)

و اما دختر سوم خدا، نامش «منات» است، او بزرگ ترین دختر خداست و مردم برای او قربانی زیادی می کنند. (۴)

* * *

-- همسفر! از فکر این بت ها بیا بیرون! حواست به یهودیان باشد، یادت هست که اسم بزرگ آنها چه بود؟

-- فکر می کنم آقای «حی» بود.

-- درست گفتم، باید در جستجوی آنها باشیم.

-- آری! باید بفهمیم که آنها چه نقشه ای در سر دارند.

ص: ۱۱

۳-۱. دخل رسول الله صلى الله عليه و آله يوم فتح مكة والأصنام حول الكعبة، وكانت ثلاثمئة وستين صنماً، فجعل يطفها بمخصره في يده ويقول: جاء الحق وزهق الباطل، إن الباطل كان زهوقاً: أمالي الطوسي ص ۳۳۶، بحار الأنوار ج ۲۱ ص ۱۱۶، التفسير الأصفى ج ۱ ص ۶۹۳، التفسير الصافي ج ۳ ص ۲۱۲، تفسير نور الثقلين ج ۳ ص ۲۱۳؛ ولما دخل رسول الله صلى الله عليه و آله المسجد وجد فيه ثلاثمئة وستين صنماً، بعضها مشدود ببعض بالرصاص...: الإرشاد ج ۱ ص ۱۳۸، الخرائج والجرائح ج ۱ ص ۹۷، كشف الغمّه ج ۱ ص ۲۱۹، كشف اليقين للعلامة الحلّي ص ۱۴۳.

۲-۴. ثم اتخذوا العزى، وسمي بها عبد العزى بن كعب، وكان الذي اتخذها ظالم بن أسعد، وكانت بوادٍ من نخلة الشاميه، يقال له: حراض، عن يمين المصعد إلى العراق من مكة فوق ذات عرق، إلى البستان بتسعه أميال، فبنى عليها بيتاً، وكانوا يسمعون

فيه الصوت: خزانه الأدب ج ٤ ص ١١٦ و ص ٢٠٩؛ كانت العزى أحدث من اللآت، وكان الذى اتخذه ظالم بن سعد بوادى نخله...: فتح البارى ج ٨ ص ٤٧١، تفسير القرطبي ج ١٧ ص ٩٩، وراجع تاج العروس ج ٨ ص ١٠١.

٣-٥. ثم اتخذوا اللآت بالطائف، وكانت صخره مربّعه، وكان يهودى يلت عندها السوق، وكانت سدنتها من ثقيف بنو عتاب بن مالك، وكانوا بنوا عليها بناءً، وكانت قريش وسائر العرب تعظمها. وسَمّت زيد اللآت، وتيم اللآت، وكانت فى موضع مناره مسجد الطائف اليسرى اليوم، فلم تزل كذلك حتى أسلمت ثقيف، فبعث رسول الله صلى الله عليه وآله المغيرة بن شعبه فهدمها وحرقها بالنار: خزانه الأدب ج ٧ ص ٢٠٩؛ وكان اللآت بالطائف لثقيف على صخره، وكانوا يسترون ذلك البيت ويصاهون به الكعبه، وكان له حجه وكسوه، وكانوا يحرمون واديه: كتاب المحبر ص ٣١٥، وراجع فتح البارى ج ٨ ص ٤٧١، تفسير القرطبي ج ١٧ ص ٩٩.

٤-٦. فكان أقدمها مناه، وسُمّيت العرب عبد مناه وزيد مناه. وكان منصوباً على ساحل البحر، وكانت العرب جميعاً تعظمه وتذبح حوله، وكان أشدّ إعظاماً له الأوس والخزرج، وكان أولاد معد على بقيه من دين إسماعيل، وكانت ربيعه ومضر على بقيه من دينه، ومناه هى التى ذكرها الله: «وَمَنْوَةَ الثَّالِثَةِ الْأُخْرَى»، وكانت لهذيل وخزاعه وقريش، وجميع العرب تعظمها، إلى أن خرج رسول الله صلى الله عليه وآله من المدينة سنة ثمان من الهجرة وهو عام الفتح، فلما سار من المدينة أربع ليالٍ أو خمس ليالٍ، بعث علياً إليها فهدمها: خزانه الأدب ج ٧ ص ٢٠٨؛ إن عمرو بن لحي نصب مناه على ساحل البحر ممّا يلى قديد، فكانت الأزد وغسان يحجونها ويعظمونها، إذا طافوا بالبيت وأفاضوا من عرفات وفرغوا من منى، أتوا مناه فأهلّوا لها، فمن أهل لها لم يطف بين الصفا والمروه: فتح البارى ج ٣ ص ٣٩٩، عمده القارى ج ١٩ ص ٢٠٣، تحفه الأحوذى ج ٨ ص ٢٤٢، التمهيد لابن عبد البر ج ٢ ص ٩٨، تفسير ابن كثير ج ٤ ص ٢٧٢.

به جستجوی حئی می پردازیم، سرانجام متوجه می شویم که آنها در کنار کوه صفا با ابوسفیان در حال گفتگو هستند. باید سریع به آنجا برویم.

آیا ابوسفیان را می شناسی؟ او بزرگ و رئیس شهر مکه است، همه مردم از دستورات او اطاعت می کنند.

نزدیکتر می رویم تا ببینیم آنها با یکدیگر چه می گویند.

ابوسفیان رو به آنها می کند و می گوید:

-- خیلی خوش آمدید. شما به شهر خودتان آمده اید.

-- ممنونم. شما می دانید که ما کینه محمد را به دل داریم و تا او را از میان برنداریم آرام نداریم. ما آماده ایم تا با کمک شما به جنگ او برویم!

-- جانا! سخن از زبان ما می گویی!

-- ای ابوسفیان! چرا دست روی دست گذاشته اید و به محمد این همه فرصت می دهید؟ از جنگ احد دو سال گذشته است. در این دو سال، محمد یاران زیادتری پیدا کرده است. اگر بیش از این صبر کنید، دیگر نخواهید توانست او را نابود کنید.

-- خوب، می گویی چه کنیم؟

-- باید همه قبیله های عرب را برای جنگ با محمد شوراند. من حاضر هستم با همه آنها صحبت کنم و همه بزرگان عرب را برای جنگ آماده کنم. ما باید با سپاهی بزرگ به مدینه حمله کنیم و کار محمد را تمام کنیم!^(۱)

ص: ۱۲

۱-۷. . إنا سنكون معكم عليهم حتى نستأصلهم، فقالت لهم قريش: يا معشر اليهود، إنكم أهل الكتاب الأول، فديننا خير أم دين محمد؟ قالوا: بل دينكم خير من دينه، فأنتم أولى بالحق منهم، فهم الذين أنزل الله فيهم: «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أَوْتُوا نَصِيحًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هـُـؤُلَاءِ أَهْدَى مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا سَبِيلًا»، إلى قوله: «وَكَفَىٰ بِنَجْمِ سَعِيرٍ»، فسّر قريشاً ما قالوا، ونشطوا لما دعوهم إليه، فأجمعوا لذلك واتفقوا له: تفسير مجمع البيان ج ۸ ص ۱۲۵، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۱۹۷، وراجع الدرر لابن عبد البر ص ۱۶۹، جامع البيان ج ۲۱ ص ۱۵۶، تفسير الثعلبي ج ۸ ص ۱۳، تفسير البغوي ج ۳ ص ۵۰۹، تفسير القرطبي ج ۱۴ ص ۱۲۹، تاريخ الطبري ج ۲ ص ۲۳۳، البدايه والنهائيه لابن كثير ج ۴ ص ۱۰۸، تاريخ ابن خلدون ج ۲ ص ۲۹، السيره النبويه لابن هشام ج ۳ ص ۷۰۰، السيره النبويه لابن كثير ج ۳ ص ۱۸۱.

ابوسفیان مهمانان خود را به خانه دعوت کرد تا از آنها پذیرایی کند. دیگر وقت ناهار نزدیک است. همه با هم حرکت می کنند.

ابوسفیان یکی را می فرستد تا به همه بزرگان شهر خبر بدهد که برای ناهار به خانه او بیایند و با مهمانان آشنا شوند. او به دوستان خود خبر می دهد که یهودیان برای چه کاری به اینجا آمده اند.

عجب سفره ای! به به!

بفرمایید! بفرمایید!

همه مشغول خوردن می شوند، گوشت شتر چقدر خوشمزه است! حیف که من و تو باید فقط نگاه کنیم، این بت پرستان، موقعی که شتر یا گوسفندی را می کشند، نام خدا را بر زبان نمی آورند، ما نمی توانیم از غذای آنها بخوریم، باید تا بعد از ناهار صبر کنیم.

بزرگان مکه با خود می گویند: به زودی سپاه بزرگی تشکیل می دهیم و به مدینه هجوم می بریم و اسلام را ریشه کن می کنیم. آنها سالیان سال است که در این آرزو هستند.

یکی از بزرگان مکه آرام با دوستانش سخن می گوید: دوستان من! آیا شما به همکاری یهود ایمان دارید؟ من باور نمی کنم که آنها واقعاً تصمیم جنگ با محمد را داشته باشند. آخر یهودیان، بت پرست نیستند، یعنی اهل کتاب آسمانی هستند، محمد هم مخالف بت پرستی است، هر چه نکنی هدف آنها با محمد یکی است: «مخالفت با بت پرستی»!

به راستی چه شده است آنان که سال ها ما را مشرک می دانستند و بت های ما را مسخره می کردند حالا می خواهند با ما متحد شوند؟

باید از ابوسفیان بخواهیم تا از آنها در این مورد سؤال کند.

* * *

اکنون ابوسفیان رو به آقای حئی می کند و می گوید:

-- شما اهل کتاب آسمانی هستید و ما شما را به عنوان یک دانشمند آسمانی، قبول داریم.

-- خواهش می کنم. شما بزرگوار هستید.

-- اگر از شما سؤالی بکنم، جواب درست را به من می دهید؟

-- بله! ما وظیفه داریم که جز حقیقت چیزی نگوییم.

-- شما می دانید که محمد دین تازه ای را آورده است و دم از خدای یگانه می زند، ما سالیان سال است که بت پرست

هستیم، دختران زیبای خدا را عبادت می کنیم. به نظر شما آیا دین ما بهتر است یا دین محمد؟

برای لحظه ای سکوت همه جا را فرا می گیرد. آقای حئی سر خود را پایین می اندازد. او فکر می کند. به راستی چه پاسخی

خواهد داد...

* * *

ای ابوسفیان! بدان که دین تو بهتر از دین محمد است، تو رستگار هستی. حق با توست. دینی که محمد آورده است باطل است.

لبخند رضایت بخشی بر چهره ابوسفیان نقش می بندد. او رو به دوستان خود می کند و می گوید: دیدید که حق با ماست. این

دانشمندان بزرگ نیز سخن ما را

قبول دارند.

خدایا! من چه می شنوم؟ مگر در تورات نیامده است که فقط خدای یگانه را پرستید. از بت پرستی دوری کنید. چه شد که حَی، آیین بت پرستی را تأیید کرد؟

همین فردا می بینی که ابوسفیان همین سخن حَی را برای همه مردم بیان می کند و اعتقاد به بت پرستی محکم تر می شود، مردم روز به روز در تاریکی و سیاهی فرو می روند.

به چه فکر می کنی؟ می خواهی چه جواب تاریخ را بدهی ای حَی؟

چقدر زود گذشته خود را فراموش کرده ای! پدران تو که در شام زندگی می کردند، در تورات خوانده بودند که آخرین پیامبر خدا در سرزمین حجاز ظهور خواهد کرد. آنها از شام به این سرزمین آمدند تا اولین کسانی باشند که به آن پیامبر ایمان می آورند.

با تو هستم آقای حَی! گوش می کنی؟

من به یاد دارم روزگاری را که به بت پرستان می گفتم: «به زودی پیامبری در این سرزمین ظهور می کند و به بت پرستی پایان می دهد».(۱)

مگر آرزوی تو این نبود که این مردم دست از بت پرستی بردارند؟

چه شد که امروز بت پرستی را بهتر از یکتا پرستی می دانی؟

اکنون محمّد به پیامبری رسیده است و تو با او دشمنی می کنی و به فکر جنگ با او هستی؟

می خواهی برایت بگویم که چرا پدران تو از فلسطین به این سرزمین آمدند؟

ص: ۱۵

۱- ۸. «وَكَانُوا» یعنی هواء اليهود «مِنْ قَبْلِ» ظهور محمّد صلی الله علیه و آله بالرساله «يَسْتَفْتِحُونَ» يسألون الله الفتح والظفر «عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا» مِنْ أَعْدَائِهِمْ وَالْمَنَاوِينَ لَهُمْ، وَكَانَ اللَّهُ يَنْفَتِحُ لَهُمْ وَيَنْصُرُهُمْ، «فَلَمَّا جَاءَهُمْ» أَي هَوَاءَ الْيَهُودِ «مَا عَرَفُوا» مِنْ نِعْتِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَصَفَتِهِ «كَفَرُوا بِهِ» جحدوا نبوته حسداً له وبغياً: بحار الأنوار ج ۹ ص ۱۸۱ و ج ۹۱ ص ۱۰، التفسير الأصفى ج ۱ ص ۵۳، التفسير الصافي ج ۱ ص ۱۵۸.

افسوس و صد افسوس که تو فرزند خوبی برای آنها نبودی.

سالیان سال، یهود، پرچمدار یکتاپرستی بود و به خاطر ایمان به خدای یگانه سختی های زیادی را تحمّل کرد، اما چه شد که تو امروز به بت پرستان پناه می بری و دین آنها را تأیید می کنی؟

وای بر تو!

تو که از نسل هارون هستی، هارون برادر موسی(ع)، تو که این گونه باشی حساب بقیه پاک است. (۱)

چه کسی باور می کند که تو می خواهی به جنگ با محمد بروی؟ چرا تو این قدر عوض شده ای؟ چرا؟

ص: ۱۶

۱-۹. وهم بطنّ من اليهود من المدینه، وکان رئیسهم حیی بن أخطب، وهم یهود من بنی هارون علی نبینا وآله وعلیه السلام: تفسیر القمّی ج ۲ ص ۱۷۷، بحار لأنوار ج ۲۰ ص ۲۱۷، وراجع عمده القاری ج ۳ ص ۲۱۶، تحفه الأحمّودی ج ۴ ص ۲۱۶، مسند ابن راهویه ج ۴ ص ۳۰، الاستیعاب ج ۴ ص ۱۸۷۱.

به کجا چنین شتابان؟

خورشید دارد طلوع می کند، حَیّ نزد ابوسفیان می آید تا با او خداحافظی کند. آنها یکدیگر را گرم در آغوش می گیرند. ابوسفیان برای حَیّ سفر خوشی را آرزو می کند.

دیگر موقع حرکت است، حَیّ و دوستانش سوار اسب های خود می شوند و به پیش می تازند.

ابوسفیان خیلی خوشحال است. او که تجربه دو جنگ با پیامبر را دارد با خود فکر می کند که در این جنگ حتماً پیروز میدان خواهد بود، او خیال می کند که پیامبر دو راه بیشتر ندارد:

راه اول این است که برای مقابله با سپاه مکه از مدینه خارج شود. در این صورت، سپاه ابوسفیان، همه مسلمانان را قتل عام خواهد کرد.

راه دوم این که پیامبر در خود شهر مدینه سنگر بگیرد، در این صورت، سپاه مکه با سختی کمتری روبرو خواهد شد و شاید برای ورود به شهر، حدود پانصد کشته بدهد، اما سرانجام شهر را تصرف خواهد کرد.

اکنون فقط باید نیروهای زیادی را بسیج کرد، وقتی ما بتوانیم ده هزار جنگجو در سپاه خود داشته باشیم، حتماً پیروز این میدان هستیم.

حَتَّىٰ با گروهی از دوستانش به سمت شمال می روند. آنها خیلی سریع می تازند، گویی خیلی عجله دارند. آنها می خواهند قبل از این که خبری به مدینه برسد سپاه بزرگ را آماده کنند.

بعد از مدتی آنها به سرزمین عَطْفَان می رسند. قبیله ای بزرگ در آن سرزمین زندگی می کنند که همه آنها بت عَزَّى را می پرستند. سنگ صاف و سیاه که معبد بزرگی دارد و شتران زیادی برای او قربانی می شوند. این سنگ، الهه آفرینش است و همه هستی به دست او خلق شده است!!

خیلی جالب است، یهودیان که خود را یکتاپرست می دانند می خواهند از این مردم برای نابودی اسلام کمک بگیرند.

عَیْنَه، رئیس این قبیله است، وقتی به او خبر می دهند که گروهی از یهودیان برای دیدن او آمده اند، خیلی تعجب می کند، آخر کم اتفاق افتاده است که یک یهودی یکتاپرست به دیدار بت پرست بیاید. (۱)

عَیْنَه از خیمه خود بیرون می آید و به مهمان های خود خوش آمد می گوید و آنها را به داخل خیمه دعوت می کند:

-- مهمانان عزیز! خیلی خوش آمدید.

-- شما می دانید که محمّد، دین تازه ای آورده است. او می خواهد آیین بت پرستی را از بین ببرد. ما می خواهیم با کمک شما به جنگ او برویم تا نتواند بت ها را نابود کند.

-- شما سالیان سال ما را به خاطر عبادت عَزَّى، سرزنش می کردید، حال چگونه

ص: ۱۸

۱- ۱۰. فلم یزل یسیر معهم حیى بن أخطب فى قبائل العرب، حتى اجتمعوا قدر عشرة آلاف من قريش وكنانه والأقرع بن حابس فى قومه، وعباس بن مرداس فى بنى سليم: تفسير القمى ج ۲ ص ۱۷۷، التفسير الصافى ج ۴ ص ۱۷۱، تفسير نور الثقلين ج ۴ ص ۲۴۴.

شده است که می خواهید از خدای ما دفاع کنید؟ باور آن سخت است.

-- جناب عَیْنَه! حق با شماست. ما قبلاً با بت پرستی نظر مساعدی نداشتیم، اما وقتی مقصداری به مطالعات و تحقیقات خود ادامه دادیم به نتایج تازه ای رسیدیم.

-- عجب. خوب بعد از این تحقیقات جدید، چه دستگیرتان شد؟

-- ما فهمیدیم که دین شما بهتر از دین محمد است. و این سخن را به ابوسفیان گفته ایم و او به ما قول همکاری داده است. آیا شما هم به ما کمک می کنید؟ آیا نیروهای خود را برای حمله به مدینه بسیج می کنید؟

-- من باید قدری فکر کنم. ما مدت هاست که با مردم مدینه، روابط خوبی داریم. در سال های قحطی، مردم مدینه به ما کمک زیادی کرده اند، حال ما چگونه به جنگ آنها برویم؟

-- جناب عَیْنَه! شما بزرگ این قبیله هستید. شما باید از عَزَى، دختر خدای خود حمایت کنید. اگر دست روی دست بگذارید، محمد به معبد شما حمله خواهد کرد و دختر زیبای خدا را در آتش خواهد سوزاند!

-- باشد. ما به کمک شما می آییم. (۱)

نگاه کن! حَیّی چقدر خوشحال است که توانسته است این قبیله را نیز با خود همراه کند. اکنون باید به سوی قبیله های دیگر رفت. باید همه آنها را تحریک کرد تا در این جنگ شرکت کنند.

حَیّی می خواهد سپاه بزرگی را تشکیل بدهد، سپاهی که تا به حال، مردم حجاز نمونه آن را ندیده اند. او لیست بلندی در دست دارد، او می خواهد تا همه قبیله های بنی سُلَیم، بنی اَسَد و... نیروهای خود را برای حمله به مدینه بسیج

ص: ۱۹

۱- ۱۱. . . خرج حیی بن أخطب بعد بنی النضیر إلى مکة؛ یحرّض المشرکین علی حربہ صلی الله علیہ و آله، خرج کنانه بن الربیع بن أبی الحقیق فی غطفان، ویحرّضهم علی قتله علی أن لهم نصف تمر خیبر، فأجابه عَیْنَه بن الحصن الفزاری إلى ذلک، وکتبوا إلى حلفائهم من بنی اَسَد...: عون المعبود ج ۸ ص ۱۶۵.

کنند.

حَیّ به زودی با سپاه ده هزار نفری به سوی مدینه خواهد آمد. روزهای سختی در انتظار مدینه است. پیامبر چگونه می خواهد در مقابل این سپاه بزرگ مقاومت کند.

خدایا! تو خود، پیامبرت را یاری کن!

همسفر خوبم! بیا به سوی مدینه برویم، حمله نظامی به مدینه حتمی شده است، ما باید هر چه زودتر این خبر را به پیامبر برسانیم.

تا شهر مدینه راه زیادی داریم، فکر می کنم سفر ما چند روز طول بکشد...

ص: ۲۰

آفرین بر این طرح ایرانی!

همسفر خوبم! آن نخلستان ها را می بینی، آنجا مدینه است! شهری که پیامبر مهربانی ها به آنجا مهاجرت کرده است. امروز این شهر، محل نزول فرشتگان الهی است.

باید به مرکز شهر برویم، به مسجد پیامبر. باید پیامبر را از هجوم دشمنان آگاه سازیم.

نگاه کن! مسجد پر از جمعیت است. هنوز که وقت نماز نشده است. تا اذان ظهر ساعتی مانده است. پس برای چه مردم در مسجد جمع شده اند؟

داخل مسجد می شویم. صدایی آشنا به گوش می رسد، این پیامبر است که برای مردم سخن می گوید: «ای مردم! جبرئیل بر من نازل شده است و به من خبر داده است که احزاب به زودی به جنگ ما خواهند آمد، به نظر شما، چگونه با آنان مقابله کنیم؟».

تو نگاهی به من می کنی و می گویی: منظور پیامبر از «احزاب» چیست؟

«احزاب»، جمع کلمه «حزب» است، «حزب» هم به معنای گروه است. از آن جهت که گروه ها و قبیله های متعددی می خواهند به مدینه حمله کنند، پیامبر از کلمه «احزاب» استفاده می کند.

آری! جنگ احزاب در پیش است. (۱)

یکی از بزرگان از جا برمی خیزد و چنین می گوید: «خوب است ما نیروهای خود را از شهر مدینه خارج کنیم و به استقبال دشمن برویم. میدان جنگ باید در بیرون شهر باشد».

عده ای با این نظر مخالف هستند، وقتی دشمن چندین برابر ما باشد، نمی توان در خارج از شهر به مقابله با او پرداخت.

همه به فکر فرو می روند، به راستی چگونه می توان در مقابل این سپاه بزرگ مقاومت کرد؟

در جنگ احد، مسلمانان از شهر خارج شدند و به استقبال سپاه قریش رفتند و تجربه دردناکی را کسب کردند. آن روز قبیله قریش به جنگ آمده بود، اما امروز سپاه احزاب می آید، قبیله های عرب همه متحد شده اند و فقط به فکر نابودی اسلام هستند.

به راستی چه باید کرد؟

همه مردان جنگجوی مدینه از هفتصد نفر بیشتر نیستند. آنها چگونه می خواهند در مقابل لشکر ده هزار نفری مقاومت کنند؟

سکوت بر همه جا سایه افکنده است. فکر دیگری به ذهن دیگران نمی رسد، به راستی چه باید کرد؟ (۲)

-- برخیز! برخیز و سخن بگو!

-- با من هستی؟ وقتی بزرگان هستند من چه بگویم؟ من ایرانی هستم و در

ص: ۲۲

۱- ۱۲. . أقبلت بحدّها و حدیدها حتّى أناخت علينا بالمدينة واثقه بأنفسها فيما توجّهت له، فهبط جبرئيل عليه السلام على النبي صلى الله عليه و آله فأنبأه بذلك، فخذق على نفسه و من معه من المهاجرين والأنصار: الخصال ص ۳۶۸، الاختصاص ص ۱۶۷، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۴۴.

۲- ۱۳. . ولما فرغ رسول الله صلى الله عليه و آله من الخندق، أقبلت قریش حتّى نزلت بين الجرف والغابه، فى عشرة آلاف من أحابشهم و من تابعهم من بنى كنانة و أهل تهامة، و أقبلت غطفان و من تابعهم من أهل نجد، حتّى نزلوا إلى جانب أحد، و خرج رسول الله صلى الله عليه و آله و المسلمون حتّى جعلوا ظهورهم إلى سلع... فضرب هناك عسكره، و الخندق بينه و بين القوم: تفسير مجمع البيان ج ۸ ص ۱۲۹، تفسير الثعلبي ج ۸ ص ۱۳، تفسير البغوى ج ۳ ص ۵۱۱، معجم البلدان ج ۳ ص ۱۴۱، تاريخ

الطبرى ج ١ ص ٢٣٦، تاريخ الإسلام ج ٢ ص ٢٨٧، البدايه والنهائيه ج ٤ ص ١١٧، إمتاع الأسماع ج ٨ ص ٣٧٢، السيره النبويه لابن هشام ج ٣ ص ٧٠٤، السيره النبويه لابن كثير ج ٣ ص ١٩٧، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٠٠؛ فبلغ ذلك رسول الله صلى الله عليه وآله، واستشار أصحابه، وكانوا سبعمئه رجل: تفسير القمى ج ٢ ص ١٧٧، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢١٨.

این شهر غریبم.

-- برخیز! چه کسی گفته تو بزرگ نیستی؟ تو سلمان محمدی هستی؟ مگر فراموش کرده ای که پیامبر چقدر به تو احترام می گذارد؟ برخیز و پیشنهاد خود را بگو.

-- آیا کسی سخن مرا قبول می کند؟

-- وظیفه تو فقط این است که برای دفاع شهر، پیشنهاد خود را بگویی. این پیامبر است که سرانجام باید تصمیم بگیرد.

و این گونه است که سلمان از جا برمی خیزد و رو به پیامبر می کند و می گوید:

-- من پیشنهاد خوبی برای دفاع از مدینه دارم.

-- پیشنهاد تو چیست؟

-- در ایران، گرداگرد شهرها، خندق و کانال بزرگی حفر می کنند تا دشمن نتواند به شهر حمله کند. من فکر می کنم خوب است هر چه سریع تر خندقی حفر کنیم و مانع هجوم دشمن به شهر شویم. (۱)

این پیشنهاد جالبی است. تا به حال هیچ کس به آن فکر نکرده است، اصلاً در سرزمین حجاز هیچ گاه از این روش استفاده نشده است.

پیامبر رو به یارانش می کند، گویا دیگران هم این نظر را پسندیده اند، این بهترین راه برای دفاع از شهر است. پیامبر این نظر را تأیید می کند. اکنون دیگر باید هر چه سریع تر دست به اقدام زد.

آری! باید دور تا دور شهر را خندق بزرگی بکنیم، خندقی که هیچ اسب سواری نتواند از روی آن عبور بکند.

ص: ۲۳

۱- ۱۴. فلما سمع رسول الله صلى الله عليه و آله اجتماع الأحزاب عليه وقوه عزيمتهم في حربه، استشار أصحابه، فأجمع رأيهم على المقام بالمدينة و حرب القوم إن جاؤا إليهم على أنقابها، فأشار سلمان الفارسي رحمه الله على رسول الله صلى الله عليه و آله بالخندق، فأمر بحفره، وعمل فيه بنفسه، وعمل فيه المسلمون: بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۵۱؛ قال سلمان: يا رسول الله، إن القليل لا يقاوم الكثير في المطاوله، قال: فما نضع؟ قال: نحفر خندقاً يكون بيننا وبينهم حجاباً، فيمكنك منهم في المطاوله، ولا يمكنهم أن يأتونا من كل وجه، فإننا كنا معاشر العجم في بلاد فارس إذا دهمنا دهم من عدونا نحفر الخنادق، فيكون الحرب من مواضع معروفه. فنزل جبرئيل على رسول الله صلى الله عليه و آله فقال: أشار بصواب: تفسير القمي ج ۲ ص ۱۷۷، التفسير الصافي

ج ٤ ص ١٧١ و ج ٦ ص ٢١، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢١٨.

همه مردم به خانه های خود می روند تا بیل و کلنگ بیاورند و هر چه زودتر کار را شروع کنند.

* * *

-- همسفر! بلند شو برویم یک بیل و کلنگ پیدا کنیم. بلند شو!

-- ای بابا! این هم طرح شد. به خدا این کار هیچ فایده ای ندارد.

-- چرا چنین می گویی؟ چرا این همه ناامیدی؟ کمی مثبت فکر کن!

-- آقای نویسنده! من می خواهم مثبت فکر کنم، اما نمی شود، آیا می دانی کندن خندق دور شهر چقدر زمان می برد؟ مثل این که قرار است با بیل و کلنگ خندق بکنیم، این کار زمان زیادی می خواهد.

-- مثل این که حق با توست. من به این فکر نکرده بودم. پس چرا سلمان این پیشنهاد را داد؟ مگر او خبر نداشت که به زودی سپاه احزاب به مدینه می رسد؟

-- خوب است برویم با او سخن بگوییم.

* * *

به سوی هموطن خود، سلمان می رویم. سلام می کنیم، او با گرمی جواب ما را می دهد. او خیلی خوشحال است که هموطن خود را دیده است، برای همین رو به من می کند و می گوید:

-- شما کجا، اینجا کجا؟

-- من نویسنده هستم و همراه با همسفر خوبم به این شهر آمده ام.

-- خیلی خوش آمدید.

-- جناب سلمان! ما سخن شما را شنیدیم. شما پیشنهاد دادی تا مسلمانان برای دفاع، خندقی بکنند. آیا فکر کرده اید که این کار، زمان زیادی می خواهد؟

ص: ۲۴

-- با توکل به خدا در مدت کوتاهی آن را آماده کنیم.

-- آخر این چگونه ممکن است؟ آیا قرار است معجزه ای روی بدهد.

-- نه، ما با همین دست های خود، با بیل و کلنگ این خندق را آماده خواهیم کرد.

-- آخر چگونه بر دور شهر مدینه می توان چنین خندقی را کند؟

-- فهمیدم. شما منظور مرا متوجه نشدید. قرار نیست که ما تمام دور مدینه را خندق بکنیم. ما فقط در طرف غرب شهر خندق می کنیم.

-- خوب این خندق چگونه می تواند مانع هجوم سپاه دشمن شود؟

-- همراه من بیاید تا برایتان توضیح دهم.

همراه سلمان از مسجد خارج می شویم. کمی دورتر از مسجد، یک تپه ای وجود دارد. سلمان ما را به بالای آن تپه می برد. اکنون ما می توانیم تمام شهر مدینه را به خوبی ببینیم:

-- خوب. آن طرف را نگاه کن، سمت شمال را می گویم. چه می بینی؟

-- رشته کوه بلندی را می بینم که سر به فلک کشیده است.

-- این رشته کوه احد است که مانند دیواری بلند از شهر حفاظت می کند. دشمن هرگز نمی تواند از این سمت به ما حمله کند.

-- تا به حال به این فکر نکرده بودم.

-- سمت مشرق را نگاه کن! چه می بینی؟

-- سیاهی می بینم که تا دور دست ها به چشم می آید که قسمتی از شهر را هم پوشانده است.

-- به آن سیاهی، «حَرّه» می گویند. حَرّه، منطقه ای سنگلاخی است که عبور سپاه دشمن از آن بسیار مشکل است. این سنگلاخ های تنگ و پراکنده، امکان حمله دسته جمعی به دشمن نمی دهد، از این مسیر فقط دسته های پانصد نفری می توانند عبور کنند که سربازان اسلام می توانند آنان را آماج تیرهای خود قرار بدهند. سمت جنوب مدینه هم که نخلستان است و دشمن نمی تواند به صورت گروهی از میان این نخلستان ها حمله کند.

-- با این حساب، فقط قسمت غرب باقی می ماند که باید خندق آنجا کنده شود.

-- آری! آنجا زمین صاف است و تنها راه نفوذ دشمن به شهر است. (۱)

* * *

با سلمان به مسجد برمی گردیم. چقدر بیل و کلنگ در کنار مسجد است. پس مردم کجا هستند؟

نزدیک اذان ظهر است. صدای اذان بلال به گوش می رسد. همه برای نماز به داخل مسجد رفته اند. نماز برپا می شود.

بعد از نماز همه همراه با پیامبر به سمت غرب شهر حرکت می کنند. ما هم همراه آنها می رویم.

تو به من نگاه می کنی و می گویی:

-- مگر این مردم ناهار نمی خورند، من که خیلی گرسنه هستم. بیا برویم بازار یک غذایی تهیه کنیم.

-- این موقع، هیچ غذایی پیدا نمی کنی. تازه اگر هم غذا پیدا کنی چگونه می خواهی آن را بخوری؟

-- یعنی چه؟

ص: ۲۶

۱- ۱۵. الخندق: حفر حول المدینه، وهی فی شامی المدینه من طرف الحَرّه الشرقيه إلى طرف الحَرّه الغربيه: سبل الهدی والرشاد ج ۴ ص ۳۹۹.

-- الآن ماه رمضان است. همه مردم روزه هستند. باید تا غروب آفتاب صبر کنی.

-- بابا! ما مسافر هستیم. بر مسافر روزه واجب نیست. این را همه می دانند.

-- به هر حال، من باید همراه مسلمانان بروم تا ببینم ماجرا چه می شود.

-- صبر کن من هم می آیم. چند ساعت گرسنگی را می توان تحمل کرد. شکر خدا که فصل زمستان است و روزها خیلی کوتاه. (۱)

کمی که از مرکز شهر دور می شویم، به کوهی می رسیم. نام این کوه، سَیْلَع است. کندن خندق را باید از اینجا شروع کرد. پیامبر مسیری که باید خندق کنده شود را مشخص می کند. (۲)

حتماً می دانی که مسلمانان به دو گروه مهاجران و انصار تقسیم می شوند. مهاجران، کسانی هستند که در اصل از شهر مکه هستند اما همراه پیامبر به مدینه هجرت کرده اند، اما انصار به مسلمان مدینه گفته می شود، کسانی که از پیامبر دعوت کردند تا به شهر آنها بیاید. آنها اسلام را یاری نمودند.

پیامبر مسیر کندن خندق را به دو قسمت تقسیم کرده و هر کدام از انصار و مهاجران را مسئول آماده کردن یکی از آنها می کند.

مسیر خندق، تقریباً شش کیلومتر است. خطی که قسمت غرب شهر را در پناه خود می گیرد. دشمن برای هجوم به شهر فقط از این قسمت می تواند اقدام کند. البته عمق و عرض باید حداقل چهار متر باشد تا دشمن نتواند از آن عبور کند. (۳)

برنامه ریزی حفر خندق چند ساعت طول می کشد، وقتی که مسیر کندن خندق مشخص می شود همه مشغول به کار می شوند. خود پیامبر به قسمت مهاجران

ص: ۲۷

۱- ۱۶. . خرج رسول الله صلى الله عليه و آله في غداة بارده إلى الخندق، والمهاجرون والأنصار يحفرون الخندق بأيديهم، ولم يكن لهم عبيد، فلما رأى ما بهم من الجوع والنصب قال: اللهم إن العيش عيش الآخرة، فاغفر للأنصار والمهاجرة، فقالوا مجيبين له: نحن الذين بايعوا محمداً على الجهاد ما بقينا أبداً. تاريخ الإسلام ج ۲ ص ۲۹۷.

۲- ۱۷. . إن رسول الله صلى الله عليه و آله خط من أحمر البسختين طرف بني حارثة عام حذب الأحزاب حتى بلغ المذاحج: المعجم الكبير ج ۶ ص ۲۱۳، وراجع المستدرک ج ۳ ص ۵۹۸؛ فإننا لا نحب أن نتجاوز خطك: تفسير البغوي ج ۳ ص ۵۱۰، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۱۸۹.

۳- ۱۸. . لا توجد لدينا معلومات دقيقة عن صفات الخندق ودقائقه، فقد ذكر الملاحون أنه كان من العرض بحيث لا يستطيع

فرسان العدو عبوره بالقفز، ومن المحتم أن عمقه أيضاً كان بالقدر الذي إذا سقط فيه أحد لم يكن يستطيع أن يخرج من الطرف المقابل بسهولة. إضافة إلى أن سيطره رماه المسلمين على منطقه الخندق كان يمكنهم من جعل كل من يحاول العبور هدفاً وغرضاً لسهامهم في وسط الخندق وقبل عبوره. وأما من ناحيه الطول فإن البعض قد قدره باثني عشر ألف ذراع ستة آلاف متر: الأمثل في تفسير كتاب الله المنزل ج ١٣ ص ٢٠٤.

می آید، کلنگ به دست می گیرد و مثل بقیه مشغول کندن زمین می شود. (۱)

-- تو که هنوز قلم و کاغذ در دست داری؟

-- خوب، دارم می نویسم.

-- بس است، حالا دیگر وقت عمل است باید کلنگ در دست بگیری.

-- چشم. هر چه تو بگویی همسفر!

-- این طوری که من حساب کرده ام هر نفر باید دو متر از مسیر این خندق را بکند.

ما هم مثل دیگران، شروع به کندن زمین می کنیم، تو کلنگ می زنی و من هم خاک را جا به جا می کنم.

همه مسلمانان مشغول کار هستند. آنها با خاک ها، چیزی شبیه خاکریز درست می کنند تا برای آنها حالت سنگر داشته باشد. قرار شده است که تیراندازها پشت این خاکریزها موضع بگیرند و آماده تیراندازی باشند.

ساعتی می گذرد، آسمان سرخ می شود، خورشید در حال غروب است. وقت افطار نزدیک است. خوشا به حال این مسلمانان که روزه بودند و اکنون با چه خوشحالی روزه خود را افطار خواهند کرد. آنها می دانند که چند روز دیگر تا پایان ماه رمضان نمانده است، می دانند که دلشان دوباره برای ماه رمضان، این ماه زیبای خدا تنگ خواهد شد.

همه به سوی شهر باز می گردند، نماز را در مسجد می خوانند و به خانه های خود می روند.

ص: ۲۸

۱- ۱۹. . إنَّ النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ خَطَّ الخندق عام الأحزاب، وقطع لكلِّ عشرة أربعين ذراعاً: المستدرک للحاکم ج ۳ ص ۵۹۸، مجمع الزوائد ج ۶ ص ۱۳۰، المعجم الكبير ج ۶ ص ۲۱۳، الدرر لابن عبد البرّ ص ۱۶۹، تفسير مجمع البيان ج ۲ ص ۲۶۹، جامع البيان ج ۲۱ ص ۱۶۲، تفسير الثعلبي ج ۳ ص ۴۰، تفسير البغوي ج ۳ ص ۵۱۰، تفسير القرطبي ج ۱۴ ص ۱۲۹؛ وقسم [رسول الله] الخندق بين المسلمين...: الكامل في التاريخ ج ۲ ص ۱۷۹؛ أخذ معولاً- فحفر في موضع المهاجرين بنفسه، وأمير المؤمنين عليه السلام ينقل التراب من الحفرة، حتى عرق رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وعي: تفسير القمي ج ۲ ص ۱۷۷، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۱۸.

صبح زود، هنوز آفتاب نرزه است که همه، همراه با پیامبر به سوی محل کندن خندق می روند. همه دست به کار می شوند. فرصت زیادی باقی نمانده است، باید تا نیامدن سپاه دشمن، خندق را آماده کنیم.

این روزها دشمن به فکر این است که هر چه قدر می تواند نیرو جمع آوری کند. او به خیال خود با سپاه بزرگی می آید تا ریشه اسلام را بکند.

عده ای کلنگ می زنند، عده ای هم خاک ها را جابجا می کنند، مسلمانان چه شوری دارند.

نگاه کن! پیامبر در کنار علی(ع) مشغول کار است. پیامبر کلنگ می زند، علی(ع) خاک ها را به بیرون خندق می برد. (۱)

پیامبر با نشاطی وصف نشدنی، کلنگ می زند، عرق بر پیشانی اش نشسته است. او نمی خواهد با مردم فرقی داشته باشد، او مثل بقیه است، لباسش خاکی شده است، لبخند می زند، او هرگز به فکر ریاست بر مردم نیست، تاریخ تا به حال رهبری این گونه ندیده است که این قدر مثل مردم باشد، برای همین است که مردم این قدر او را دوست دارند.

وقتی مردم با چشم خود می بینند که خود پیامبر بیش از همه کار می کند و عرق

ص: ۲۹

۱- ۲۰. أخذ معولاً فحفر فی موضع المهاجرین بنفسه، وأمیر المؤمنین علیه السلام ینقل التراب من الحفره، حتّی عرق رسول الله صلی الله علیه و آله و عی: تفسیر القمّی ج ۲ ص ۱۷۷، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۱۸.

می ریزد، آنها هم با شور بیشتری کار می کنند.

* * *

صدای دلنوازی به گوش می رسد، خدای من! این کیست؟

اللَّهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا

وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا...

این صدای پیامبر است، کاش می توانستم زیبایی این سخن را برای تو بازگو کنم، تو خود می دانی که هیچ گاه نمی توان اوج زیبایی یک سخن را با ترجمه بیان کرد: «بار خدایا! اگر رحمت تو نبود ما هرگز هدایت نمی شدیم، اگر مهربانی تو نبود ما به یکتایی تو ایمان نداشتیم و نماز نمی خواندیم. بار خدایا! آرامشی بر قلب های ما نازل کن و آن روزی که با دشمن روبرو شویم، ما را در راه خودت ثابت قدم بدار!».

همه مسلمانان به این دعای پیامبر، آمین می گویند، اگر روزه هستند و تشنه و گرسنه، اما شنیدن این صدای زیبا، خستگی را از تن همه بیرون می کند و شور دیگری همه جا را فرا می گیرد. (۱)

* * *

ساعتی می گذرد، نزدیک اذان ظهر هستیم. دیگر کم کم باید برای خواندن نماز آماده شویم.

آنجا چه خبر است؟ گویا یکی از مسلمانان از شدت گرسنگی از هوش رفته است.

ماجرا چیست؟ بیا ما هم جلو برویم.

این پیرمرد از صبح تا به الآن با زبان روزه مشغول کار کردن بوده است. گرسنگی او را خیلی اذیت کرده است.

ص: ۳۰

۱- ۲۱. إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَنْقُلُ مَعْنَا التَّرَابِ يَوْمَ الْأَحْزَابِ، وَقَدْ وَارَى التَّرَابَ بِيَاضِ بَطْنِهِ وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا/ وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا/ فَأَنْزَلْنَا سَكِينَةً عَلَيْنَا/ وَثَبَّتَ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا/ إِنَّ الْأُولَى قَدْ بَغَوَا عَلَيْنَا/ وَإِنْ أَرَادُوا فِتْنَةَ آبِينَا/ رَفَعْنَا بِهَا صَوْتَهُ: بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۱۹۹، الغدير ج ۲ ص ۶، سنن الدارمی ج ۲ ص ۲۲۱، صحيح البخاری ج ۴ ص ۲۵، السنن الكبرى للبيهقي ج ۴ ص ۱۶، عمده القاری ج ۱۴ ص ۱۳۲، مسند أبي يعلى ج ۳ ص ۲۶۳، صحيح ابن حبان ج ۱۰ ص ۳۹۷.

پسر او رو به من می کند و می گوید: «دیشب پدرم که به خانه آمد بسیار خسته بود، مادرم تا رفت افطاری را آماده کند او به خواب رفت. او دیشب نه افطاری خورد نه سحری! در واقع او دو روز است که هیچ نخورده است، من صبح به او گفتم که امروز در منزل استراحت کند، اما او قبول نکرد. او به من گفت: هرطور شده است می آیم و مثل بقیه مردم کار می کنم.» (۱)

و اینجاست که تو هم مثل من به این ایمان و پشتکار پیرمرد حسرت می خوری!

--الله اکبر الله اکبر!

این صدای بلال است که به گوش می رسد، نماز ظهر در همین جا برپا خواهد شد، کنار خندق. بعد از نماز همه سر کار خود می روند.

* * *

آنجا را نگاه کن! سلمان را می گویم که چگونه کار می کند، با این که سن و سالی از او گذشته است ولی به اندازه چندین نفر کار می کند.

همه از قدرت بدنی او حیرت زده اند، او چنان کلنگ می زند و دل سنگ و خاک را می شکافد که جوانان از او عقب می مانند. او بدون هیچ استراحتی، معجزه آسا کار می کند و جلو می رود که چشم ها را خیره می کند. در همین مدت کم، به اندازه پنج نفر جلو رفته است. باور کردنی نیست. چگونه ممکن است پیرمردی با این سن و سال بتواند این گونه کار کند؟

انصار و مهاجران با خود می گویند: فردا باید از سلمان بخواهیم که به گروه ما بیاید. آنها غصه می خورند که چرا از همان روز اول، سلمان را به گروه خود دعوت نکردند. اگر سلمان به گروه آنها ملحق شود خیلی خوب است.

ص: ۳۱

۱- ۲۲. . کان رجلٌ من أصحاب النبی صلی الله علیه و آله یقال له: خَوَات بن جُبَیر أخو عبد الله بن جُبَیر الذی کان رسول الله صلی الله علیه و آله و کله بقم الشعب فی یوم أحد فی خمسين من الرماه، ففارقه أصحابه، وبقی فی اثنی عشر رجلاً، فقتل علی باب العشب، وکان أخوه هذا خَوَات بن جُبَیر شیخاً ضعیفاً، وکان صائماً، فأبطأت علیه أهله بالطعام، فنام قبل أن یفطر، فلما انتبه قال لأهله: قد حرم علیّ الأکل فی هذه اللیله، فلما أصبح حضر حفر الخندق، فأغمی علیه، فرآه رسول الله صلی الله علیه و آله فرّق له...: تفسیر القمّی ج ۱ ص ۶۶، تفسیر مجمع البیان ج ۲ ص ۲۱، تفسیر نور الثقلین ج ۱ ص ۱۷۳، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۴۱.

این سر و صدا چیست که به گوش می رسد؟

این ها مهاجران هستند که دست سلمان را گرفته اند و می خواهند او را به گروه خود ببرند. آنها می گویند: سلمان از ماست. او از مردم مدینه نیست. او هم مثل ما هجرت کرده است.

از آن طرف صدای انصار بلند می شود: خیر، سلمان از ماست. او که اهل مکه نیست. مهاجران کسانی هستند که از مکه آمده اند، سلمان از ایران آمده و در مدینه ساکن شده است، او از انصار است.

مثل این که قضیه دارد جدی می شود. اختلاف این دو گروه بالا گرفته است. انصار و مهاجران دستان سلمان را گرفته اند و او را به سوی خود می کشند.

خبر به پیامبر می رسد، پیامبر به میان جمع آنها می آید. به سوی سلمان می رود و دست او را می گیرد و با صدای بلند می گوید: «سَلْمَانُ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ: سلمان از خاندان ماست».

همسفر! شنیدی یا نه؟

همه با شنیدن این سخن به فکر فرو می روند. پیامبر به آنها فهماند که سلمان بالاتر از آن است که در گروه انصار یا مهاجران بگنجد. سلمان وصل به خاندان عصمت و وحی است، او خانه زاد عشق است. (۱)

تو از کشوری دور به غربت آمدی، به عشق حقیقت آمدی. تا دیروز برده ای بی کس و تنها بودی، بی خانه و کاشانه بودی، از همه جا و همه کس وامانده بودی.

اما چگونه شد که امروز این قدر عزیز شدی و به خاندان پیامبر وصل شدی؟

ص: ۳۲

۱- ۲۳. . إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ خَطَّ الْخَنْدَقَ عَامَ الْأَحْزَابِ، وَقَطَعَ لِكُلِّ عَشْرَةٍ أَرْبَعِينَ ذِرَاعًا، فَاحْتَجَّ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ فِي سَلْمَانَ، وَكَانَ رَجُلًا قَوِيًّا، فَقَالَ الْمُهَاجِرُونَ: سَلْمَانُ مِنَّا، وَقَالَتِ الْأَنْصَارُ: سَلْمَانُ مِنَّا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «سَلْمَانُ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ»: الْمُسْتَدْرَكُ لِلْحَاكِمِ ج ۳ ص ۵۹۸، مَجْمَعُ الزَّوَائِدِ ج ۶ ص ۱۳۰، الْمَعْجَمُ الْكَبِيرُ ج ۶ ص ۲۱۳، وَرَاجِعُ الدَّرَرِ لِابْنِ عَبْدِ الْبَرِّ ص ۱۶۹، تَفْسِيرُ مَجْمَعِ الْبَيَانِ ج ۲ ص ۲۶۹، جَامِعُ الْبَيَانِ ج ۲۱ ص ۱۶۲، تَفْسِيرُ الثَّعْلَبِيِّ ج ۳ ص ۴۰، تَفْسِيرُ الْبَغْوِيِّ ج ۳ ص ۵۱۰، تَفْسِيرُ الْقُرْطُبِيِّ ج ۱۴ ص ۱۲۹، الطَّبَقَاتُ الْكُبْرَى ج ۴ ص ۸۳، تَارِيخُ مَدِينَةِ دِمَشْقَ ج ۲۱ ص ۴۰۸، أَسَدُ الْغَابَةِ ج ۲ ص ۳۳۱، تَهْذِيبُ الْكَمَالِ ج ۱۱ ص ۲۵۰، سِيرُ أَعْلَامِ النَّبَلَاءِ ج ۱ ص ۵۳۹، تَارِيخُ الطَّبْرِيِّ ج ۲ ص ۲۳۵، ذِكْرُ أَخْبَارِ إِصْفَهَانَ ج ۱

ص ٥٤، الكامل فى التاريخ ج ٢ ص ١٧٩، البدايه والنهائيه ج ٤ ص ١١٤، إمتاع الأسماع ج ١ ص ٢٢٥، أعيان الشيعه ج ١ ص ٢٦٢، السيره النبويه لابن هشام ج ٣ ص ١٩٢، سبل الهدى والرشاد ج ٤ ص ٣٦٥، السيره الحلبيه ج ٢ ص ٦٣٤، بحار الأنوار ج ١٧ ص ١٧٠.

تو اکنون دریا شدی و بی همتا! تو همسایه دیوار به دیوار خانه علی و فاطمه و حسن و حسین (ع) شدی!

بر تو مبارک باد ای سلمان!

امروز پیامبر تاج شرف و عزتی را بر سر تو گذارد که هرگز نمونه نداشته است. تو مایه مباهات ایرانیان شدی و آنان برای همیشه به تو افتخار خواهند کرد.

دیگر کسی تو را سلمان فارسی نباید بخواند، تو سلمان محمدی هستی.

* * *

پنج روز از آغاز کندن خندق گذشته است. ماه رمضان هم تمام شده است و امروز روز عید فطر است و مسلمانان هم چنان مشغول کار هستند.

تقریباً یک متر خندق را گود کرده ایم، هنوز باید خیلی زمین را بکنیم، خندق حداقل باید چهار متر گود بشود.

نگاهی به دست های تو می کنم، از بس کلنگ زده ای، دست هایت پینه بسته است، اما دلت چقدر روشن شده است. تو می دانی که این روزهای تاریخ هرگز تکرار نخواهد شد. هر وقت خسته می شوی، نگاهی به آن سو می کنی، پیامبر و علی (ع) را می بینی، دلت خوش است که دیدار یار نصیبت شده است.

زنبیل را پر از خاک می کنی، حالا- نوبت من است که آن را بردارم و از خندق بیرون ببرم. زنبیل ما هم دیگر دارد پاره می شود، یادت باشد که بعداً آن را تعمیر کنیم تا پاره نشود.

وقتی دارم به سمت خندق برمی گردم، صدایی آشنا به گوشم می رسد. چندین نفر در وسط خندق جمع شده اند. سلمان هم در میان آنهاست. آنها دارند با هم سخن می گویند:

ص: ۳۳

-- عجب سنگ سختی؟ کلنگ من هم شکست.

-- فکر نمی کنم بتوانیم این سنگ بزرگ را بشکنیم.

-- خوب است با کمک دیگران این سنگ را جابجا کنیم.

-- چه حرف های عجیبی می زنی! سنگی به این بزرگی را چگونه می خواهی جابجا کنیم؟

-- پس خوب است مسیر خندق را کمی به راست منحرف کنیم.

-- قبل از این کار باید با پیامبر مشورت کنیم.

قرار بر این می شود که سلمان نزد پیامبر برود و ماجرا را به ایشان خبر بدهد.

نمی دانم پیامبر چه دستوری خواهد داد، به هر حال، این یک سنگ نیست، صخره ای است بزرگ که از دل خاک بیرون زده است!

* * *

بعد از لحظاتی، پیامبر به این سو می آید، دیگران هم جمع می شوند. همه منتظر هستند ببینند که پیامبر چه نظری خواهد داد.

پیامبر نگاهی به سنگ می کند، بعد کلنگ سلمان را می گیرد و آن را بالا می آورد و نام خدا را بر زبان جاری می کند و ضربه ای محکم به سنگ می زند. ناگهان سنگ ترک می خورد و از درون آن نوری می درخشد که چشم های همه را خیره می کند. پیامبر فریاد برمی آورد: الله اکبر!

بانک الله اکبر مسلمانان در فضا طنین می اندازد.

پیامبر بار دیگر، کلنگ را بالا می آورد و ضربه دوم را فرود می آورد. باز نوری می درخشد، الله اکبر!

ضربه سوم پیامبر که بر سنگ فرود می آید، نور دیگری پدیدار می شود و سنگ

قطعه قطعه می شود.

اکنون پیامبر کلنگ را به دست سلمان می دهد.

* * *

ای یاران من!

شما دیدید که چون ضربه اول را به این سنگ زدم، جرقه ای از نور درخشید، جبرئیل به من خبر داد که اسلام به زودی به مدائن، پایتخت ایران خواهد رفت.

وقتی ضربه دوم را زدم، جبرئیل به من مژده داد که روزی روم را فتح خواهید نمود و در ضربه سوم باخبر شدم که یمن را هم فتح خواهید کرد.

یاران من! شمارا بشارت باد که پیروزی از آن شماست، روزی می آید که ایران، روم و یمن مسلمان شوند و جز خدای یگانه پرستش نکنند.

فریاد شادی همه جا را فرا می گیرد. آری! آینده از آن ماست. درست است که این روزها، روزهای سختی است، اما دریغی نیست که فردا، فردای اسلام است. روزی که ندای «الله اکبر» در همه جا طنین انداز شود. (۱)

* * *

-- بین پیامبر چه حرف هایی می زند. او چگونه مردم را فریب می دهد.

-- چند روز دیگر سپاه مکه می آید و همه این مردم را قتل عام می کند، حالا پیامبر به آنها وعده حکومت ایران را می دهد.

-- این همان مردم فریبی است، پیامبر نباید این کارها را بکند.

-- خوب، رهبر یعنی همین دیگر. رهبر باید مردمش را فریب بدهد. اگر به آنها بگویید که خود را برای مرگ آماده کنید، دیگر کسی حرفش را قبول نمی کند. او باید این وعده های دروغ را به مردم بدهد تا بتواند ریاست کند.

ص: ۳۵

۱- ۲۴. فحفرنا حتّی إذا کُنّا بجبّ ذی باب أخرج الله من باطن الخندق صخرة مروه کسرت حدیدنا وشقت علینا، فقلنا: یا سلمان، ارقّ إلی رسول الله صلی الله علیه و آله وأخبره خیر هذه الصخرة، فإما أن نعدل عنها، فإنّ المعدل قریب، وإما أن یامرنا فیه بأمره، فإنّا لا نحبّ أن نتجاوز خطّه. قال: فرقی سلمان إلی رسول الله صلی الله علیه و آله وهو ضارب علیه قبه ترکیه، فقال: یا رسول الله، خرجت صخرة بیضاء مروه من بطن الخندق، فکسرت حدیدنا وشقت علینا، حتّی ما یحیک فیها قلیل ولا کثیر، فمرنا

فيها بأمرك، فإننا لا نحب أن نتجاوز خطك. قال: فهبط رسول الله صلى الله عليه وآله مع سلمان الخندق، والتسعه على شفه الخندق، فأخذ رسول الله صلى الله عليه وآله المعول من يد سلمان فضربها به ضربه صدعها، وبرق منها برق أضاء ما بين لابتئها حتى لكأن مصباحاً في جوف بيت مظلم، فكبر رسول الله صلى الله عليه وآله تكييره فتح، وكبر المسلمون، ثم ضربها رسول الله صلى الله عليه وآله ثانية، فبرق منها برق أضاء ما بين لابتئها حتى لكأن مصباحاً في جوف بيت مظلم، فكبر رسول الله صلى الله عليه وآله تكييره فتح، وكبر المسلمون، ثم ضرب بها رسول الله صلى الله عليه وآله ثالثة فكسرهما، وبرق منها برق أضاء ما بين لابتئها حتى لكأن مصباحاً في جوف بيت مظلم، فكبر رسول الله صلى الله عليه وآله تكييره فتح، وكبر المسلمون، وأخذ بيد سلمان ورقى، فقال سلمان: بأبي أنت وأمي يا رسول الله، لقد رأيت منك شيئاً ما رأيتك قط. فالتفت رسول الله صلى الله عليه وآله إلى القوم وقال: رأيت ما يقول سلمان؟ فقالوا: نعم، قال: ضربت ضربتي الأولى فبرق الذي رأيت أضاءت لي منها قصور الحيره ومدائن كسرى كأنها أنياب الكلاب، فأخبرني جبرئيل أن أمتي ظاهره عليها، ثم ضربت ضربتي الثانية فبرق الذي رأيت أضاءت لي منها قصور الحمر من أرض الروم فكأنها أنياب الكلاب، فأخبرني جبرئيل أن أمتي ظاهره عليها، ثم ضربت ضربتي الثالثة فبرق لي ما رأيت أضاءت لي منها قصور صنعاء كأنها أنياب الكلاب، وأخبرني جبرئيل أن أمتي ظاهره عليها، فأبشروا. فاستبشر المسلمون وقالوا: الحمد لله موعد صدق، وعدنا النصر بعد الحصر: تفسير مجمع البيان ج ٢ ص ٢٦٩، جامع البيان ج ٢١ ص ١٦٢، أسباب نزول الآيات ص ٦٤: تفسير البغوى ج ٣ ص ٥١٠، تفسير الألوسى ج ٣ ص ١١٢، تاريخ الطبرى ج ٢ ص ٢٣٥، إمتاع الأسماع ج ١٣ ص ٢٩١، نفس الرحمن فى فضائل سلمان ص ١٤٧، بحار الأنوار ج ١٧ ص ١٧٠؛ لما كان حين أمرنا رسول الله صلى الله عليه وآله بحفر الخندق، عرض لنا فى بعض الخندق صخره عظيمه شديده لا تأخذ فيها المعاول، فشكوا ذلك إلى رسول الله صلى الله عليه وآله، فلما رآها أخذ المعول وقال: «بسم الله»، وضرب ضربه فكسر ثلثها، فقال: الله أكبر، أعطيت مفاتيح الشام، والله إنى لأبصر قصورها الحمر إن شاء الله، ثم ضرب الثانية وقطع ثلثاً آخر فقال: الله أكبر، أعطيت مفاتيح فارس، والله إنى لأبصر قصر المدائن الأبيض، ثم ضرب الثالثة فقطع بقيه الحجر فقال: الله أكبر، أعطيت مفاتيح اليمن، والله إنى لأبصر أبواب صنعاء من مكاني الساعة: السنن الكبرى ج ٥ ص ٢٦٩، نفس الرحمن فى فضائل سلمان ص ١٤٩.

-- نگاه کن! از وقتی که پیامبر این سخن را به مردم گفته است، آنها با شدت بیشتری کار می کنند. بیچاره ها!

-- فکر می کنم این یک سیاست تبلیغی بود تا مردم مقداری امید پیدا کنند.

* * *

خدای من! این چه سخنانی است که من می شنوم. آخر چگونه باور کنم که اینها مسلمان هستند؟

آیا اینها قرآن را قبول دارند؟ نمی دانم؟

مگر قرآن نمی گوید که در سخن پیامبر هیچ خطایی نیست؟ چرا آنها این گونه در مورد پیامبر سخن می گویند؟

اینها که هستند؟

تعجب نکن! همسفر! مگر خبر نداری که در قرآن، خدا بارها و بارها در مورد منافقان سخن گفته است؟

منافقان کسانی هستند که به ظاهر به پیامبر ایمان آورده اند، اما قلبشان از ایمان بهره ای نبرده است.

* * *

نسیم می وزد، بوی عطر می آید، جبرئیل نازل می شود و آیه ای را برای پیامبر می خواند: «وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا: آن روز را به یاد آور که منافقان گفتند: خدا و پیامبر به ما وعده دروغ داده اند.»

پیامبر این آیه را برای همه می خواند، اکنون همه می فهمند که منافقان، وعده

خدا را دروغ شمرده اند. آری! وعده پیامبر، وعده خداست.

کاش می توانستم نام شما را بیان کنم!

ای منافقانی که با این سخن خود، پیامبر را رنجاندید، شما فقط امروز را می بینید که پیامبر با یارانش در مدینه پناه گرفته است و دشمن با ده هزار نفر به سوی او می آید، اما وعده خدا خیلی نزدیک است، روزی می آید که ندای اسلام، ایران، روم و یمن را فرا می گیرد. این وعده خداست و وعده خدا بسیار نزدیک است. (۱)

* * *

مسلمانان در شرایط سخت اقتصادی هستند، درست است که مدینه تا اندازه ای نخلستان و کشاورزی دارد، اما این برای همه مردم کافی نیست. از آن طرف امکان خرید گندم و غلات به صورت زیاد برای آنها فراهم نیست. در واقع، روزهای سختی بر مسلمانان می گذرد.

خیلی از آنها در یک شبانه روز فقط چند دانه خرما می خورند، درست است که گرسنه هستند اما با تمام تلاش می کنند و برای حفظ اسلام زحمت می کشند.

چه کسی باور می کند که خود پیامبر مدتی است گرسنه است؟

چه کسی از این ماجرا خبر دارد؟

او غذای خود را به دیگران می بخشد، به آنانی که ضعیف تر هستند، او تنها رهبری است که گرسنه می ماند تا بقیه گرسنگی نکشند. (۲)

* * *

ص: ۳۷

۱- ۲۵. .سوره احزاب، آیه ۱۲.

۲- ۲۶. . فقال المنافقون: ألا تعجبون؟! یمنیکم و یعدکم الباطل و یعلمکم أنه یبصر من یثرب قصور الحیره ومدائن کسری و أنها تُفتح لکم! و أنتم إنما تحفرون الخندق من الفرق ولا- تستطيعون أن تبرزوا!! فنزل القرآن: «وَ إِذِ یَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَ الَّذِینَ فِی قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَ رَسُولُهُ إِلَّا- عُرُورًا»، و أنزل الله تعالی فی هذه القصه: «قُلِ اللَّهُمَّ م- لِكِ الْمُلْكِ...»: تفسیر مجمع البیان ج ۲ ص ۲۶۹، جامع البیان ج ۲۱ ص ۱۶۲، أسباب نزول الآیات ص ۶۴: تفسیر البغوی ج ۳ ص ۵۱۰، تفسیر الألوسی ج ۳ ص ۱۱۲، تاریخ الطبری ج ۲ ص ۲۳۵، إمتاع الأسماع ج ۱۳ ص ۲۹۱، نفس الرحمن فی فضائل سلمان ص ۱۴۷، بحار الأنوار ج ۱۷ ص ۱۷۰.

آن بانوی بزرگوار کیست که با کمال حجاب و عفاف به سوی پیامبر می رود؟

پیامبر بوی بهشت را احساس می کند، بوی سیب را!

خدای من!

این بوی سیب از کجاست؟

ماجرا چیست؟ این بانو کیست؟

پدر به فدای تو باد دخترم!

این فاطمه(س) است که به دیدار پدر آمده است. من بوی بهشت را از فاطمه ام استشمام می کنم.

فاطمه(س) به پدر سلام می کند و به روی او لبخند می زند. پیامبر با محبت جواب سلام او را می دهد.

نگاه کن! پیامبر چقدر از دیدن دخترش خوشحال شده است، همه خستگی ها و گرسنگی هایش فراموش شده، آری!

فاطمه(س)، پاره تن پیامبر است. (۱)

* * *

-- پدر! امروز توانستم مقداری گندم تهیه کنم، آن را آسیاب کردم و نان تهیه کردم. این نان را چند قسمت کردم. مقداری به کودکانم، حسن و حسین(ع) داده ام، این قسمت را هم برای شما آورده ام.

-- فاطمه جانم! من خدا را شکر می کنم. سه روز است که هیچ غذایی نخورده ام.

پیامبر تکه نان را از دست فاطمه(س) می گیرد، اشک در چشم فاطمه(س) نشسته است. چشم پیامبر به چشمان دخترش خیره می شود:

ص: ۳۸

۱- ۲۷. . کُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ يَوْمَ الْخَنْدَقِ نَحْفَرَهُ، فَلَبِثْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ لَا نَطْعَمُ طَعَامًا وَلَا نَقْدِرُ عَلَيْهِ...: سنن الدارمی ج ۱ ص ۲۰؛ خرج رسول الله صلى الله عليه و آله في غداة بارده إلى الخندق، والمهاجرون والأنصار يحفرون الخندق بأيديهم، ولم يكن لهم عبيد، فلما رأى ما بهم من الجوع والنصب قال: اللهم إن العيش عيش الآخرة فاغفر للأنصار والمهاجرة، فقالوا مجيبين له: نحن الذين بايعوا محمداً على الجهاد ما بقينا أبداً: تاريخ الإسلام ج ۲ ص ۲۹۷، فقلنا: يا رسول الله، إن كُديهِ قد عرضت، فقال: رشوا عليها. ثم قام فأتاها وبطنه معصوب بحجرٍ من الجوع...: تاريخ الإسلام ج ۲ ص ۲۹۹، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۱۹۸.

-- دخترم! چرا گریه می کنی؟ چه شده است؟

-- کاش می توانستم زودتر غذایی تهیه کنم و برای شما بیاورم. شما سه روز است که هیچ غذایی نخورده اید. اما خوب می دانید تا امروز چیزی در خانه نبود تا برای شما بیاورم. (۱)

-- گریه مکن! من طاقت گریه تو را ندارم.

-- پدر جان! مبادا به علی در این مورد سخنی بگویی! مبادا او غصه بخورد.

-- پدر به فدای تو شود. خاطرت جمع باشد من به شوهرت چیزی نمی گویم.

اکنون فاطمه (س) به سوی علی (ع) می رود تا او را ببیند. پیامبر چقدر دوست دارد تا بار دیگر دخترش را در آغوش بگیرد، آخر او هر وقت دلش برای بهشت تنگ می شود فاطمه اش را می بوید و می بوسد، اما او باید صبر کند تا به خانه فاطمه (س) برود، اینجا که نمی شود دخترش را ببوسد.

تو با تعجب به سخنان من گوش می کنی. تعجب می کنی، آیا به راستی پیامبر از فاطمه (س) بوی بهشت را استشمام می کند؟

آری! مگر سخن پیامبر را نشنیده ای؟ مگر قصه معراج را نخوانده ای؟

معراج دیگر چیست؟

شبى که پیامبر به آسمان ها سفر کرد. شبى که او مهمان خدا بود و به بهشت رفت.

آن شب، شب بزرگى بود، تمام آسمان ها غرق شادى بود، بهترین دوست خدا، مهمان عرش خدا شده بود.

ص: ۳۹

۱- ۲۸. فاطمه بضعة منى، یونى ما آذاها: مسند أحمد ج ۴ ص ۵، صحیح مسلم ج ۷ ص ۱۴۱، سنن الترمذی ج ۵ ص ۳۶۰، المستدرک ج ۳ ص ۱۵۹، أمالی الحافظ الإصفهانی ص ۴۷، شرح نهج البلاغه ج ۱۶ ص ۲۷۲، تاریخ مدینه دمشق ج ۳ ص ۱۵۶، تهذیب الکمال ج ۳۵ ص ۲۵۰؛ فاطمه بضعة منى، یرببى ما رابها، و یونى ما آذاها: المعجم الکبیر ج ۲۲ ص ۴۰۴، نظم درر السمطین ص ۱۷۶، کنز العمال ج ۱۲ ص ۱۰۷، وراجع: صحیح البخاری ج ۴ ص ۲۱۰، ۲۱۲، ۲۱۹، سنن الترمذی ج ۵ ص ۳۶۰، مجمع الزوائد ج ۴ ص ۲۵۵، فتح الباری ج ۷ ص ۶۳، مسند أبی یعلی ج ۱۳ ص ۱۳۴، صحیح ابن حبان ج ۱۵ ص ۴۰۸، المعجم الکبیر ج ۲۰ ص ۲۰، الجامع الصغیر ج ۲ ص ۲۰۸، فیض القدیر ج ۳ ص ۲۰ و ج ۴ ص ۲۱۵ و ج ۶ ص ۲۴، کشف الخفاء ج ۲ ص ۸۶، الإصابه ج ۸ ص ۲۶۵، تهذیب التهذیب ج ۱۲ ص ۳۹۲، تاریخ الإسلام للذهبی ج ۳ ص ۴۴،

البدايه والنهائيه ج ٦ ص ٣٦٦، المجموع للنووي ج ٢٠ ص ٢٤٤، تفسير الثعلبي ج ١٠ ص ٣١٦، التفسير الكبير للرازي ج ٩ ص ١٦٠ و ج ٢٠ ص ١٨٠ و ج ٢٧ ص ١٦٦ و ج ٣٠ ص ١٢٦ و ج ٣٨ ص ١٤١، تفسير القرطبي ج ٢٠ ص ٢٢٧، تفسير ابن كثير ج ٣ ص ٢٦٧، تفسير الثعالبي ج ٥ ص ٣١٦، تفسير الآلوسي ج ٢٦ ص ١٦٤، الطبقات الكبرى لابن سعد ج ٨ ص ٢٦٢، أسد الغابه ج ٤ ص ٣٦٦، تهذيب الكمال ج ٣٥ ص ٢٥٠، تذكره الحفاظ ج ٤ ص ١٢٦٦، سير أعلام النبلاء ج ٢ ص ١١٩ و ج ٣ ص ٣٩٣ و ج ١٩ ص ٤٨٨، إمتاع الأسماع ج ١٠ ص ٢٧٣ و ٢٨٣، المناقب للخوارزمي ص ٣٥٣، ينابيع الموده ج ٢ ص ٥٢ و ٥٣ و ٥٨ و ٧٣، السيره الحلبيه ج ٣ ص ٤٨٨، أمالي الصدوق ص ١٦٥، علل الشرائع ج ١ ص ١٨٦، كتاب من لا يحضره الفقيه ج ٤ ص ١٢٥، أمالي الطوسي ص ٢٤، نوادر الراوندي ص ١١٩، كفايه الأثر ص ٦٥، شرح الأخبار ج ٣ ص ٣٠، تفسير فرات الكوفي ص ٢٠، الإقبال بالأعمال ج ٣ ص ١٦٤، تفسير مجمع البيان ج ٢ ص ٣١١، بشاره المصطفى ص ١١٩ بحار الأنوار ج ٢٩ ص ٣٣٧ و ج ٣٠ ص ٣٤٧ و ٣٥٣ و ج ٣٦ ص ٣٠٨ و ج ٣٧ ص ٦٧.

می بینم دوست داری برایت بگویم که آن شب پیامبر چه دید و چه شنید؟

چشم! من برایت این چنین می گویم:

آنجا بهشت بود، بهشتی که خدا برای بندگان خوبش آفریده است. چقدر زیبا و دلنشین بود.

ناگهان بویی بس خوش به مشام پیامبر رسید. او رو به جبرئیل کرد و گفت: «این بوی خوش از چیست که تمام بهشت را فرا گرفته و بر عطر بهشت، غلبه پیدا کرده است؟».

جبرئیل پاسخ داد: «این بوی سیب است! سیصد هزار سال پیش، خدای متعال، سیبی با دست خود آفرید. ای محمد! سیصد هزار سال است که این سول برای ما بدون جواب مانده است که خداوند این سیب را برای چه آفریده است؟».

و بعد از لحظاتی، گروهی از فرشتگان نزد پیامبر آمدند. آنان همراه خود همان سیب را آورده بودند.

آنها خطاب به پیامبر گفتند: «ای محمد! خدایت سلام می رساند و این سیب را برای شما فرستاده است.» (۱)

آری! پیامبر، مهمان خدا بود و خدا می دانست از مهمان خود چگونه پذیرایی کند. خدا، سیصد هزار سال قبل، هدیه پیامبر خود را آماده کرده بود.

به راستی هدف خدا از خلقت آن سیب خوشبو چه بود؟ فرشتگان چه موقع به جواب سول خود رسیدند؟

می دانم که تو هم می خواهی از راز آن سیب باخبر بشوی؟

ص: ۴۰

۱- ۲۹. . کُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي حَفْرِ الْخَنْدَقِ إِذْ جَاءَتْهُ فَاطِمَةُ وَمَعَهَا كَسِيرَةٌ مِنْ خَبْزٍ، فَدَفَعَتْهَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَا هَذِهِ الْكَسِيرَةُ؟ قَالَتْ: قُرْصًا خَبْزَتَهُ لِلْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ، جِئْتُكَ مِنْهُ بِهَذِهِ الْكَسِيرَةِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَمَا إِنَّهُ أَوَّلُ طَعَامٍ دَخَلَ فَمِ أَيْبِكُمْ مِنْذُ ثَلَاثٍ: مَسْنَدُ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ ص ۴۱۶، عِيُونُ أَخْبَارِ الرِّضَا ج ۱ ص ۴۳، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۴۵.

پیامبر به زمین آمد و به خانه خدیجه(س) رفت. آن سیب را تناول کرد. بعد از مدتی، فاطمه(س) به دنیا آمد. از آن روز به بعد، پیامبر بوی آن سیب را از فاطمه(س) جستجو می کند.

پیامبر دخترش را می بوسد و می بوید. یک روز هم عایشه (همسر پیامبر) که این منظره را دید و زبان به اعتراض گشود. پیامبر به او فرمود: «فاطمه من از آن میوه بهشتی خلق شده است».(۱)

این سخن پیامبر است: «من هرگاه دلم برای بهشت تنگ می شود فاطمه ام را می بویم و می بوسم».(۲)

ص: ۴۱

۱- ۳۰. رسول الله صلى الله عليه و آله: «ليله أُسرى بي إلى السماء... فينما أنا أدور في قصورها وبساتينها ومقاصيرها، إذ شممت رائحة طيبه، فأعجبتني تلك الرائحة، فقلت: يا حبيبي، ما هذه الرائحة التي غلبت على روائح الجنه كلها؟ فقال: يا محمد، تفاحه خلقها الله تبارك وتعالى بيده منذ ثلاثمئة ألف عام، ما ندرى ما يريد بها. فينما أنا كذلك إذ رأيت ملائكة ومعهم تلك التفاحه، فقالوا: يا محمد، ربنا يقرئ عليك السلام، وقد أتحنفك بهذه التفاحه...»: مدینه المعاجز ج ۳ ص ۲۲۴.

۲- ۳۱. الإمام الصادق عليه السلام: «كان النبي صلى الله عليه و آله يُكثر تقبيل فاطمه عليها السلام، فعاتبته على ذلك عائشه، فقالت: يا رسول الله، إنك لتكثر تقبيل فاطمه! فقال لها: إنه لما عُرج بي إلى السماء، مرّ بي جبرئيل على شجرة طوبى، فناولني من ثمرها فأكلته، فحوّل الله ذلك ماءً إلى ظهري، فلما أن هبطت إلى الأرض وقعت خديجه فحملت بفاطمه، فما قبلتها إلا وجدت رائحة شجرة طوبى منها»: تفسير العياشي ج ۲ ص ۲۱۲، بحار الأنوار ج ۸ ص ۱۴۲؛ الإمام الصادق عليه السلام: «كان رسول الله صلى الله عليه و آله يُكثر تقبيل فاطمه عليها السلام، فأنكرت ذلك عائشه، فقال رسول الله: يا عائشه! إنني لما أُسرى بي إلى السماء، دخلت الجنه، فأدناني جبرئيل من شجرة طوبى، وناولني من ثمارها فأكلته، فحوّل الله ذلك ماءً في ظهري، فلما هبطت إلى الأرض وقعت خديجه فحملت بفاطمه، فما قبلتها قط إلا وجدت رائحة شجرة طوبى منها»: تفسير القمي ج ۱ ص ۳۶۵، تفسير نور الثقلين ج ۲ ص ۵۰۲؛ رسول الله صلى الله عليه و آله: «أُسرى بي إلى السماء، أدخلني جبرئيل الجنه، فناولني تفاحه فأكلتها فصارت نطفه في ظهري، فلما نزلت من السماء وقعت خديجه، ففاطمه من تلك النطفه، فكلما اشتقت إلى تلك التفاحه قبلتها»: ينابيع الموده ج ۲ ص ۱۳۱، ذخائر العقبى ص ۳۶، تفسير مجمع البيان ج ۶ ص ۳۷.

آبروی من رفت، حالا چه کنم؟

چهار اسب سوار به این سو می آیند، چقدر سریع پیش می تازند، آنها که هستند و چه می خواهند؟ نکند از سواران دشمن باشند؟

آنها نزدیک و نزدیک تر می شوند. از اسب پیاده می شوند، یکی از مسلمانان به سوی آنها می رود:

-- شما که هستید؟

-- برادر! ما مسلمان هستیم.

-- از کدام قبیله هستید؟

-- از قبیله خزاعه هستیم که در بین راه مکه زندگی می کنیم. اکنون برای پیامبر خبر مهمی آورده ایم. (۱)

آنها به سوی پیامبر می روند، سلام می کنند و می گویند: ای رسول خدا! سپاهیان مکه دیروز حرکت کرده اند. فکر می کنیم که آنها تا هفت یا هشت روز دیگر به اینجا برسند.

پیامبر از آنها تشکر می کند که این همه راه آمده اند تا این خبر را به او برسانند.

هنوز قسمتی از خندق مانده است، مسلمانان باید بیشتر و بیشتر کار کنند. این خبر به همه اعلام می شود. فرصت زیادی باقی نمانده است.

ص: ۴۳

۱- ۳۲. رسول الله صلى الله عليه و آله: «... فأنا إذا اشتقتُ إلى الجنة سمعتُ ريحها من فاطمه»: الطوائف في معرفة مذهب الطوائف ص ۱۱۱، بحار الأنوار ج ۳۷ ص ۶۵؛ رسول الله صلى الله عليه و آله: «... فأكلتها ليلة أُسرى فعلفت خديجة بفاطمة، فكنتُ إذا اشتقتُ إلى رائحة الجنة شممتُ رقبه فاطمه»: المستدرک ج ۳ ص ۱۵۶، کنز العمال ج ۱۲ ص ۱۰۹، الدر المنثور ج ۴ ص ۱۵۳.

چند روز می گذرد.

* * *

-- جوان! با تو هستم! کجا می روی؟ چرا خندق را رها کرده ای؟

-- دیگر نمی توانم طاقت بیاورم. باید بروم؟

-- کجا بروی؟

-- می خواهم به خانه بروم. با همسرم سخن بگویم. هرطور باشد او را راضی می کنم.

جابر به سوی خانه اش می رود، من هم به دنبال او می روم، ببینم چه خبر است. او مدام با خودش حرف می زند. خیلی ناراحت است. گاهی نگاهش را رو به آسمان می کند و چیزی می گوید.

بعد از لحظاتی، او وارد خانه می شود. سلام می کند و در گوشه ای می نشیند.

همسرش برای جابر ظرف آبی می آورد:

-- چه شده؟ چرا این قدر ناراحتی؟ چرا کار خودت را رها کردی و به خانه آمده ای؟

-- همسرم! آیا خبر داری که پیامبر چند روز است که غذا نخورده است. من چگونه گرسنگی پیامبر را ببینم. من یک فکری به ذهنم رسیده است!

-- چه فکری؟

-- قول بده که مخالفت نکنی.

-- جابر! من کی تا به حال با تو مخالفت کرده ام.

-- می دانم که تمام دارایی ما یک برّه کوچک است. اما من می خواهم...

-- فهمیدم. آفرین بر تو! این فقط شوهر من است که این گونه ایثار می کند.

-- یعنی تو هم موافق هستی؟

-- بله، همه هستی من، فدای پیامبر خدا باد.

جابر ظرف آبی برمی دارد و برّه را آب می دهد، سپس نام خدا را می برد و آن برّه را ذبح می کند. وقتی گوشت آن آماده شد، تحویل همسرش می دهد.

اکنون دیگر جابر باید به سوی خندق برود تا پیامبر را برای نهار دعوت کند. او چقدر خوشحال است که امروز بهترین بنده خدا در خانه اش مهمان خواهد بود.

همسر جابر مشغول تهیه غذا می شود. او می خواهد آبگوشت درست کند. چقدر این غذا خوشمزه خواهد بود، آب گوشت با گوشت تازه گوسفند!

او مقداری جو هم در منزل دارد، آن را برمی دارد و در پشت آسیاب دستی خود می نشیند و شروع به آسیاب کردن آن می کند. او می خواهد خوشمزه ترین نان جو را بپزد. امروز پیامبر مهمان آنهاست.

جابر به خندق می آید و شروع به کار می کند. هنوز تا ظهر خیلی مانده است. او باید صبر کند تا همسرش غذا را آماده کند. بعد از چند ساعت، صدای اذان ظهر به گوش می رسد، همه برای خواندن نماز آماده می شوند. نماز جماعت بر پا می شود. بعد از نماز جابر می خواهد به پیامبر خبر بدهد، جلو می رود اما می بیند که دور پیامبر شلوغ است، اگر الان پیامبر را دعوت کند بقیه هم توقع خواهند داشت، درست است که آنها هم گرسنه هستند، اما غذایی که جابر تهیه کرده فقط برای ده نفر کافی است. آخر برّه او خیلی کوچک بوده است.

ص: ۴۵

جابر با خود می گوید: خوب است صبر کنم، هر وقت پیامبر به خندق رفت و مشغول کار شد به او خبر بدهم. آن وقت دور پیامبر خلوت است.

پیامبر مثل همه مردم مشغول کار است. او کلنگ می زند و علی (ع) خاک ها را از خندق بیرون می برد.

جابر از خندق پایین می آید:

-- ای رسول خدا! جانم به فدای شما باد. من از شما درخواستی داشتم.

-- چه درخواستی ای جابر؟

-- امروز در خانه غذایی تهیه کرده ایم. گوسفند کوچکی داشتم آن را ذبح کرده ایم. از شما می خواهم که همراه با چند نفر از یارانتان به خانه ام بیایید و از آن غذا میل کنید. آیا دعوتم را قبول می کنید؟

-- دست شما درد نکند. ما به خانه تو می آییم.

جابر خیلی خوشحال می شود. پیامبر دست خود را دراز می کند و دست جابر را در دست می گیرد و به سوی یاران خود می رود و با صدای بلند می گوید: «ای یاران من! امروز برای غذا به خانه جابر دعوت شده ایم. همگی با هم به خانه جابر می رویم، به همه خبر بدهید».

همه خوشحال می شوند، خیلی از آنها مدتی است که غذا نخورده اند، آنها رو به جابر می کنند و می گویند: چه غذایی برای ما آماده کرده ای؟ او در پاسخ نمی داند چه بگوید. آرام می گوید: آب گوشت با گوشت تازه!

به به! همه کلنگ ها و بیل ها را رها می کنند و به بالای خندق می آیند تا همراه پیامبر به خانه جابر بروند.

سر و صدا بلند است، همه به هم خبر می دهند، کسانی که در آن طرف خندق

هستند بی خیر نمانند: ای مردم! همه ما امروز در خانه جابر مهمان هستیم! زود باشید! بشتابید! دعوت عمومی جابر را اجابت کنید.

جابر نگاه می کند، حدود هفتصد نفر همراه پیامبر می آیند، او از پیامبر اجازه می گیرد تا سریع تر به خانه برود.

دیدی که چه شد؟ آبروی من رفت! خدایا! خودت رحم کن!

جابر سراسیمه وارد خانه می شود، همسرش نگاهی به او می کند:

-- چه شده؟ چرا این قدر پریشان و مضطرب هستی؟

-- می خواستی چه بشود؟ همه مردم شهر به خانه ما می آیند. الان است که آبروی من پیش همه مردم برود. خدایا! من چه کنم؟

-- جابر! با تو هستم. آیا تو همه آنها را دعوت کردی؟

-- نه.

-- پس چه کسی همه مردم را برای ناهار دعوت کرد.

-- پیامبر.

-- آیا تو به پیامبر گفتی که غذا برای همه آماده کرده ای؟

-- ای زن! چه حرف هایی می زنی! چگونه ممکن است که من چنین بی عقلی کرده باشم! می دانی هفتصد نفر، چند دیگ بزرگ غذا می خواهند، ما که یک دیگ کوچک غذا، بیشتر نداریم.

-- جابر! درست بگو بدانم به پیامبر چه گفتی؟

-- وقتی پیامبر با علی (ع) کنار هم بودند نزدش رفتم و ماجرا را گفتم. گفتم که شما همراه با چند نفر از یارانمان به خانه ما بیایید. گفتم یک بره ای را

ذبح کرده ایم و...

-- جابر! پس چرا نگران هستی. بگذار همه مردم دنیا به خانه ما بیایند. آنها مهمان پیامبر هستند، او خود می داند چگونه از آنها پذیرایی کند. او از من و تو داناتر است.

این سخن همسر جابر، مثل آبی که روی آتش می ریزند، قلب جابر را آرام می کند. او دیگر هیچ نمی گوید. به سمت در خانه می رود و منتظر پیامبر می ماند. فقط زیر لب آرام می گوید: خدایا! تو را شکر می کنم که به من همسری این چنین با معرفت و فهمیده داده ای!

* * *

پیامبر سلام می کند و وارد خانه می شود و کنار تنور می رود. او نگاهی به دیگ کوچک غذا می کند و زیر لب دعا می خواند. او رو به جابر می کند و می گوید: اکنون مهمانان خود را ده نفر، ده نفر به درون خانه دعوت کن. وقتی ده نفر اول غذای خود را خوردند، ده نفر دیگر را دعوت کن.

آری! خانه جابر خیلی کوچک است و گنجایش بیش از ده نفر را ندارد. اکنون او به همسر جابر می گوید: برایم کاسه ای بزرگ بیاورید. پیامبر کاسه را می گیرد و مقداری نان را با دست خودش خورد می کند و داخل کاسه می ریزد بعد مقداری هم آب گوشت و گوشت روی نان ها می ریزد و کاسه را به دست جابر می دهد تا برای مهمانان ببرد. مهمانان شروع به خوردن می کنند، چه غذای خوشمزه ای! تا به حال چنین آب گوشتی نخورده بودیم.

ساعتی می گذرد، جابر گروه های ده نفری را اطعام می کند، همه از این غذا تعریف می کنند. خوشا به حال تو ای جابر! کاش همسر ما هم هنر آشپزی همسر

ص: ۴۸

تو را می داشت!

ساعتی دیگر همه مهمانان غذا خورده اند و به سوی خندق رفته اند تا کار خود را ادامه بدهند.

پیامبر برای جابر و همسرش غذا می ریزد و به دست جابر می دهد، وقتی جابر غذا را می خورد تازه می فهمد که حق با مردم بود که این قدر از این غذا تعریف می کردند.

اکنون که همه سیر شده اند پیامبر برای خودش مقداری غذا در ظرف می ریزد و چند لقمه می خورد و سپس دست هایش را به شکر و سپاس رو به آسمان می گیرد.

پیامبر از جا برمی خیزد و با جابر خداحافظی می کند و از منزل بیرون می رود. اکنون جابر به سراغ دیگ غذا می رود، می بیند که اصلاً ذره ای از آن کم نشده است! به راستی چه شده است! او متحیر می شود، نمی داند چه بگوید که صدای همسرش به گوشش می رسد: جابر! این یک معجزه است!^(۱)

* * *

چند روز می گذرد، دیگر تا پایان کندن خندق چیزی نمانده است. باید هرطور که شده قبل از رسیدن سپاه دشمن، همه چیز آماده باشد. پیامبر دستور داده اند تا مقدار زیادی سنگ در اطراف خندق جمع آوری بشود. درست است که اگر دشمن بخواهد از خندق عبور کند، تیراندازان به آنها حمله خواهند کرد، اما مردم عادی هم می توانند به سوی آنان سنگ پرتاب کنند.

* * *

نزدیک غروب آفتاب که می شود، آخرین قسمت خندق هم آماده می شود. همه

ص: ۴۹

۱- ۳۳. وَلَمَّا تَهَيَّأُوا لِلخُرُوجِ أَتَى رَكْبٌ مِنْ خَزَاعِهِ فِي أَرْبَعِ لَيَالٍ، فَأَخْبَرُوا رَسُولَ اللَّهِ: السَّيْرَةُ الْحَلْبِيَّةُ ج ۲ ص ۶۳۱، أَعْيَانُ الشَّيْعَةِ ج ۱ ۲۶۲.

خوشحال هستند. پیامبر دستور می دهد تا بر دامنه کوه سَلَع، خیمه ای نصب کنند، این خیمه در واقع، خیمه فرماندهی است. (۱)

کوه سَلَع در کنار خندق قرار گرفته است و از دامنه آن، همه جا دیده می شود و پیامبر می تواند به همه جا اشراف داشته باشد و نیروهای خود را برای دفاع از شهر بسیج کند و در هر کجا که ضعفی مشاهده کند نیروی کمکی ارسال نماید. کوه سَلَع از هر جهت، بهترین مکان برای فرماندهی نیروها می باشد.

قرار بر این می شود که مسلمانان در سرتاسر مسیر خندق موضع بگیرند و اگر دشمن قصد عبور از خندق را داشت با او درگیر شوند. حدود سی اسب سوار هم مسئول رساندن دستورات پیامبر به نیروها می شوند، گروهی هم در کنار کوه سَلَع موضع می گیرند.

* * *

ابوسفیان به نزدیکی های مدینه رسیده است. او بسیار خوشحال است، او خیال می کند این بار می تواند اسلام را نابود کند، او به قتل عام مسلمانان فکر می کند.

سپاه احزاب به سه سپاه بزرگ تقسیم شده است: سپاه قریش، سپاه قطفان و سپاه قبیله های دیگر (بنی اسد، بنی فزاره و...).

قرار است همه چیز طبق دستور ابوسفیان انجام شود. او فرمانده کل قوا است. (۲)

خبرهایی از مدینه به گوش این مردم رسیده است، این که پیامبر برای دفاع، دستور کردند خندق داده است، اما آنها این را چیزی شبیه به شوخی می دانند. آخر چه چیز می تواند در مقابل ده هزار جنگجو مقاومت کند. تاریخ این سرزمین، چنین سپاهی را تا به حال ندیده است.

ص: ۵۰

۱- ۳۴. وَكُنَّا نَعْمَلُ فِي الْخَنْدَقِ نَهَارًا، فَإِذَا أَمْسَيْنَا رَجَعْنَا إِلَىٰ أَهْلِنَا، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي قَدْ صَنَعْتُ كَذَا وَكَذَا، وَأَحَبُّ أَنْ تَنْصُرَ مَعِيَ، وَإِنَّمَا أُرِيدُ أَنْ يَنْصُرَ مَعِيَ وَحْدَهُ. فَلَمَّا قُلْتُ لَهُ ذَلِكَ، قَالَ: نَعَمْ. ثُمَّ أَمَرَ صَارِخًا فَصَرَخَ أَنْ أَنْصُرْ فَوَا...: تاريخ الإسلام ج ۲ ص ۲۸۵.

۲- ۳۵. ففرغ رسول الله صلى الله عليه و آله من حفر الخندق قبل قدوم قریش بثلاثة أيام: تفسير القمى ج ۲ ص ۱۷۹، تفسير الصافى ج ۴ ث ۱۷۲، تفسير نور الثقلين ج ۴ ص ۲۴۶، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۲۰؛ ولما فرغ رسول الله صلى الله عليه و آله من الخندق أقبلت قریش حتى نزلت بين الجرف والغابه فى عشرة آلاف من أحابشهم ومن تابعهم من بنى كنانه وأهل تهامه، وأقبلت غطفان ومن تابعهم من أهل نجد حتى نزلوا إلى جانب أحد، وخرج رسول الله صلى الله عليه و آله والمسلمون حتى جعلوا ظهورهم إلى سلع فى ثلاثة آلاف من المسلمين، فضرب هناك عسكره، والخندق بينه وبين القوم: تفسير مجمع البيان ج ۸ ص ۱۲۹، تفسير الثعلبى ج ۸ ص ۱۳، تفسير البغوى ج ۳ ص ۵۱۱، معجم البلدان ج ۳ ص ۱۴۱، تاريخ الطبرى ج ۱ ص ۲۳۶، تاريخ الإسلام ج ۲ ص ۲۸۷، البدايه والنهائيه ج ۴ ص ۱۱۷، إمتاع الأسماع ج ۸ ص ۳۷۲، السيره النبويه لابن هشام ج ۳ ص

٧٠٤، السيره النبويه لابن كثير ج ٣ ص ١٩٧، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٠٠.

راه زیادی تا مدینه نمانده است، حدود یک ساعت دیگر آنها به مدینه می‌رسند اما ابوسفیان دستور توقف می‌دهد. او می‌خواهد امشب را در اینجا توقف کند و صبح سحر به سوی مدینه هجوم ببرد. او می‌داند که همه سپاهیان خسته هستند و نیاز به استراحت دارند. باید او صبح، حمله را آغاز نماید.

خیمه‌ها بر پا می‌شود، سپاه در این بیابان اتراق می‌کند.

هنوز خیلی تا طلوع آفتاب مانده است که سپاه احزاب به سوی مدینه حرکت می‌کند، بعد از مدتی، نخلستان‌های مدینه نمایان می‌شود. ابوسفیان دستور می‌دهد تا طبل جنگ را به صدا درآورند.

هیاھویی بر پا می‌شود، ده هزار نفر به سوی شهر مدینه می‌آیند، ابوسفیان که سوار بر اسب است با صدای بلند می‌خندد و می‌گوید: ای محمد! گفته بودم که می‌آیم! آماده باش که این بار پیروزی از آن من است.

سپاه احزاب به جلو می‌رود، چیزی به شهر مدینه نمانده است. همه مسلمانان در موضع خود مستقر شده‌اند، تیراندازها همه کمین گرفته‌اند و منتظر آمدن سپاه هستند. پیامبر بر دامنه کوه سلع همه چیز را کنترل می‌کند.

ابوسفیان دستور حمله را می‌دهد، شیپور جنگ نواخته می‌شود، شمشیرها از غلاف بیرون می‌آید.

به پیش ای سپاهیان دختران خدا! به پیش!

شما باید از دین پدران خود دفاع کنید، مردم مدینه را بکشید، یاران محمد را قتل عام کنید، ریشه فتنه را از این سرزمین بکنید!

سواران به پیش می‌تازند، هیاھویی می‌شود...

ص: ۵۱

* * *

چرا ایستاده اید؟ حمله کنید؟ جلو بروید!

ولی هیچ کس جلوتر نمی رود، بار دیگر ابوسفیان فریاد می زند: از چه ترسیده اید، جنّ دیده اید؟ جلو بروید، همه را قتل عام کنید!

هیچ کس قدم از قدم بر نمی دارد، یکی به سوی ابوسفیان می آید:

-- جناب فرمانده! جلو ما خندق عمیقی است، ما نمی توانیم از آن عبور کنیم.

-- یعنی چه؟ همه با هم هجوم ببرید و جنگ را آغاز کنید.

-- خندق خیلی عمیق است، اگر وارد آن خندق بشویم آماج تیرها و سنگ ها قرار می گیریم.

-- برو کنار بینم آنجا چه خبر است.

ابوسفیان جلو می آید، از تعجب دارد شاخ درمی آورد!! باور نمی کند، خندقی عمیق راه را بر سپاه احزاب بسته است. آن طرف خندق هم مسلمانان با تیر و سنگ آماده اند. هیچ راه عبوری بر روی خندق نیست. چه باید بکنیم؟

* * *

-- این نقشه را چه کسی یاد محمّد داد؟ تا به حال، در این سرزمین چنین چیزی سابقه نداشته است.

-- جناب فرمانده! می گویند که یک ایرانی به نام سلمان این کار را کرده است.

-- اگر دستم به این سلمان برسد می دانم با او چه کنم.

-- حالا می گوید چه کنیم؟

-- بروید گم شوید تا من بینم چه خاکی باید به سرم بریزم!

* * *

چرا این قدر عصبانی هستی؟ ای ابوسفیان! فرمانده کل قوا که نباید با سربازانش این طوری حرف بزند.

می بینم که تو هم عصبانی هستی آقای حئی! ای یهودی! همه این آتش ها زیر سر توست. تو بودی که همه را تحریک به جنگ با پیامبر کردی.

تو که می خواستی ریشه اسلام را بکنی. درست است؟ یادت می آید که چقدر این طرف و آن طرف رفتی و نیرو جمع کردی. دلت به ده هزار سربازت خوش بود!

از این ناراحت هستی که همه این جنگجویان در کنار این خندق، هیچ شده اند! بگو بدانم فایده این سپاه تو چیست؟

گیرم که تو به جای ده هزار جنگجو، خیلی بیشتر نیرو می آوردی، باز هم کاری نمی توانستی بکنی. وقتی که نتوانی به مسلمانان دسترسی داشته باشی و آنها از هجوم یکباره تو در امان باشند، تعداد سربازها به چه کار می آید؟

* * *

تنها راه این است که مسلمانان را هدف تیرهای خود قرار بدهیم. این فکری است که به ذهن ابوسفیان می رسد. او دستور می دهد تا تیراندازان جلو بیایند و با کمان های خود به سوی مسلمانان تیراندازی کنند.

مسلمانان همه در پناه سنگرهای خود قرار می گیرند، سنگرهایی که با خاک های خندق آماده کرده اند. باران تیر می بارد. از این طرف هم تیراندازان مسلمان دست به کار می شوند و به آن طرف تیر پرتاب می کنند.

ابوسفیان خیلی زود می فهمد که تیراندازی هم فایده ای ندارد. اگر آنها همه تیرهای خود را هم مصرف کنند، کاری از پیش نخواهند برد.

ص: ۵۳

حَی و ابوسفیان از خشم، دندان بر هم می ساینند، نمی دانند چه کنند، ساعت ها تیراندازی، هیچ چیز را تغییر نداده است.

* * *

شب فرا می رسد، همه جا تاریک می شود، دیگر به زحمت می توان چیزی را دید.

آیا ممکن است دشمن در نیمه شب، از تاریکی استفاده کند و از خندق عبور کند؟ مسلمانان باید خیلی هوشیار باشند.

آن سیاهی چیست که از خندق پایین می رود؟ او به کجا می رود؟ او کیست؟ نگاه کن! به او سمت اردوگاه دشمن می رود.

او در حالی که شمشیر به دست دارد نزدیک اردوگاه دشمن می شود، و همه حرکت های آنها را زیر نظر می گیرد.

به راستی این خیلی شجاعت می خواهد که تنهای تنها از خندق عبور کنی و در نزدیکی دشمن نگهبانی بدهی.

فصل زمستان است، هوا سرد است، اما او تا صبح به نگهبانی مشغول است. او گاهی نماز می خواند، گاهی با خدا مناجات می کند، اما چهار چشمی مواظب اردوگاه دشمن است.

سپیده صبح می زند، هوا کم کم می خواهد روشن بشود که او به سوی مسلمانان برمی گردد. اکنون دیگر هوا روشن شده است، نزدیک می شوم تا او را خوب بینم و بشناسم.

تو فکر می کنی او که باشد.

او کسی نیست جز علی(ع)! (۱)

ص: ۵۴

۱- ۳۶. و كانت الأحزاب عشرة آلاف، وهم ثلاثاً، عساكر وملاك، أمرها لأبي سفیان، أی المدبر لأمرها والقائم بشأنها: السيره الحلیه ج ۲ ص ۶۱۳، أعیان الشیعه ج ۱ ص ۲۶۲.

چرا پیمان نامه را پاره می کنی؟

چند روز سپری می شود، سپاه احزاب در پشت خندق پراکنده شده اند. آنها نمی دانند چه کنند، آنها آذوقه زیادی برای خود نیاورده اند. علوفه کمی برای اسب ها و شترهای خود همراه دارند. آنها می دانند که نمی توانند مدّت زیادی اینجا بمانند.

امسال کمتر از همه سال ها باران باریده است. مسلمانان مدینه تا دیروز، کم باریدن باران را بلا می دانستند، امّا امروز می فهمند که همه کارهای خدا حکمتی دارد. اگر باران مثل هر سال در فصل بهار زیاد می بارید، در بیابان های اطراف مدینه علوفه برای اسب ها و شترهای سپاه احزاب یافت می شد، امّا به برکت نیامدن باران، هیچ علوفه ای در بیابان نیست تا کفّار بتوانند از آن بهره ببرند. برای همین است که شرایط بر آنها سخت شده است.

ابوسفیان و دیگر سران قبیله ها در جلسه ای گرد هم جمع شده اند تا فکری برای مشکل خود بکنند، حیّ و دیگر یهودیانی که همراه او هستند، بیش از همه ناراحت هستند. آنها هرگز باور نمی کردند که این گونه با شکست روبرو شوند. باید کاری کرد، نمی شود دست روی دست گذاشت.

* * *

ص: ۵۵

ابوسفیان به یاد خاطره ای می افتد، روزی که حئی همراه با دیگر دوستان یهودیش به مکه آمدند به او سخنی گفته بودند. حئی در آن روز به ابوسفیان گفته بود که او می تواند یهودیان بنی قریظه را راضی کند تا با محمد اعلام جنگ کنند. ابوسفیان با خود می گوید اگر این اتفاق بیفتد و بنی قریظه وارد جنگ شوند، شرایط به نفع ما تغییر خواهد کرد و حتماً محمد شکست خواهد خورد.

ابوسفیان رو به حئی می کند و از او می خواهد تا هر چه سریع تر به سراغ بنی قریظه برود و آنها را برای جنگ با محمد راضی کند.

حئی به ابوسفیان قول می دهد که هر طور شده آنان را وارد جنگ با محمد کند.

موج شادی فضای خیمه فرماندهی را پر می کند، همه نگاه ها به سوی حئی است، گویی که همه گره ها به دست این یهودی باز می شود.

حئی به ابوسفیان می گوید وقتی که شب فرا برسد و هوا تاریک شود من به سوی بنی قریظه خواهم رفت.

-- آقای نویسنده! این بنی قریظه چه کسانی هستند که امروز مایه امید ابوسفیان شده اند؟

-- گروهی از یهودیان هستند که در این سرزمین زندگی می کنند.

-- مگر مدینه، یهودی هم دارد؟

-- اگر یادت باشد برایت گفتم که سال ها قبل از تولد پیامبر ما، یهودیان در فلسطین زندگی می کردند. آنها در کتاب تورات خوانده بودند که آخرین پیامبر خدا در سرزمین حجاز به دنیا می آید. آنها به مدینه آمدند تا اولین کسانی باشند که به او ایمان می آورند.

-- عجب! اکنون که محمد(ص) به پیامبری رسیده است، حاضر نیستند به او

ایمان بیاورند. راستی چرا به آنها بنی قریظه می گویند؟

-- این یهودیان، چندین قبیله هستند، یکی از این قبیله ها، فرزندان «قُریظه» هستند و برای همین آنها را به این نام می خوانند.

-- محل سکونت آنها کجاست؟

-- آنها در قلعه ای زندگی می کنند که در طرف شرق مدینه قرار دارد.

-- یعنی آنها در داخل شهر مدینه زندگی می کنند؟ این خیلی خطرناک است! چرا پیامبر قبلاً به این نکته فکر نکرده است؟

-- وقتی پیامبر به مدینه آمد با یهودیان پیمان نامه امضا کرد، قرار شده است که آنها هرگز با مسلمانان دشمنی نکنند و با دشمنان اسلام هم همکاری نکنند و با این شرط آنها می توانستند به راحتی و کمال آرامش در مدینه زندگی کنند. الان چند سال است که آنها به این پیمان نامه وفادار مانده اند.

-- اگر حَیّ بتواند آنها را فریب بدهد چه می شود؟

-- در این صورت، کار بر مسلمانان خیلی سخت می شود، آنها از پشت سر مورد حمله قرار می گیرند.

* * *

حَیّ به سوی قلعه بنی قُریظه حرکت می کند، ساعتی می گذرد، او اکنون کنار درب قلعه است. با شدت تمام درب قلعه را می کوبد. از بالای قلعه یکی پایین را نگاه می کند و می گوید:

-- کیستی؟ اینجا چه می خواهی؟

-- من حَیّ هستم. با کعب بن سعد، رئیس شما کار دارم.

-- صبر کن تا او را خبر کنم.

-- زود به او بگویند که برایش مهمان آمده است.

لحظه ای می گذرد، هوا سرد شده است، حَیّ از سرما به خود می لرزد، اما او خیلی امیدوار است بتواند کعب، رئیس این قلعه را با خود همراه کند.

ص: ۵۷

اکنون کعب از بالای قلعه صدا می زند:

-- ای حئی! این وقت شب برای چه به اینجا آمده ای؟ ما که تو را به مهمانی دعوت نکرده بودیم!

-- کعب! من عزت و آقایی را برایت به ارمغان آورده ام! آمده ام تا تو را آقای همه یهودیان این سرزمین کنم.

-- چه حرف های عجیبی می زنی؟ تو برای من جز نکبت نیاورده ای. راحت را بگیر و برو.

-- کعب! چرا این قدر عصبانی هستی؟ گوش کن! این سپاه احزاب که با ده هزار نیرو در بیرون مدینه اردو زده است را من بسیج کرده ام. آیا این را می دانستی؟

-- خوب. این چه ربطی به من دارد؟

-- من همکاری تو را می خواهم. اگر تو با ما همکاری کنی کار محمد تمام است.

-- وای بر تو ای حئی! من با محمد پیمان بسته ام و در این مدت جز راستی و نیکی از او ندیده ام.

-- محمد هیچ راه گریزی از این سپاه ندارد. به زودی ما به او هجوم خواهیم برد و او را نابود خواهیم کرد. در را باز کن!

-- نه، باز نمی کنم.

-- کعب! تو چقدر بدبخت هستی که دل به پیمان خود با محمد داری. اگر با ما همکاری کنی، برای همیشه آقای یهود خواهی بود. روی سکه های طلای ابوسفیان هم می توانی حساب باز کنی.

-- حئی! برو! من این آقایی و ثروت را نمی خواهم.

کعب به داخل قلعه رفته و حئی بیرون قلعه مانده است. حئی باور نمی کرد که کعب این گونه با او برخورد کند.

حَیّ در حال قدم زدن است، او فکر می کند شاید راه حَلّی به ذهنش برسد، مهم این است که او بتواند وارد قلعه شود.

بعد از لحظاتی، او بار دیگر محکم درب قلعه را می زند:

-- در را باز کن! ای کعب.

-- دوباره که آمدی. گفتم برو و ما را به حال خود بگذار.

-- من می دانم که تو چرا در را به روی من باز نمی کنی. من تو را خوب می شناسم. تو بزه آهویی را کباب کرده ای و می ترسی که مبادا من بیایم و همسفره تو بشوم.

-- این چه حرفی است که تو می زنی؟

-- پس این بوی کباب چیست که به مشام می رسد؟ آخر تعجب می کنم چطور این مردم تو را رئیس خود کرده اند در حالی که تو از مهمان می ترسی؟ باور کن من از غذای تو نمی خورم، فقط می خواهم با تو حرف بزنم. نترس! در را باز کن!

-- تو خیال می کنی که ما مهمان نواز نیستیم. الان به تو ثابت می کنم!

کعب دستور می دهد تا درب قلعه باز شود، حَیّ در حالی که از خوشحالی در پوست خود نمی گنجد وارد قلعه می شود. به راستی که او دست شیطان را از پشت بسته است!

اول باید شکم را سیر کنم! به به! چه غذای خوشمزه ای! واقعاً که این مردم چقدر مهمان نواز هستند.

من امشب هرطور شده باید نقشه خود را عملی کنم، باید کعب را راضی کنم تا با ما همکاری کند. اگر او با محمد وارد جنگ شود ما حتماً پیروز می شویم.

خوب تا فردا صبح صبر کنم، این طوری بهتر است.

-- ای کعب! گوش کن! تو از چه می ترسی؟ به خدا قسم کار محمد تمام است.

تو چرا نمی خواهی در این جنگ سهمی داشته باشی و نام خودت را در تاریخ یهود ثبت کنی؟

-- من می ترسم او پیامبر خدا باشد. خداوند وعده داده است که پیامبران را یاری کند.

-- اگر محمّد پیامبر است چرا دور خود خندق کنده است؟ چرا فرشتگان به یاری او نمی آیند؟

-- من نمی دانم از دست تو چه کنم. اجازه بده تا با بقیه مشورت کنم.

* * *

بزرگان بنی قریظه دور هم جمع می شوند تا تصمیم مهمی بگیرند. کعب و حئی در بالای مجلس نشسته اند. کعب رو به آنها می کند و نظر آنها را می پرسد.

همه در جواب می گویند: شما رئیس ما هستید. حرف، حرف شماست. هر چه شما بگویید ما عمل می کنیم، اگر با محمّد وارد جنگ بشوی ما هم خود را برای جنگ آماده می کنیم.

حئی لبخند رضایت بخشی می زند، او خیلی خوشحال است که مردم همه مطیع کعب هستند، فقط کافی است که کعب راضی شود.

در این میان، پیرمرد نابینایی از جای خود بلند می شود، همه او را می شناسند، او ابن باطا است.

ابن باطا در حالی که به عصای خود تکیه داده است، چنین می گوید: «من در تورات خوانده ام که آخرین پیامبر خدا در مکه ظهور می کند و سپس به این شهر هجرت می کند... ای مردم! اگر آن پیامبر موعود، محمّد باشد، هرگز سپاه احزاب نخواهند توانست او را شکست بدهند».

همه با شنیدن این سخن به فکر فرو می روند، پیامبر موعود تورات! آیا ما می خواهیم با پیامبر موعود تورات جنگ کنیم؟ چرا؟

* * *

حَیّ با شنیدن این سخن خیلی عصبانی می شود، فریاد می زند: «چه کسی گفته است که محمّد، پیامبر موعود تورات است؟ پیامبر موعود از خاندان بنی اسرائیل خواهد بود در حالی که محمّد از خاندان بنی اسماعیل است. خداوند بنی اسرائیل را بر همه مردم برتری داده است. چگونه ممکن است که پیامبر موعود از میان آنها نباشد؟ محمّد ساحر و جادوگر است. آیا شما جادوی او را ندیده اید؟».

همه سکوت می کنند و به سخنان حَیّ فکر می کنند.

حَیّ راست می گوید ما نژاد برتر هستیم. امکان ندارد که ما پیرو محمّد بشویم. محمّد از نژاد ما نیست. برای همین او هرگز پیامبر نیست، او جادوگر است. اکنون فرصت خوبی پیش آمده است، باید به جنگ او برویم. ده هزار جنگجوی عرب در پشت خندق اردو زده اند، فقط کافی است ما از پشت جبهه، به محمّد هجوم ببریم. آن وقت، دیگر کار محمّد تمام است. محمّد نمی تواند در دو جبهه بجنگد، او نیروهای زیادی ندارد.

-- کعب! با تو هستیم. تو گفتی که با محمّد پیمان نامه نوشته ای؟ درست است؟

-- آری. ما چند سال پیش با او یک پیمان نامه امضا کردیم و قول داده ایم که هرگز با او دشمنی نکنیم.

-- آیا می شود من آن پیمان نامه را بخوانم بینم در آن چه نوشته اید؟

-- آری!

کعب از جا بلند می شود و از اتاق بیرون می رود. بعد از لحظاتی او باز می گردد و پیمان نامه را به حَیّ می دهد.

حَیّ نگاهی به کعب می کند و می گوید: اکنون با اجازه شما من این پیمان نامه را پاره می کنم!

کعب با تردید نگاهی به حَیّ و آن پیمان نامه می کند، حَیّ فرصت را غنیمت می شمارد و در یک چشم به هم زدن پیمان نامه را پاره پاره می کند و می گوید:

ص: ۶۱

«این هم از پیمان نامه! تمام شد، اکنون دیگر جنگ با محمد آغاز می شود» (۱).

* * *

حیّ به سوی خیمه ابوسفیان می رود، وقتی نزدیک خیمه می شود فریاد می زند:

-- جناب فرمانده! مژدگانی بدهید! خبر خوبی برای شما دارم.

-- فکر می کنم موفق شدم تا بنی قریظه را برای جنگ راضی کنی. درست است؟

-- آری. آنان با محمد وارد جنگ می شوند. به زودی حمله بزرگ آغاز خواهد شد.

-- آفرین بر تو! آفرین! می دانستم که امید مرا ناامید نخواهی کرد. بگو بدانم آنها کی جنگ را شروع می کنند؟

-- باید مدّتی به آنها فرصت بدهیم.

-- فرصت برای چه؟ ما باید هر چه زودتر جنگ را آغاز کنیم.

-- چرا عجله می کنی؟ چند روز به آنها فرصت بده. آنها می خواهند تا گوسفندان و شتران خود را از بیابان جمع آوری کنند و جوانان خود را برای جنگ بسیج کنند.

-- باشد. ما که این همه صبر کردیم، چند روز دیگر هم صبر می کنیم.

با شنیدن این خبر، شوری در میان سپاه احزاب می افتد، آنها اکنون به پیروزی بزرگ خود فکر می کنند. وقتی که یهودیان بنی قریظه از پشت به مسلمانان حمله کنند، آن زمان، فرصت خوبی برای عبور از خندق خواهد بود!

* * *

چند نفر از مسلمانان نزد پیامبر می روند و چنین می گویند:

-- ای رسول خدا! یهودیان بنی قریظه پیمان شکسته اند. آنها خود را برای جنگ آماده می کنند.

-- از کجا می دانید؟

-- آنها گوسفندان و شترهای خود را از صحرا جمع می کنند و به درون قلعه

١-٣٧. إنَّ أمير المؤمنين عليه السلام يجوز الخندق ويصير إلى قرب قريش حيث يراهم، فلا يزال الليل كله قائم وحده يصلي، فإذا أصبح رجع إلى مركزه، ومسجد أمير المؤمنين عليه السلام هناك معروف يأتيه من يعرفه فيصلى فيه، وهو من مسجد الفتح إلى العقيق أكثر من غلوه نشاب: تفسير القمى ج ٢ ص ١٨٦، التفسير الصافى ج ٤ ص ١٧٨، تفسير نور الثقلين ج ٤ ص ٢٥٤، مستدرک الوسائل ج ١٠ ص ٢٠٠، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٣٠.

می برند، دیوارهای قلعه را مرمت می کنند و... همه این ها نشان از این است که آنها خود را برای جنگ آماده می کنند.

-- بگوئید که سعد بن معاذ، بزرگ قبیله اوس نزد من بیاید.

چند نفر به سراغ سعد می روند تا به او خبر بدهند که پیامبر با او کار دارد.

حتماً می دانی که در شهر مدینه دو قبیله بزرگ زندگی می کند، قبیله اوس و قبیله خزرج. سال ها قبل، قبل از این که پیامبر به مدینه هجرت کند، قبیله اوس با یهودیان بنی قریظه هم پیمان بوده اند. آنها روابط خوبی با هم داشته اند. اکنون پیامبر می خواهد تا رئیس قبیله اوس را نزد یهودیان بفرستد تا ماجرا روشن شود.

* * *

سعد به حضور پیامبر می آید، پیامبر از او می خواهد تا نزد بنی قریظه برود و با آنان سخن بگوید و ببیند که آیا واقعاً آنها پیمان خود را با مسلمانان شکسته اند یا نه؟

سعد به سوی قلعه بنی قریظه می رود و با کعب ملاقات می کند و چنین می گوید:

-- اوضاع قلعه شما را آشفته می بینم، آیا ائتفاقی افتاده است؟

-- بله! ما برای جنگ آماده می شویم.

-- ای کعب! شما می خواهید با چه کسی جنگ کنید؟

-- با پیامبر شما.

-- این چه حرفی است که تو می زنی؟ مگر شما با پیامبر، پیمان نبسته اید؟

-- من آن پیمان نامه را پاره کردم.

-- ای کعب! مگر از پیامبر چه بدی دیده ای که می خواهی با او جنگ کنی؟

-- این حرف ها را رها کن! ما تصمیم خود را گرفته ایم. به زودی جنگ آغاز می شود.

-- بترس از روزی که به خشم ما گرفتار شوی.

-- میان ما و شما فقط شمشیر حکم خواهد کرد.

* * *

سعد آنچه را که باید بفهمد فهمیده است، او از قلعه بیرون می آید تا پیامبر را از ماجرا باخبر کند. (۱)

وقتی پیامبر از پیمان شکنی یهودیان باخبر می شود دستور می دهد تا هر چه سریع تر زنان و بچه ها را به مکان های امن ببرند تا اگر یهودیان به شهر هجوم بردند به آنها آسیبی نرسد. (۲)

شرایط سختی پیش آمده است. سپاه احزاب با ده هزار جنگجو در آن طرف خندق منتظر دستور حمله هستند و یهودیان نیز که در داخل شهر مدینه هستند آماده اند تا از پشت سر به مسلمانان هجوم بیاورند.

پیامبر گروهی از یاران خود را مأمور می کند تا تمام شب، در شهر مدینه به گشت پردازند و با شمشیرهای برهنه در کوچه های مدینه گردش کرده و با صدای بلند، «الله اکبر» بگویند.

شب که فرا می رسد، صدای «الله اکبر» تمام فضای مدینه را در برمی گیرد. این صدا هرگز خاموش نمی شود. این فریاد برای همه، آرامش و ایمنی را به ارمغان می آورد و مایه ترس و وحشت یهودیان می شود.

یهودیان جرأت نمی کنند تا اقدامی بکنند، آنها منتظر می مانند تا سپاه احزاب از خندق عبور کنند و سپس آنان برنامه خود را آغاز کنند. (۳)

* * *

وقتی آفتاب طلوع می کند همه مسلمانان به سوی خندق می روند تا در مقابل حمله احتمالی دشمن ایستادگی کنند. آنجا را نگاه کن! یکی از یهودیان به زنان مسلمان نزدیک می شود.

خدای من! آیا کسی هست که مانع او بشود؟ چه کسی او را از آنجا دور خواهد کرد؟

ص: ۶۴

۱- ۳۸. خرج عدو الله حیی بن أخطب النضیری حتی أتى كعب بن أسد القرظی صاحب بنی قریظه، وكان قد وادع رسول الله صلی الله علیه و آله علی قومه وعاهده علی ذلك، فلما سمع كعب صوت ابن أخطب أغلق دونه حصنه، فاستأذن علیه فأبی أن یفتح له، فناداه: یا كعب، افتح لی، فقال: ویحكك یا حیی! إنك رجل مشوم إني قد عاهدت محمداً ولست بناقض ما بینه وینی، ولم أر منه إلاّ وفاءً وصدقاً، وقال: ویحكك افتح لیأكلمك! قال: ما أنا بفاعل، قال: إن أغلقت دونی إلاّ علی جشیشه تكره أن نأكل منها معك، فأحفظ الرجل ففتح له فقال: ویحكك یا كعب! جئتك بعزّ الدهر وبیحر طام، جئتك بقريش علی سادتها وقادتها، وبغطفان علی سادتها وقادتها، قد عاهدونی أن لا یبرحوا حتی یستأصلوا محمداً ومن معه، فقال كعب: جئتنی والله بذلّ

الدهر، بجهمٍ قد إهراق ماؤٍ برعدٍ وبيرقٍ وليس فيه شيء، فدعنى ومحمّداً وما أنا عليه، فلم أر من محمّداً إلا صدقاً ووفاءً. فلم يزل حياً بكعبٍ يفتل منه فى الذروه والغارب حتى سمح له، على أن أعطاه عهداً وميثاقاً لئن رجعت قريش وغطفان ولم يصيبوا محمّداً أن أدخل معك فى حصنك حتى يصيبني ما أصابك، فنقض كعب عهده وبرئ ممّا كان عليه فيما بينه وبين رسول الله صلى الله عليه وآله: تفسير مجمع البيان ج ٨ ص ١٢٩، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٠٠؛ فلما سمع كعب بن أسد بحبى بن أخطب أغلق دونه باب حصنه وأبى أن يفتح له، فقال له: افتح لى يا كعب بن أسد! فقال لا أفتح... السنن الكبرى ج ٩ ص ٢٣٢، الدرر لابن عبد البرّ ص ١٧١، جامع البيان ج ٢١ ص ١٥٧، تفسير البغوى ج ٣ ص ٥١١، تفسير القرطبي ج ١٤ ص ١٣١، تاريخ الطبرى ج ٢ ص ٢٣٧، البدايه والنهائيه ج ٤ ص ١١٨، السيره النبويه ج ٣ ص ٧٠٥، عيون الأثر ج ٢ ص ٣٧، السيره النبويه ج ٣ ص ١٩٨، سبل الهدى والرشاد ج ٤ ص ٣٧٣.

٢-٣٩. . فلما انتهى الخبر إلى رسول الله صلى الله عليه وآله، بعث سعد بن معاذ بن النعمان بن امرئ القيس، أحد بنى عبد الأشهل، وهو يومئذ سيد الأوس، وسعد بن عباده أحد بنى ساعده بن كعب بن الخزرج، وهو يومئذ سيد الخزرج، ومعهما عبد الله بن رواحه وخوات بن جبير، فقال: انطلقوا حتى تنظروا أحق ما بلغنا عن هؤلاء القوم، أم لا؟ فإن كان حقاً فالحق لنا لحناً نعرفه، ولا تفتوا أعضاد الناس، وإن كانوا على الوفاء فاجهروا به للناس. فخرجوا حتى أتوهم فوجدوهم على أخبث ممّا بلغهم عنهم، قالوا: لا عقد بيننا وبين محمّد ولا عهد، فشاتمهم سعد بن عباده، وشاتموه، فقال سعد بن معاذ: دع عنك مشاتمهم فإن ما بيننا وبينهم أعظم من المشاتم. ثمّ أقبلوا إلى رسول الله صلى الله عليه وآله وقالوا: عضل والقاره، لغدر عضل والقاره بأصحاب رسول الله صلى الله عليه وآله خبيب بن عدى وأصحابه أصحاب الرجيع، فقال رسول الله صلى الله عليه وآله: «الله أكبر، أبشروا يا معشر المسلمين»، وعظم عند ذلك البلاء، واشتدّ الخوف، وأتاهم عدوهم من فوقهم ومن أسفل منهم، حتى ظنّ المؤمنون كلّ ظنّ، وظهر النفاق من بعض المنافقين: تاريخ الطبرى ج ٢ ص ٢٣٧، تفسير الثعلبي ج ٨٧ ص ١٤، جامع البيان ج ٢١ ص ١٥٨، تفسير مجمع البيان ج ٨ ص ١٣٠، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٠١.

٣-٤٠. . وأمر بالذرارى والنساء فرفعوا فى الآطام: تفسير مجمع البيان ج ٨ ص ١٢٩، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٠٠.

صدایی به گوش می رسد:

-- ای مرد! برخیز! نگاه کن! آن مرد یهودی به این سو می آید. تو باید با او مقابله کنی. شاید او آمده بفهمد زنان مسلمان در کجا منزل گرفته اند تا بقیه یهودیان را به اینجا بیاورد.

-- نه. من می ترسم.

-- ای حَسَّان! برخیز! غیرت تو کجاست؟ باید از ناموس مسلمانان دفاع کنی! می ترسم یهودیان بخواهند به ما و زنان حمله کنند، شاید این یک نقشه باشد. وقتی مسلمانان بفهمند که یهودیان به زنان حمله کرده اند خندق را رها خواهند کرد.

-- آخر چگونه من با این یهودی در بیفتم؟

-- مثل این که باید خودم دست به کار شوم.

* * *

صَفِیْه، عمّه پیامبر هر چه با حَسَّان سخن می گوید، فایده ای ندارد، سرانجام او از جا برمی خیزد و چوبی را دست می گیرد و به سوی آن مرد یهودی می رود.

ای دشمن بی غیرت! آیا می خواهی به ناموس مسلمانان تعرض کنی؟ آمده ای تا به دوستان یهودی خود خبر بدهی که زنان مسلمان، بی پناه هستند.

کور خوانده ای! من که هستم! صفیه ام. عمّه پیامبر هستم و از شرف و ناموس مسلمانان دفاع می کنم!

بعد از لحظاتی آن مرد یهودی بر خاک می افتد. همه تعجب می کنند که چگونه صَفِیْه توانست او را از پای درآورد. (۱)

آفرین بر این شجاعت تو ای شیر زن بیشه ایمان! ای صَفِیْه!

* * *

مدینه روزهای سختی را پشت سر می گذارد، نمی دانم این شرایط تا به کی ادامه پیدا خواهد کرد، عدّه ای از مسلمانان دچار وحشت شده اند و روحیه خود را

ص: ۶۵

۱ - ۴۱. وکان رسول الله صلی الله علیه و آله أمر أصحابه أن يحرسوا المدينة بالليل: تفسير القمّي ج ۲ ص ۱۸۶، التفسير الصافي ج ۴ ص ۱۷۸، تفسير نور الثقلين ج ۴ ص ۲۵۴، مستدرک الوسائل ج ۱۰ ص ۲۰۰، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۳۰.

باخته اند. آنها می خواهند به خانه های خود بازگردند. به راستی چرا آنها می خواهند جبهه جنگ را رها کنند و به خانه های خود بازگردند؟ اگر جبهه دفاعی خندق خلوت شود، هر لحظه ممکن است که سپاه احزاب، از فرصت استفاده کند و از خندق عبور کند. باید همیشه در سرتاسر این خندق پنج کیلومتری، نیروهای زیادی باشند و مانع عبور دشمن بشوند.

گویا آنها نگران زن و بچه های خود هستند و می خواهند در کنار آنها باشند، آنها می گویند که هر لحظه ممکن است یهودیان به خانه های آنها حمله کنند.

نگاه کن! آنها به سوی خانه های خود باز می گردند، آنها با دیگران هم سخن می گویند: «ای مردم! به خانه های خود بازگردید که خطر در کمین شماست. یهودیان می خواهند به خانه های ما حمله کنند.» ۴۳.

آیا موانع، سخن آنها را باور خواهند کرد؟

هرگز! آنها که میدان جنگ را رها می کنند و به خانه های خود می روند، منافقانی هستند که نور ایمان به قلب شان وارد نشده است. آنها به ظاهر مسلمان هستند ولی دلشان با شیطان و کفار است.

آنها می روند و با این کار خود کفار را از خود راضی می کنند، اما موانع واقعی، کنار پیامبر باقی می ماند. آنها تا آخرین قطره خون خود از پیامبر و آرمان های او دفاع خواهند کرد. به راستی که موانع چقدر عجیب است، هر چه شرایط بر موانع سخت تر شود ایمان او بیشتر می شود. (۱)

* * *

مدتی می گذرد، یهودیان هیچ تحرّکی نداشته اند. سپاه احزاب هم به همان تیراندازی اکتفا کرده اند، هنوز حمله نهایی خود را شروع نکرده اند. هیچ کس نمی داند که حمله اساسی آنها کی و چه موقع خواهد بود، آیا در روز حمله خواهند کرد یا در دل شب؟ باید هر لحظه مراقب بود. شرایط بسیار سختی است. امید همه به خداوند است. او وعده داده است که از دین خود محافظت کند و موانع را

ص: ۶۶

۱- ۴۳. القائل أوس بن قبطی ومن وافقه علی رأیه: «یا أهل یثرب، لا مقام لکم فارجعوا»، آی لا إقامه لکم ها هنا، أو لا مکان لکم تقومون فیه للقتال، إذا فتح المیم، فارجعوا إلی منازلکم بالمدینه، وأرادوا الهرب من عسکر رسول الله صلی الله علیه و آله... مجمع البیان ج ۸ ص ۱۴۰، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۱۹۳، وراجع: المحلّی ج ۱۱ ص ۲۱۳، شرح الأخبار ج ۱ ص ۲۹۴، السنن الکبری للبیهقی ج ۹ ص ۳۲، التبیان ج ۸ ص ۳۲۱، الکشاف عن حقائق التنزیل ج ۳ ص ۲۵۴، تفسیر جوامع الجوامع ج ۳ ص ۵۳، التفسیر الصافی ج ۶ ص ۱۷، تفسیر مقاتل بن سلیمان ج ۳ ص ۳۸، جامع البیان ج ۲۱ ص ۱۶۳، معانی القرآن ج ۵ ص ۳۳۱، تفسیر الثعلبی ج ۸ ص ۱۰، تفسیر السمعی ج ۴ ص ۲۶۴، زاد المسیر ج ۶ ص ۱۸۵، تفسیر الرازی ج ۲۵ ص ۱۹۹، تفسیر القرطبی ج ۱۴ ص ۱۴۷، تفسیر البحر المحیط ج ۷ ص ۲۰۱، تفسیر ابن کثیر ج ۳ ص ۴۸۱، الدر المنثور ج ۵ ص ۱۸۶، فتح

القدير ج ٤ ص ٢٦٦، تفسير الآلوسى ج ٢١ ص ١٥٩، البدايه والنهائيه ج ٤ ص ١٠٦، إمتاع الأسماع ج ١٣ ص ٣٥٨، أعيان الشيعة ج ١ ص ٦١٧.

به راستی وعده خدا کی فرا خواهد رسید؟

پس چرا خدا به وعده خود عمل نمی کند؟

صبر داشته باش رفیق! برای خدا کاری نداشت که همان شب اول، پیامبر خود را یاری کند، خدا می خواهد تا بندگان خود را امتحان کند. دیدی چقدر خوب، موان از منافقان جدا شدند!

آنهایی که پیامبر را رها کردند و رفتند چه کسانی بودند؟ کسانی که مدت ها در مسجد، پشت سر پیامبر در صف اول نماز می ایستادند. هیچ کس باور نمی کرد که آنها منافق باشند. فقط خدا می دانست که نور ایمان در قلب های آنها نیست، هیچ کس، این را نمی دانست. این روزها، روزهای سختی است، اما به برکت همین روزها است که حقیقت، واضح شده و منافقان از موان جدا می شوند.

ص: ۶۷

۱- ۴۴. . إِنَّ اللَّهَ وَعَدَهُمْ فِي سُورَةِ الْبَقَرَةِ بِقَوْلِهِ: «أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ»، إِلَى قَوْلِهِ: «إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ»، مَا سَيَكُونُ مِنَ الشَّذَّةِ الَّتِي تَلْحَقُهُمْ مِنَ عَدُوِّهِمْ، فَلَمَّا رَأَوْا الْأَحْزَابَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ قَالُوا هَذِهِ الْمَقَالَةُ، عَلِمًا مِنْهُمْ أَنَّهُ لَا يَصِيبُهُمْ إِلَّا مَا أَصَابَ الْأَنْبِيَاءَ وَالْمُؤْمِنِينَ قَبْلَهُمْ، وَمَا زَادَهُمْ مَشَاهِدَهُ عَدُوِّهِمْ إِلَّا إِيمَانًا، أَيْ تَصَدِيقًا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ...: تَفْسِيرُ مَجْمَعِ الْبَيَانِ ج ۸ ص ۱۴۴، بَحَارُ الْأَنْوَارِ ج ۲۰ ص ۱۹۵.

من سرنوشت جنگ را تغییر می دهم!

امشب در خیمه ابوسفیان جلسه مهمی تشکیل شده است. یهودیان پیغام داده اند که باید اول سپاه احزاب حمله خود را آغاز کند، سپس آنها نیز وارد جنگ خواهند شد.

ابوسفیان از این که در این مدت، سپاهش فقط به تیراندازی از دور اکتفا کرده است، بسیار ناراحت است. مقدار آذوقه آنها زیاد نیست و علوفه کمی برای شترها و اسب ها همراه دارند. باید هر چه زودتر حمله اصلی را آغاز کرد، اما چگونه؟ همه در حال فکر کردن هستند که ناگهان صدایی سکوت مجلس را می شکند: «من فردا از خندق عبور می کنم و کار جنگ را تمام می کنم، من به تنهایی سرنوشت جنگ را تغییر می دهم».

او کسیت که این گونه با غرور سخن می گوید. خدای من! او ابن عبْدُود است، شهسوار بزرگ عرب!

نمی دانم او را می شناسی یا نه؟ شجاع ترین سرباز عرب!

ابوسفیان رو به او می کند و می گوید:

-- واقعاً تو می خواهی از خندق عبور کنی؟

-- آری!

-- چگونه و با چه؟

-- فردا صبح با اسب خود از خندق می پریم.

-- آخر اسب چگونه می تواند از آن خندق عبور کند؟

-- در این چند روز که سپاه شما مشغول تاخت و تازهای بچه گانه بودید من مشغول کار خودم بودم. همه پنج کیلومتر خندق را بررسی کردم. جایی را پیدا کردم که عرض کمی دارد.

-- کجا؟

-- وسط خندق، نقطه ای که آن را «مداد» می گویند. به دختران زیبای خدا سوگند می خورم که فردا از آنجا با اسب خود به سوی دشمن می پریم و سپس به سوی خیمه محمد می تازیم و یارانش را به خاک و خون می کشانم. (۱)

* * *

صدای آفرین و تشویق بر فضا سایه می افکند، همه ابن عبدود را می شناسند. او هرگز دروغ و یاوه نگفته و از سر نادانی سخن نمی راند. حرف او، سند است. او تا به حال هر چه را گفته، عمل کرده است.

یکی از فرماندهان رو به ابن عبدود می کند و می گوید:

-- آیا فکر همه جای آن را کرده ای؟ عبور از این خندق کار ساده ای نیست.

-- من اسبم را می شناسم. اسب من در میان عرب، بی نظیر است. او می تواند از روی خندق بپرد.

-- آمد و نتوانست، آن وقت چه؟ وقتی تو در داخل خندق بیفتی، باران تیر و سنگ بر سر تو خواهد بارید. مردی به دلاوری تو شایسته چنین مرگی نیست.

-- چه حرف ها می زنی؟ صبر کن خواهی دید که من چگونه از خندق عبور

ص: ۷۰

۱- ۴۵. وأقام علیه المشركون بضعاً وعشرين ليلة، لم يكن بينهم حرب إلا الرمي بالنبل والحصار: تفسير الثعلبي ج ۸ ص ۱۵، تفسير القرطبي ج ۱۴ ص ۱۳۳، تاريخ الطبري ج ۲ ص ۲۳۸، عيون الأثر ج ۲ ص ۳۹.

می کنم و پیروزی را برایتان به ارمغان می آورم.

این خبر موجی از شادی را در سپاه احزاب به وجود می آورد، همه باور دارند که فردا اتفاق بزرگی خواهد افتاد و حتماً چندین پهلوان دیگر همراه ابن عبْدُوْد از خندق عبور خواهند کرد.

آری! اساسی ترین عمل، همان اقدام نفر اول است، کافی است یک نفر جرأت کند و از خندق عبور کند، آن وقت ترس بقیه نیز می ریزد.

نگاه کن! سه نفر دارند به سوی ابن عبْدُوْد می آیند:

-- راست می گویند؟ تو می خواهی فردا از خندق عبور کنی؟

-- آری!

-- این چگونه ممکن است؟ اگر اسب نپرید چه؟

-- اسب خواهد پرید، چون من خواسته ام. من اسبم را می شناسم.

-- آیا اسب ما هم می تواند از خندق عبور کند؟

-- اگر سوارکار، تصمیم جدی داشته باشد و اعتماد به نفس، اسب او می تواند از این خندق عبور کند.

لحظاتی سکوت برقرار می شود. این سه نفر دارند فکر می کنند. بعد از لحظاتی، آنها چنین می گویند: «ای ابن عبْدُوْد اگر تو پری ما نیز به دنبال تو خواهیم پرید».^(۱)

ساعتی از شب گذشته است، امشب مهتاب بالا آمده است. خواب به چشم من نمی آید. نمی دانم فردا چه خواهد شد. خدا خودش رحم کند.

ص: ۷۱

۱- ۴۶. وکان اسم الموضوع الذي حُفر فيه الخندق المداد، وکان أوّل من طفره عمرو وأصحابه، فقیل فی ذلك: عمرو بن عبد، کان أوّل فارس جزع المداد، وکان فارس لیل: مناقب آل أبي طالب ج ۲ ص ۳۲۴، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۰۲، تفسیر مجمع البیان ج ۸ ص ۱۳۱، وراجع: تفسیر نور الثقلین ج ۴ ص ۲۵۰، السیره النبویه ج ۳ ص ۷۴۰، لسان العرب ج ۱۱ ص ۷۴۱، تاج

تو نگاهی به من می کنی و می گویی:

-- چرا این قدر نگران هستی؟ گیرم که ابن عبْدُوْدٌ با دوستانش از خندق عبور کردند، آنها چهار نفر بیشتر نیستند، این که این قدر نگرانی ندارد.

-- این چه حرفی است که تو می زنی؟ اگر ابن عبْدُوْدٌ از خندق عبور کند، در واقع هزار نفر از خندق عبور کرده است.

-- یعنی چه؟ چطور چنین چیزی ممکن است.

-- ابن عبْدُوْدٌ شجاع ترین جنگجوی عرب است. او را با هزار نفر برابر می دانند.

-- نه، این طوری ها هم که تو می گویی نیست.

-- مگر حکایت سرزمین «یلیل» را نشنیده ای؟

-- نه، حکایت آن را چیست؟

-- یَلِیل، منطقه ای میان مکه و مدینه است. سال ها پیش، وقتی کاروان تجاری قریش از آنجا عبور می کرد، قبیله «بنی بکر» به این کاروان حمله کردند. آن روز ابن عبْدُوْدٌ همراه کاروان بود. او شمشیر از نیام کشید و به همه کاروانیان دستور داد تا کنار بروند و او به تنهایی در مقابل همه غارتگران ایستاد. از آن روز او را جنگجوی «یلیل» می نامند. (۱)

* * *

صبح فرا می رسد، صدای شیپور جنگ به گوش می رسد، طبل ها نواخته می شوند، شوری در سپاه احزاب افتاده است. ابن عبْدُوْدٌ زره بر تن می کند، کلاه خود بر سر می گذارد و سوار بر اسب می شود، دوستان او هم همراه او هستند.

او آرام آرام حرکت می کند، سپاه را یک بار دور می زند تا اسبش خوب گرم شود. بعد از آن اسب را به حالت تاختن درمی آورد.

ص: ۷۲

۱- ۴۷. إن فوارس من قریش منهم: عمرو بن عبْدُوْدٌ أخو بنی عامر ابن لو، وعکرمة بن أبی جهل، وضرار بن الخطّاب وهیره بن أبی وهب ونوفل بن عبد الله، قد تلبسوا للقتال، وخرجوا علی خیولهم...: تاریخ الطبری ج ۲ ص ۲۳۹، الکامل فی التاریخ ج ۲ ص ۱۸۱، البدایه والنهایه ج ۴ ص ۱۲۰، السیره النبویه ج ۳ ص ۷۰۸، عیون الأثر ج ۲ ص ۳۹، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۰۲.

همه مسلمانان نگاهشان به اسب سواران است. به راستی آنها چه نقشه ای در سر دارند. معلوم نیست که چه می خواهند بکنند. ابن عبدوَدّ به قسمتی از خندق می رود که روبروی کوه سِیَلع است، اما به سرعت از آنجا دور می شود، هیچ کس نمی تواند پیش بینی کند که او می خواهد چه کند.

ابن عبدوَدّ از خندق دور می شود و در دور دست می ایستد، به نقطه ای خیره می شود. هدف را مشخص می کند و ناگهان او دهانه اسب را می کشد و ضربه ای محکم به اسبش می زند، اسب مثل باد پیش می تازد و چهارنعل پیش می آید و به نقطه «مداد» نزدیک می شود. اکنون فریاد ابن عبدوَدّ در فضا می پیچد: بپر!

خدای من! اسب مانند مرغی از بالای خندق به پرواز درمی آید و از خندق عبور می کند. بعد از او دوستانش هم از خندق عبور می کنند. (۱)

علی (ع) به همراه اسب سواران با سرعت به سوی منطقه «مداد» هجوم می برد، او عده ای از بهترین تیراندازان را در آنجا مستقر می کند تا راه عبور دشمن بسته شود. بعد از آن، علی (ع) خود را به مرکز فرماندهی می رساند، او اسب را تحویل یکی از یارانش می دهد تا به منطقه «مداد» بازگردد. (۲)

ابن عبدوَدّ همراه با چهار سوار به سوی کوه سِیَلع می تازند، آنجا که اردوگاه مسلمانان است. وقتی به آنجا می رسند لگام اسب ها را می کشند و منتظر می مانند.

ابن عبدوَدّ پیش می تازد و درست روبروی اردوگاه می ایستد. نفس همه در سینه حبس شده است. خیلی ها با تعجب نگاه می کنند، آخر چگونه ابن عبدوَدّ توانست از خندق عبور کند؟

دیگر صدای طبل ها و شیپورها به گوش نمی رسد، کفار همه خوشحال هستند

ص: ۷۳

۴۸-۱. فلما كان يوم الخندق خرج معلماً ليري مشهده، وكان يعدّ بألف فارس، وكان يُسمّى فارس يليل؛ لأنه أقبل في ركبٍ من قریش حتّى إذا هو بيليل، وهو وادٍ قريب من بدر، عرضت لهم بنو بكر في عدد، فقال لأصحابه: امضوا، فمضوا فقام في وجوه بني بكر حتّى منعهم من أن يصلوا إليه، فَعُرف بذلك: مناقب آل أبي طالب ج ۲ ص ۳۲۴، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۰۲، تفسير مجمع البيان ج ۸ ص ۱۳۱، وراجع: تفسير نور الثقلين ج ۴ ص ۲۵۰، السيره النبويه ج ۳ ص ۷۴۰، لسان العرب ج ۱۱ ص ۷۴۱، تاج العروس ج ۱۵ ص ۸۲۴.

۴۹-۲. إنّ فوارس من قریش منهم: عمرو بن عبدودّ أخو بني عامر ابن لؤي، وعكرمه بن أبي جهل، وضرار بن الخطاب وهبيرة بن أبي وهب ونوفل بن عبد الله، قد تلبسوا للقتال، وخرجوا على خيولهم حتّى مرّوا بمنازل بني كنانة، فقالوا: تهياؤا للحرب يا بني كنانة، فستعلمون اليوم من الفرسان. ثمّ أقبلوا تعنق بهم خيولهم، حتّى وقفوا على الخندق، فقالوا: واللّه إنّ هذه لمكيدة ما

كانت العرب تكيدها، ثم تيمّموا مكاناً ضيقاً من الخندق، فضربوا خيولهم، فاقتحموا فجالت بهم في السبخه بين الخندق و سلع:
تاريخ الطبري ج ٢ ص ٢٣٩، الكامل في التاريخ ج ٢ ص ١٨١، البدايه والنهائيه ج ٤ ص ١٢٠، السيره النبويه ج ٣ ص ٧٠٨، عيون
الأثر ج ٢ ص ٣٩، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٠٢.

اما مسلمانان در سکوت کامل هستند. مردی که یک تنه با هزار سوار برابر است در مقابلشان ایستاده است و شمشیر خود را در فضا می چرخاند. (۱)

این ابن عبدوود عجب اعجوبه ای است، راست می گویند که او اسطوره عرب است.

همه مبهوت اویند، هیچ کس از جای خود تکان نمی خورد. به راستی این دلاور قهار چه خواهد کرد؟ آیا یک تنه به لشکر اسلام حمله خواهد کرد؟ او گفته است که برای پیروزی آمده است!

* * *

صدای ابن عبدوود سکوت را می شکند:

هَلْ مِنْ مُبَارِزٍ!

آیا کسی هست که به نبرد با من بیاید؟

طین صدای او تا دور دست ها می رود، آیا جوانمردی هست که با من پیکار کند؟

این رسم عرب است که ابتدا جنگ تن به تن می کنند. ابن عبدوود می خواهد ابتدا همه سرداران اسلام را به خاک و خون بکشاند و بعد از آن یک تنه به لشکر اسلام حمله ور بشود. آن وقت است که همه لشکر اسلام فرار خواهند کرد و از خندق دور خواهند شد و آن وقت فرصت مناسبی است تا سپاه احزاب، از جهاز شترها، پلی بر روی خندق بزنند و از آن عبور کنند و شهر را تصرف کنند.

ابن عبدوود فریاد می زند و حریف می طلبد و شمشیرش را بالای سرش می چرخاند.

ای مسلمانان! مگر شما نمی گوید که وقتی کشته می شوید به بهشت می روید؟

ص: ۷۴

۱- ۵۰. وخرج علی بن اَبی طالب فی نفرٍ من المسلمین، حتّی أخذ منهم الثغره التي منها اقتحموا: تفسیر اَبی السعود ج ۷ ص ۹۳، تفسیر الالوسی ج ۲۱ ص ۱۵۵، الثقات ج ۱ ص ۲۶۸، تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۷۸، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۰۲.

چرا هیچ کس نمی آید تا او را به بهشت بفرستم؟

این رسم عرب است که باید هر جنگجو رجز بخواند. رجز همان شعر حماسی است. تا جنگجو رجز نخوانده است، نبرد تن به تن آغاز نمی شود.

اکنون او با صدای بلند این گونه رجز می خواند:

وَلَقَدْ بَحَحْتُ مِنَ النَّدَاءِ

بِجَمْعِكُمْ هَلْ مِنْ مُبَارِزٍ

«ای مسلمانان! از بس که فریاد زدم صدایم گرفت، من از شما خواستم تا یکی به جنگ من بیاید اما هیچ کس جوابی نداد».

مسلمانان همه سر به زیر انداخته اند، هیچ کس جوابی نمی دهد، خیلی ها به فکر فرار هستند. به راستی چه خواهد شد. (۱)

تو لحظه ای صبر می کنی شاید کس دیگری بخواهد به این نبرد برود. خیلی ها از تو سن و سال بیشتری دارند و ادعای ایمانشان همه دنیا را فرا گرفته است. تو احترام آنها را می گیری.

اما هر چه صبر می کنی، کسی جوابی نمی دهد، سرانجام تصمیم می گیری که برخیزی.

باید جواب این دلاور را بدهی، نمی شود که این گونه مسلمانان را به مسخره بگیرد.

تو باید دل پیامبر را شاد کنی. مثل همیشه که غم ها را از دل پیامبر می زدایی.

برخیز! نمی بینی که پیامبر منتظر است. برخیز! امروز روز توست. فقط روز تو!

بدان اگر تا شب هم صبر کنی هیچ کس دیگر به میدان ابن عبدود نخواهد رفت. آیا نمی بینی که همه چقدر ترسیده اند، رنگشان زرد شده است.

ص: ۷۵

۱- ۵۱. . كان المشركون على الخمر والغناء والمدد والشوكة، والمسلمون كأنَّ على رؤسهم الطير لمكان عمرو: مناقب آل أبي طالب ج ۱ ص ۱۷۱، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۷۲.

برخیز! با صدای بلند بگو: «ای رسول خدا! اجازه می دهید من به نبرد با ابن عبْدُوْد بروم».

* * *

همه نگاه می کنند، این چه کسی است که می خواهد به جنگ برود؟ آنها علی (ع) را می بینند که چون شیر، محکم و استوار ایستاده است و منتظر اجازه پیامبر است.

نه علی جان! بنشین!

مسلمانان تعجب می کنند، چرا پیامبر به علی (ع) اجازه میدان نداد. این چه رازی است؟

پیامبر می خواهد این فرصت را به دیگران هم بدهد. نکند فردا عدّه ای بگویند که علی (ع) زود جواب ابن عبْدُوْد را داد، ما هم می خواستیم به جنگ او برویم، اما علی (ع) نگذاشت.

کسانی که تا دیروز ادّعا می کردند عاشق شهادت هستند، چرا این گونه سکوت کرده اند؟

کجایند مردان پر ادّعا؟ چرا از جا بر نمی خیزند؟

شما که می گفتید مشتاق دیدار خدا هستیم و برای شهادت لحظه شماری می کنیم، چرا سکوت کرده اید؟ چرا سرهای خود را به زیر انداخته اید؟

ترس از این دلاور قهار شما را زمین گیر کرده است، دست خودتان نیست، شما دیگر نمی توانید به شهادت فکر کنید، برق شمشیر ابن عبْدُوْد، عقل و هوش شما را ربوده است!

* * *

ص: ۷۶

برای بار دیگر صدای ابن عبْدُوْد در فضا طنین انداز می شود: آیا کسی هست به نبرد با من بیاید؟

همه سرها به زیر می افتند، هیچ کس جوابی نمی دهد. علی(ع) از جا بلند می شود و از پیامبر اجازه می خواهد. پیامبر به او می گوید: «نه، ای علی! بنشین».

چرا پیامبر به علی(ع) اجازه نمی دهد تا به میدان برود؟

ای تاریخ! هرگز فراموش نکن که امروز هیچ کس دیگر، جرأت نکرد تا از جا برخیزد. همه سکوت کرده اند. برای بار سوم فریاد ابن عبْدُوْد به گوش می رسد: «از بس که فریاد زدم صدایم گرفت، کیست که با من بجنگد؟».

این بار هم فقط علی(ع) از جا برمی خیزد. پیامبر رو به او می کند و می گوید:

-- یا علی! هیچ می دانی که این ابن عبْدُوْد است؟

-- من هم علی، پسر ابوطالب هستم!

پیامبر وقتی این سخن تو را می شنود، اشک در چشمانش حلقه می زند، تو چقدر زیبا جواب دادی. (۱)

چرا پیامبر در این لحظه حساس، قدرتمندی ابن عبْدُوْد را به رخ علی(ع) کشید؟ چرا؟

او می خواست تا همه بدانند که علی(ع) می داند به جنگ چه کسی می رود، مبادا دیگران خیال کنند که علی(ع)، اگر ابن عبْدُوْد را می شناخت هرگز به جنگ او نمی رفت.

علی(ع)، دشمن را به خوبی می شناخت، شجاعت و زور بازوی او را می دانست،

ص: ۷۷

۱- ۵۲. إن عمرو بن عبْدُوْد كان ينادي: من يبارز؟ فقام علي عليه السلام وهو مقنع في الحديد، فقال: أنا له يا نبي الله، فقال: إنه عمرو، اجلس، ونادي عمرو: ألا رجل؟ ويلو بهم ويسبهم، ويقول: أين جنتكم التي تزعمون أن من قتل منكم دخلها، فقام علي عليه السلام فقال: أنا له يا رسول الله، ثم نادى الثالثه فقال: ولقد بحثت من النداء بجمعكم هل من مبارز/ ووقفت إذ جبن المشجع/ موقف البطل المناجز/ إن السماح والشجاعه/ في الفتى خير الغرائز/ فقام علي عليه السلام فقال: يا رسول الله أنا، فقال: إنه عمرو، فقال: وإن كان عمروا!...: السنن الكبرى ج ۹ ص ۱۳۲، تفسير جوامع الجامع ج ۳ ص ۵۲، تفسير مجمع البيان ج ۸ ص ۱۳۱، تاريخ مدینه دمشق ۴۲ ص ۷۹، البدايه والنهايه ج ۴ ص ۱۲۱، أعيان الشيعة ج ۱ ص ۲۶۴، المناقب للخوارزمي ص ۱۶۹، عيون الأثر ج ۲ ص ۴۱، السيره النبويه ج ۳ ص ۲۰۴، السيره الحلبيه ج ۲ ص ۶۴۱، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۶۴۱، وراجع شرح

الأخبار ج ١ ص ٣٢٣، كنز الفوائد ص ١٣٧، شرح نهج البلاغه ج ١٩ ص ٧٣، كشف الغمّه ج ١ ص ١٩٧.

علی(ع) با آگاهی کامل داوطلب شده است که به جنگ شجاع ترین سردار عرب برود.

پیامبر زره خود را به تن او می پوشانند. بعد از آن عمامه از سر خود برمی دارد و آن را بر سر علی(ع) می پیچد و شمشیر ذوالفقار را به دست علی(ع) می دهد.

علی(ع) می خواهد به جنگ کسی برود که تا به حال همه حریفان خود را در میدان کشته است. پیامبر علی(ع) را در آغوش می گیرد و سپس می گوید: «علی(ع) جان! اکنون برو و بجنگ».

علی(ع) با پای پیاده به سوی ابن عبْدُوْد می رود، پیامبر نگاهی به سوی آسمان می کند و چنین می گوید: «بار خدایا! من علی(ع) را به تو می سپارم».(۱)

* * *

فقط خدا می داند که تو چقدر علی(ع) را دوست می داری. هیچ کس نمی فهمد که در دل تو چه می گذرد، همه امید تو به سوی میدان می رود.

تو برای علی(ع) دعا می کنی، می دانی که دختری فاطمه(س) چشم انتظار اوست، کودکش، حسن و حسین(ع) در انتظار پدر هستند.

خدایا! چه خواهد شد؟ ابن عبْدُوْد دلاور قهاری است، آیا علی(ع) در مقابل او پیروز خواهد شد؟ جنگ است و شمشیر و خون!

خدایا! خودت او را یاری کن!

اکنون رو به جمعیت می کنی و فریاد برمی آوری: «ای مردم! بدانید که امروز همه ایمان با همه کفر در مقابل هم قرار گرفته اند».(۲)

و تو چقدر زیبا علی(ع) را به عنوان «همه ایمان» معرفی کردی. تو می خواستی تاریخ، امروز را فراموش نکند.

ص: ۷۸

۱- ۵۳. . فقام علی علیه السلام فقال: یا رسول الله أنا، فقال: إنّه عمرو، فقال: وإن کان عمرو!...: السنن الکبری ج ۹ ص ۱۳۲، تفسیر جوامع الجامع ج ۳ ص ۵۲، تفسیر مجمع البیان ج ۸ ص ۱۳۱، تاریخ مدینه دمشق ۴۲ ص ۷۹، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۶۴۱؛ فقال رسول الله صلى الله عليه وآله: من لهذا الكلب؟ فلم يجبه أحد، فوثب إليه أمير المؤمنين عليه السلام فقال: أنا له يا رسول الله، فقال: يا علي، هذا عمرو بن عبدود فارس ليليل، قال: أنا علي بن أبي طالب، فقال له رسول الله صلى الله عليه وآله: وعن ادن مني، فدنا منه، فعممه بيده، ودفع إليه سيفه ذا الفقار، وقال له: اذهب وقاتل بهذا، اللهم احفظه من بين يديه ومن خلفه، وعن

يمينه وعن شماله، ومن فوقه ومن تحته: تفسير نور الثقلين ج ٤ ص ٢٥٠، التفسير الصافي ج ٦ ص ٢٦، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٢٦.

٢-٥٤. فألبسه رسول الله صلى الله عليه وآله درعه ذات الفضول، وأعطاه سيفه ذا الفقار، وعممه عمامه السحاب على رأسه تسعة أكوار، ثم قال له: تقدّم. فقال لَمَّا ولى: اللَّهُمَّ احفظه من بين يديه ومن خلفه، وعن يمينه وعن شماله، ومن فوق رأسه ومن تحت قدميه: شواهد التنزيل ج ٢ ص ١١، تفسير مجمع البيان ج ٨ ص ١٣٢، جامع أحاديث الشيعة ج ١٦ ص ٧٤٧، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٠٣.

به سوی میدان می روی و سینه ات را سپر کرده ای و با غرور می روی که باید در مقابل دشمن این گونه بود. باید شکوه کوه را با رفتنت به تماشا بگذاری.

می روی و در مقابل ابن عبْدُوْد می ایستی.

و ابن عبْدُوْد به تو نگاهی می کند، به جوانی تو می خندد، او تعجب می کند که چرا تو آمده ای.

او سوار بر اسب جولان می دهد، می خواهد چیزی بگوید، اما نوبت توست، تو باید رجز بخوانی.

فریاد برمی آوری و چنین رجز می خوانی:

لَا تَعْجَلَنَّ فَقَدْ أَتَاكَ

مُجِيبُ صَوْتِكَ غَيْرُ عَاجِزٍ

«چقدر عجله کردی و شتاب نمودی و مبارز طلبیدی، بدان من همان کسی هستم که آمده ام تا با تو نبرد کنم».

افسوس که نمی توان عمق شهادت و زیبایی این شعر را بیان کنم. تو می گویی من چه کنم؟ هر کار بکنم باز هم ترجمه من ، نمی تواند همه زیبایی کلام تو را بیان کند. (۱)

اکنون ابن عبْدُوْد رو به تو می کند و می پرسد:

-- تو کیستی؟ خودت را معرفی کن!

-- من علی (ع) هستم. پسر عموی پیامبر و داماد اویم.

-- تو فرزند ابوطالب هستی؟

-- آری!

ص: ۷۹

۱- ۵۵. فَلْيَا تُوْجِهْ اِلَيْهِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: خَرَجَ الْاِيْمَانُ سَائِرَهُ اِلَى الْكُفْرِ سَائِرَهُ: رسائل المرتضى ج ۴ ص ۱۱۸، مناقب آل أبي طالب ج ۲ ص ۳۲۵، أعلام الوری ج ۱ ص ۳۸۱، بحار الأنوار ج ۴۱ ص ۸۹؛ فتقدم إليه رسول الله صلى الله عليه

و آله يقول: برز الإيمان كله إلى الشرك كله: كثر الفوائد ص ١٣٧، الطرائف في معرفه مذاهب الطوائف ص ٣٥، شرح نهج
البلاغه ج ١٣ ص ٢٦١، ج ١٩ ص ٦١، ينابيع الموده ج ١ ص ٢٨١، ٢٨٤، نهج الحق وكشف الصدق ص ٢١٧، غايه المرام ج ٤
ص ٢٧٤، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢١٥، ٢٧٣.

-- علی! می خواهی با من نبرد کنی؟

-- مگر تو مبارز طلب نکردی؟ خوب من هم آمدم.

-- من با پدر تو، ابوطالب دوست بودم. او مردی بزرگ و کریم بود. من نمی خواهم تو را بکشم. ای علی! این چه پسر عمومی است که تو داری؟ او خود را پیامبر خدا می داند، آنگاه دلش آمد که تو را به جنگ من فرستاد؟

-- مگر چه اشکالی دارد؟

-- علی! تو جوان هستی و سن و سالی نداری. آیا پسر عمویت نترسید که من با نیزه ام به تو بزنم و در میان آسمان و زمین، آویزانت کنم؟

-- پسر عمومی پیامبر می داند که اگر تو مرا بکشی من به بهشت می روم و مهمان خدا می شوم. اما اگر من تو را بکشم آتش دوزخ در انتظارت است.

-- علی! چه تقسیم ناعادلانه ای کردی؟ بهشت و دوزخ برای خودت باشد.

-- این سخنان را رها کن، ای ابن عبْدُود! به پیکار بیندیش! (۱)

ابن عبْدُود در تعجب است، چگونه است که همه عرب از او می ترسند اما این جوان از او هیچ هراسی ندارد. با پای پیاده به پیکار آمده است و محکم و استوار، بدون هیچ ترسی سخن می گوید، رجز می خواند.

او تا به حال به جنگ سرداران زیادی رفته است و ترس را در چشمان همه آنها دیده است. اما در چشمان علی (ع) جز شجاعت چیزی نیست.

اسب شیهه می کشد، ابن عبْدُود در میدان دوری می زند و شمشیرش را در فضا می چرخاند. هزاران چشم دارند این دو نفر را نگاه می کنند، سپاه احزاب و یاران پیامبر. همه نفس ها در سینه حبس شده است.

ص: ۸۰

۱- ۵۶. فمشی إلیه وهو یقول: لا تعجلنّ فقد أتاک مُجیبٌ صوتک غیرَ عاجزٍ ذو نیه وبصیره والصدق منجی کلّ فائزائی لأرجو أن أقیّم علیک نائحه الجنائز من ضربه نجلاء یبقی ذکرها عند الهزاهز قال له عمرو: من أنت؟ قال: أنا علی... شرح الأخبار ج ۱ ص ۳۲۳، کنز الفوائد ص ۱۳۷، مناقب آل أبی طالب ج ۲ ص ۳۲۵، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۰۳، ۲۲۶، ج ۳۹ ص ۵، ج ۴۱ ص ۸۹، المستدرک للحاکم ج ۳ ص ۳۲، مکارم الأخلاق لابن أبی الدنیا ص ۶۸، شرح نهج البلاغه ج ۱۳ ص ۲۹۲، ج ۱۹ ص ۶۳،

تفسير القمّي ج ٢ ص ١٨٣، تفسير مجمع البيان ج ٨ ص ١٣٢، التفسير الصافي ج ٤ ص ١٧٦، تفسير نور الثقلين ج ٤ ص ٢٥١،
تاريخ مدينه دمشق ج ٤٢ ص ٧٩، البدايه والنهائيه ج ٤ ص ١٢١، عيون الأثر ج ٢ ص ٤١، السيره النبويه ج ٣ ص ٢٠٤.

همه جا سکوت است و سکوت!

بار دیگر صدای علی(ع) به گوشش می رسد:

-- شنیده ام که روزی سوگند خوردی که هر کس در میدان جنگ با تو روبرو شود و سه چیز از تو بخواهد، تو یکی از آن را قبول می کنی. آیا این سخن درست است؟

-- آری! من این قسم را خورده ام. اکنون خواسته های خودت را بگو!

-- خواسته اول من این است که دست از عبادت بت ها برداری و به یگانگی خدا ایمان بیاوری. لا اله الا الله بر زبان جاری کنی و به دین حق در آیی.

-- هرگز! هرگز چنین چیزی از من نخواه. خواسته دوم خود را بگو!

-- ای ابن عبدوَد از جنگ با پیامبر چشم پوشی کن و برگرد، شاید نتوانی که سپاه احزاب را از جنگ منصرف کنی، اما خودت که می توانی از جنگ صرف نظر کنی. جنگ با پیامبر را به دیگران واگذار.

-- آیا می دانی چه می گویی؟ ای جوان! جنگ با شما را رها کنم و بگذارم و بروم. می خواهی زنان عرب بر من بخندند و شاعران در ترسیدن من شعر بگویند. نگاه کن! تمامی این سپاه امیدشان به من است. آیا امید آنها را ناامید کنم. هرگز.

-- پس می خواهی حتماً جنگ کنی؟

-- آری! آرزو و خواسته سوم تو چیست؟

-- تو سواره ای و من پیاده. پیاده شو تا در برابر هم، پیاده و مردانه بجنگیم. (۱)

لحظه ای به خود می آیی. حق با علی(ع) است، تو سوار بر اسب هستی و او پیاده. این رسم عرب است که باید دو جنگجو یا هر دو سواره باشند یا هر دو

ص: ۸۱

۱- ۵۷. فقال له عمرو: من أنت؟ قال: أنا علي بن أبي طالب ابن عم رسول الله وختنه، فقال: والله إن أباك كان لي صديقاً ونديماً، وإنِّي أكره أن أقتلك، ما أمن ابن عمك حين بعثك إليّ أن أختطفك برمحي هذا، فأتركك شائلاً بين السماء والأرض لا- حتى ولا- ميت؟ فقال له أمير المؤمنين عليه السلام: قد علم ابن عمي أنك إن قتلتنى دخلت الجنة، وأنت فى النار، وإن قتلتك فأنت فى النار وأنا فى الجنة، فقال عمرو: كلتاهما لك يا عليّ، تلك إذأ قسمه ضيزى: تفسير القمى ج ۲ ص ۱۸۴، التفسير

الصافي ج ٤ ص ١٧٦، تفسير نور الثقلين ج ٤ ص ٢٥١، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٢٦؛ فقال: أنا علي بن أبي طالب بن عبد
المطلب بن هاشم بن عبد مناف، فقال: غيرك يا بن أخي من أعمامك من هو أسن منك، فإني أكره أن أهرق دمك، فقال:
لكني والله ما أكره أن أهرق دمك... السنن الكبرى ج ٩ ص ١٣٢، تاريخ مدينه دمشق ج ٤٢ ص ٧٩، عيون الأثر ج ٢ ص ٤١.

پیاده. باید مردانه در مقابل دشمن جنگید.

تعجب می کنی که چرا زودتر از اسب پایین نیامده ای. آن قدر غرور تو را گرفته بود که همه چیز را فراموش کردی.

با خود می گویی: چرا باید صبر می کردم تا حریفم به من چنین بگوید؟

از دست خودت ناراحت هستی. نمی دانی چه کنی. از اسبت پیاده می شوی. شمشیرت را در هوا می چرخانی و با قدرتی تمام، به دست و پای اسبت می زنی. ضربه ای محکم که در یک چشم به هم زدن، چهار دست و پای حیوان را قطع می کند و اسب غرقه به خون روی زمین می افتد.

چرا چنین کاری کردی؟ چگونه دلت آمد با اسب قوی و زیبای خود چنین کنی؟ مگر همین اسب نبود که تو را از خندق عبور داد.

تو با این کار چه می خواهی بگویی؟

شاید اسب را کشتی تا به همه بفهمانی که هرگز نمی خواهی بازگردی! اسب را کشتی تا به علی (ع) بفهمانی که می خواهی کشتار را آغاز کنی. اول علی (ع) را بکشی و بعد به سوی لشکر اسلام حمله کنی، تو می خواهی به همه بفهمانی که هرگز راه بازگشتی نیست و تو آمده ای برای کشتاری بزرگ! (۱)

* * *

اکنون جنگ تن به تن آغاز می شود، هر دو دلاور روبروی هم ایستاده اند، دیگر حرفی برای گفتن نمانده است. اکنون موقع پیکار است.

خدای من! این ابن عبْدُوْد چه قد بلندی دارد، او چند سر و گردن از علی (ع) بلندتر است، علی (ع) چگونه می خواهد با او مقابله کند!

پیامبر رو به قبله ایستاده است و دست های خود را رو به آسمان گرفته و با

ص: ۸۲

۱- ۵۸. فقال له علی: یا عمرو، إنک کنت عاهدت الله لا یدعوک رجلٌ من قریش إلى إحدى خلتین إلا أخذتها منه، قال له: أجل، قال له: فإنی أدعوک إلى الله ورسوله وإلى الإسلام، قال: لا حاجة لی بذلك، قال: فإنی أدعوک إلى النزال، قال له: لم یا بن أخي؟ فوالله ما أحب أن أقتلک. قال علی رضی الله عنه: لكنی والله أحب أن أقتلک. فحمی عمرو، واقتحم عن فرسه، فعقره وضرب وجهه: المستدرک للحاکم ج ۳ ص ۳۲، تفسیر الثعلبی ج ۸ ص ۱۵، تفسیر البغوی ج ۳ ص ۵۱۳، تفسیر القرطبی ج ۱۴ ص ۱۳۴، تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۷۸، تاریخ الطبری ج ۲ ص ۲۳۹، تاریخ الإسلام ج ۲ ص ۲۹۰؛ یا عمرو، إنی سمعت

منك وأنت متعلق بأستار الكعبة تقول: لا- يعرض عليّ أحدٌ في الحرب ثلاث خصال إلا- أجبتّه إلى واحدهٍ منها، وأنا أعرض عليك ثلاث خصال فأجبنى إلى واحده، قال: هات يا عليّ، قال: تشهد أن لا إله إلا الله وأنّ محمّداً رسول الله، قال: نَحَّ عَنِّي هذا، قال: فالثانيه أن ترجع وتردّ هذا الجيش عن رسول الله، فإن يك صادقاً فأنتم أعلى به عيناً، وإن يك كاذباً كفتكم ذؤان العرب أمره، فقال: إذا تتحدّث نساء قريش بذلك وينشد الشعراء في أشعارها أنّي جينتُ ورجعت على عقبي من الحرب، وخذلتُ قوماً رأسوني عليهم، فقال له أمير المؤمنين عليه السلام: فالثالثه أن تنزل إليّ فإنّك راكب وأنا راجل حتّى أنابذك. فوثب عن فرسه وعرقبه وقال: هذه خصله ما ظننتُ أنّ أحداً من العرب يسومني عليها: تفسير القمّي ج ٢ ص ١٨٤، التفسير الصافي ج ٤ ص ١٧٦، تفسير نور الثقلين ج ٤ ص ٢٥١، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٢٦.

خدای خویش نجوا می کند: خدایا! علی(ع) برادر من است! تو او را به سلامت به من بازگردان!^(۱)

سکوت در همه جا حکمفرماست. همه منتظر هستند ببینند نتیجه چه خواهد شد.

ابن عبدوُد منتظر است تا علی(ع) ضربه ای بزند، مقداری صبر می کند، اما علی(ع) حمله نمی کند. علی(ع) در هاله ای از آرامش ایستاده است. چرا او حمله نمی کند.

تو در دل خود به علی(ع) می خندی. با خود می گویی که این علی(ع) مرا نمی شناسد و نمی داند که ضربه من، ضربه تک است، تاکنون نشده است به کسی ضربه ای بزنم و او را به خاک و خون نشانم.

ای ابن عبدوُد بدان که علی(ع) هرگز در زدن ضربه اول سبقت نمی گیرد، اگر ساعتی هم صبر کنی علی(ع) اولین ضربه را نمی زند. او دلش دریاست. او قلبی مهربان دارد، نگاه نکن که اکنون شمشیر به دست گرفته است، تو خود حریف طلب کردی و او آمد. او به تو گفت که از جنگ، صرف نظر کن، تو قبول نکردی. اکنون تو باید ضربه اول را بزنی.

مقداری صبر می کند، می فهمد که علی(ع)، هرگز ضربه اول را نخواهد زد. او تصمیم خود را می گیرد. ابن عبدوُد شمشیرش را دور سرش می چرخاند و همچون کوهی از جا برانگیخته می شود و با تمام نیرو به سوی علی(ع) یورش می آورد. او شمشیر خود را به گونه ای میزان کرده است که در همان ضربه اول، حریف را دو نیمه کند.

ص: ۸۳

۱- ۵۹. فنزل فعقر فرسه ورکز عزتته، وکان أعرج، ومشی إليه علیّ رضی الله عنه، وهاجت عجابه: مکارم الأخلاق لابن أبی الدنیا ص ۶۸؛ فحمی عمرو و اقتحم عن فرسه فعقره: المستدرک للحاکم ج ۳ ص ۳۲، تفسیر الثعلبی ج ۸ ص ۱۵، تفسیر البغوی ج ۳ ص ۵۱۳، تفسیر القرطبی ج ۱۴ ص ۱۳۴، تاریخ مدینه دمشق ج ۴۲ ص ۷۸، تاریخ الطبری ج ۲ ص ۲۳۹، تاریخ الإسلام ج ۲ ص ۲۹۰.

علی(ع) با نهایت هوشیاری مراقب حرکات دست و پای ابن عبْدُوْد است. سپر آهنین و محکمش را پیش می آورد و سر و گردنش را در پناه آن می گیرد. ضربه ابن عبْدُوْد پایین می آید و به سپر علی(ع) اصابت می کند، علی(ع) دستش را بالا می برد تا شدت ضربه را با بازوی چپش مهار کند.

خدای من! شمشیر سپر را می شکافد، علی(ع) روی دو زانو خم می شود، شمشیر به کلاه خود می رسد، آن را هم می شکافد و به فرق علی(ع) می رسد. خون سرازیر می شود.

یکی از منافقان فریاد می زند: «به خدا قسم علی کشته شد».(۱)

همه با شنیدن این سخن ناراحت می شوند، اما منافقان خوشحال هستند. آنها سالیان سال است که آرزوی کشته شدن علی(ع) را دارند.

ابن عبْدُوْد هم فکر می کند که کار علی(ع) تمام است و در خیال خام پیروزی است. او خیر ندارد که علی(ع) از چه روشی استفاده کرده است. وقتی شمشیر ابن عبْدُوْد می خواست فرود آید علی(ع) با تمام توان به سمت بالا پریده است، و ضربه شمشیر حریف را با زره خود گرفته است. او با این کار، فرصتی به شمشیر حریف نداده است تا در فضا گردش کند و شدت بیشتری بگیرد.

ناگهان و در یک چشم بر هم زدن، همان طور که بر روی زانو نشسته است، تمام توان خود را بر بازوی راستش جمع می کند و ضربه ای محکم بر بالای دو زانوی حریف می زند، ذوالفقار، زره حریف را می درد و هر دو پای او را قطع می کند و او بر روی زمین می افتد. ناگهان نعره ابن عبْدُوْد در تمام فضا طنین انداز می شود. این صدای علی(ع) است که به گوش می رسد: «اللّٰه اکبر»!

آری! به کوری چشم همه منافقان، علی(ع) پیروز این میدان است. ندایی آسمانی به گوش می رسد: «ابن عبْدُوْد کشته شد».

ص: ۸۴

۱- ۶۰. قال رسول الله صلى الله عليه وآله يوم الأحزاب: اللهم إنك أخذت مني عبيده بن الحارث يوم بدر، وحمزة بن عبد المطلب يوم أحد، وهذا أخي علي بن أبي طالب، رب لا تذرني فرداً وأنت خير الوارثين: كنز الفوائد ص ۱۳۷، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۱۵، أعيان الشيعة ج ۱ ص ۲۶۴.

اکنون مسلمانان با خوشحالی تمام فریاد می زنند: «اللّٰه اکبر!». (۱)

سپاه احزاب در حیرت است، چگونه باور کند که دیگر ابن عبْدُوْد وجود ندارد تا صدایش لرزه بر اندام دشمن بیاندازد. مرد اسطوره ای عرب بر خاک و خون افتاده است.

آخر علی (ع) چگونه توانست در این میدان پیروز شود؟ چه شد؟ همه می دانند که از امروز دیگر علی (ع)، مرد اسطوره ای عرب است. او پسر ابوطالب است!

تا علی (ع) در کنار پیامبر است، نمی توان کاری کرد. هیچ سرداری جرأت نخواهد کرد با علی (ع) روبرو شود. این برای ما شکست بزرگی است.

علی (ع) شمشیر خود را به دست می گیرد و به سوی آن چهار سواری می رود که همراه ابن عبْدُوْد از خندق عبور کرده بودند، آنها وقتی می بینند علی (ع) به سوی آنها می آید فرار می کنند، آنها حتی جرأت نمی کنند به نبرد با او بیایند.

سه نفر از آنها از روی خندق عبور می کنند، اما اسب یکی از آنها، نمی تواند از خندق عبور کند و درون آن می افتد. بعضی از مسلمانان شروع به انداختن سنگ می کنند، علی (ع) جلو می رود وارد خندق می شود و مردانه با او پیکار می کند و روح این کافر نیز به جهنم واصل می شود. (۲)

علی (ع) از کنار پیکر بی جان ابن عبْدُوْد عبور می کند و می خواهد به سوی پیامبر بیاید. یک نفر به سوی جنازه ابن عبْدُوْد می آید. او کسی نیست جز عُمر بن خطاب. (۳)

او نگاه می کند، زره بسیار قیمتی بر تن ابن عبْدُوْد می بیند، او تعجب می کند که چرا علی (ع) زره ابن عبْدُوْد را بر نمی دارد. طبق رسم عرب، این زره قیمتی برای

ص: ۸۵

۱ - ۶۱. ثم بدأ فضرب أمير المؤمنين عليه السلام بالسيف على رأسه، فاتقاه أمير المؤمنين عليه السلام بالدرقه فقطها، وثبت السيف على رأسه، فقال له علي: يا عمرو، أما كفاك أنني بارزتك وأنت فارس العرب حتى استعنت علي بظهير؟ فالتفت عمرو إلى خلفه فضربه أمير المؤمنين عليه السلام مسرعاً على ساقيه فأطنهما جميعاً، وارتفعت بينهما عجاجه، فقال المنافقون: قُتل علي بن أبي طالب، ثم انكشفت العجاجه ونظروا فإذا أمير المؤمنين عليه السلام على صدره قد أخذ بلحيته يريد أن يذبحه: تفسير القمي ج

٢ ص ١٨٤، التفسير الصافي ج ٤ ص ١٧٦، تفسير نور الثقلين ج ٤ ص ٢٥١، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٢٦.

٢-٦٢. فغضب ونزل وسل سيفه كأنه شعله نار، ثم أقبل نحو علي مغضباً، فاستقبله علي بدرقته، فضربه عمرو في الدرقة فقدها وأثبت فيها السيف، وأصاب رأسه فشجّه، وضربه عليّ على حبل العاتق فسقط. وفي روايه حذيفه: وتسيّف عليّ رجليه بالسيف من أسفل، فوقع عليّ قفاه. وثارت بينهما عجاجه، فسَمِعَ عليّ يكبر، فقال رسول الله صلى الله عليه وآله: قتله والذي نفسي بيده: السنن الكبرى ج ٩ ص ١٣٢، تاريخ مدينة دمشق ج ٤٢ ص ٧٩، عيون الأثر ج ٢ ص ٤١، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٠٤؛ ولما قتل عليّ عليه السلام عمراً سَمِعَ منادياً ولا- يُرى شخصه: قتل عليّ عمروا قصم عليّ ظهرا أبرم عليّ أمرا ووقعت الجفله بالمشركين فانهزموا أجمعين، وتفرقت الأحزاب خائفين مرعوبين: كنز الفوائد ص ١٣٨، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢١٦.

٣-٦٣. وخرج أصحابه منهزمين حتى طفرت خيولهم الخندق، وتبادر المسلمون فوجدوا نوفل بن عبد العزى جوف الخندق، فجعلوا يرمونه بالحجاره، فقال لهم: قتله أجمل من هذه، ينزل بعضكم أقاتله... إن علياً طعنه في ترقوته حتى أخرجها من مراقه، فمات في الخندق: الإرشاد ج ١ ص ١٠٢، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٠٥، أعلام الوري ج ١ ص ٣٨٢.

علی (ع) است.

او رو به علی (ع) می کند و می گوید: چرا زره او را بر نمی داری؟

علی (ع) با بی تفاوتی عبور می کند و به سوی پیامبر می رود.

ای عُمَر! تو فکر می کنی علی (ع) ارزشی برای این زره قیمتی قائل است؟ هرگز! اگر همه این زره از طلا- هم می بود علی (ع) نگاهی به آن نمی انداخت.

علی (ع) به این نبرد نیامده است که غنمیت برای خود بردارد. او فقط برای حفظ اسلام شمشیر زد و نبرد کرد. (۱)

می بینم که هنوز نگاهت به زره ابن عبْدُوْد است...

* * *

تو به استقبال علی (ع) می روی، علی تو زخمی شده است، تو زخم او را نگاه می کنی و بر آن دستی می کشی. به اعجاز دست تو، زخم او بهبود پیدا می کند. حالا خاک از سر و صورت او پاک می کنی و او را در آغوش می گیری. خدا بار دیگر جان تو را به تو بازگرداند. (۲)

اکنون در چشمان علی (ع) نگاه می کنی و می گویی: من کجا خواهم بود آن روزی که صورت تو، با خون سرت رنگین شود؟ (۳)

هیچ کس نمی داند تو از چه سخن می گویی؟ از کدام ضربه شمشیر خبر می دهی؟ تو فردای دوری را می بینی، مسجد کوفه و نماز و ضربه ابن ملجم!

روزی که علی (ع) در سجده با خدای خویش خلوت می کند و ابن ملجم ضربه ای بر سر او می زند، درست همان جایی که شمشیر ابن عبْدُوْد نشسته است.

نگاهی به آسمان می کنی و شکر خدا را به جا می آوری. تا زمانی که علی (ع) در کنار توست دشمن تو خوار و ذلیل است.

اکنون تو رو به علی (ع) می کنی و می گویی: علی جان! می خواهی تو را مژده ای

ص: ۸۶

۱- ۶۴. همان کسی که بعدها به عنوان خلیفه دوم انتخاب شد.

۲- ۶۵. فکان أوّل من ابتدر العجاج عمر بن الخطاب، فإذا علی علیه السلام یمسح سیفه بدرع عمرو، فکثر عمر بن الخطاب وقال: یا رسول الله، قتله! فجزّ علی رأسه وأقبل نحو رسول الله صلی الله علیه و آله ووجهه یتهلّل، فقال عمر بن الخطاب: هلا

استلبته درعه، فإنه ليس للعرب درع خيرا منها؟: بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٠٤.
٣-٦٦. فتلقاه ومسح الغبار عن عينيه، وقال: لو وُزِنَ اليوم عملك بعمل جميع أمه محمّد، لرجح عملك على عملهم: كنز
الفوائد ص ١٣٧، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٠٥، شواهد التنزيل ج ٢ ص ١٢.

همه این سخن را می شنوند. آنها با خود می گویند که پیامبر چه مزده ای می خواهد به علی(ع) بدهد؟

شاید پیامبر می خواهد به او مدالی بدهد و از او تقدیر کند، علی(ع) شایسته بهترین تقدیرهاست.

نسیم خنکی می وزد، بوی باران می آید، پیامبر دستان خود را بر بازوان قدرتمند علی(ع) نهاده است و به صورتش خیره شده است و لبخند می زند.

* * *

«ای مردم! ای یاران من بدانید که ضربت علی(ع)، نزد خدا بالاتر از عبادت جن و انس است».(۱)

همسفر خوبم! تو هم مثل بقیه این سخن را می شنوی. به فکر فرو می روی، آخر چگونه ممکن است که یک ضربت شمشیر بهتر از عبادت جن و انس باشد.

هزاران پیامبر در روی این زمین نماز خوانده و عبادت خدا را انجام داده اند. آدم، موسی، عیسی، ابراهیم(ع) و... آیا ضربت علی(ع) از عبادت همه آنها بالاتر است؟

در طول تاریخ چقدر اهل ایمان، در راه خدا مجاهدت نموده اند و به شهادت رسیده اند، آنها خون خود را در راه خدا داده اند، زکریا(ع)، مظلومانه شهید شد و... آیا یک ضربت علی(ع) بالاتر همه آن رشادت ها و شهادت ها است؟

تا روز قیامت خدا می داند چقدر مسلمانانی بیایند و عبادت خدا را انجام بدهند، آخر چگونه ممکن است ضربت علی(ع) بهتر از همه آنها باشد؟

این سخن پیامبر است، به حکم قرآن او سخن یاوه نمی گوید، مبالغه نمی کند، سخن او عین حقیقت است.

ص: ۸۷

۱-۶۷. روی آنه جرح عمرو بن عبد ودّ رأس علی یوم الخندق، فجاء رسول الله فشدّه ثم نفث فيه فبرأ، وقال: أين أكون إذا خُصبت هذه من هذه؟: بحار الأنوار ج ۴۲ ص ۱۹۵.

آیا می دانی راز تعجب تو چیست؟ ما عادت کرده ایم که به کمیت فکر کنیم، همیشه برای ما مقدار کار مهم جلوه می کند، اما پیامبر می خواهد به ما درس بزرگی بدهد، به جای کمیت به کیفیت فکر کنید. سعی کنید کیفیت کار شما خوب باشد. ملاک برتری اعمال، به کیفیت است نه کمیت.

امروز علی(ع) یک ضربه زد، آری! یک ضربه بیشتر نبود، اما این ضربه چه ضربه ای بود؟ باید روی این فکر کنی؟

روزی که همه کفر در مقابل همه ایمان ایستاده بود. اگر علی(ع) به میدان نمی رفت، برای همیشه ندای توحید که راه پیامبران است، خاموش می شد.

اگر امروز علی(ع) نبود، همه زحمات پیامبران، بی نتیجه می ماند و پیام توحید به آیندگان نمی رسید. اگر شجاعت او نبود پیامبر کشته می شد و همه مسلمانان قتل عام می شدند.

و اگر علی(ع) نبود اسلامی باقی نمی ماند، دیگر کسی خدای یگانه را پرستش نمی کرد، بت پرستی و تاریکی همه دنیا را فرا می گرفت، دیگر روشنایی باقی نمی ماند.

علی(ع) یک ضربه بیشتر نزد، اما با همین ضربه، تاریخ گذشته را زنده کرد و آینده را آبیاری کرد. هر کس که فردا نمازی بخواند و عبادتی انجام بدهد، مدیون علی(ع) خواهد بود.

اکنون پیامبر دست های خود را رو به آسمان می گیرد و با خدای خویش سخن می گوید:

بار خدایا! از تو می خواهم که امروز به علی(ع)، فضیلتی عنایت کنی که تا به حال آن فضیلت را به دیگری نداده ای و در آینده هم به کسی نخواهی داد!

نگاهش به آسمان دوخته شده است، او منتظر است، به راستی خدا چه هدیه ای، چه مژده ای و چه فضیلتی برای علی(ع) خواهد فرستاد؟

جبرئیل نازل می شود و در دست او میوه ای از میوه های بهشتی است. آن میوه، میوه تُرنج (بالنگ) است. بوی خوش آن تمام فضا را فرا می گیرد.

جبرئیل رو به پیامبر می کند و می گوید: خدایت سلام می رساند و می گوید: این میوه را به علی بده!

پیامبر آن میوه را می گیرد و علی(ع) را صدا می زند: علی جان! خدا از بهشت برایت هدیه فرستاده است.

پیامبر میوه را در دست علی(ع) می نهد، ترنج شکافته می شود. در وسط آن با خط سبزی، این نوشته دیده می شود: «این هدیه از خدا برای علی است».^(۱)

* * *

هیچ کس، راز این هدیه را نمی داند؟ چرا خدا برای علی(ع) چنین هدیه ای فرستاده است؟

این چه فضیلتی است که هیچ کس تا به حال آن را نداشته است و نخواهد داشت؟

همسفرم! فکر می کنم اگر حدود ده ماه دیگر صبر کنی و سال ششم هجری فرا برسد شاید بتوانیم این راز را کشف کنیم.

یک سال دیگر خدا به علی(ع)، دختری به نام زینب(س) بدهد، شاید زینب(س) از این میوه بهشتی باشد...

ص: ۸۹

۱- ۶۷. روی آنه جرح عمرو بن عبد و دّ رأس علی یوم الخندق، فجاء رسول الله فشدّه ثم نفث فيه فبرأ، وقال: این اکون إذا خُصبت هذه من هذه؟: بحار الأنوار ج ۴۲ ص ۱۹۵.

هیچ پدری تا به حال دختری همچون زینب(س) نداشته و نخواهد داشت. شاید از این میوه بهشتی، خدا به علی(ع)، زینب(س) بدهد. و تو چه می دانی زینب(س) کیست.

و تاریخ چه می داند زینب(س) کیست...[\(۱\)](#)

ص: ۹۰

۱- ۶۸. قال رسول الله صلى الله عليه وآله: ضربه عليّ في يوم الخندق أفضل أعمال أمتي إلى يوم القيامة: ينابيع المودّة ج ۱ ص ۲۸۲، وراجع حليه الأبرار ج ۲ ص ۱۵۸ وفيه: «ضربه عليّ خير من عباده الثقلين»، الصحيح من سيره النبي الأعظم ج ۹ ص ۱۶، مشارق أنوار اليقين ص ۳۱۲، شرح إحقاق الحقّ ج ۲ ص ۱۰۴؛ فقال النبي صلى الله عليه وآله: أبشر يا عليّ، فلو وُزن اليوم عملك بعمل أمّه محمّد، لرجح عملك بعملهم، وذلك أنّه لم يبق بيتٌ من بيوت المشركين إلّا وقد دخله وهنّ بقتل عمرو، ولم يبق بيتٌ من بيوت المسلمين إلّا- وقد دخله عزٌّ بقتل عمرو: كنز الفوائد ص ۱۳۷، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۰۵، تفسير جوامع الجامع ج ۳ ص ۵۲، تفسير مجمع البيان ج ۸ ص ۱۳۲، شواهد التنزيل ج ۲ ص ۱۲، ينابيع المودّة ج ۱ ص ۲۸۱، غايه المرام ج ۴ ص ۲۷۵.

ترس از شمشیر علی (ع)، در جان سپاه احزاب رخنه کرده است، دیگر هیچ کس حاضر نیست از خندق عبور کند، وقتی شجاع ترین سردار این سپاه، این گونه کشته شد، چگونه دیگران حاضر می شوند به استقبال مرگ بروند؟

ابوسفیان نمی داند چه کند، تمام روحیه سپاهیان خراب است، او می داند با این وضعیت هرگز نمی تواند در جنگ به پیروزی برسد. باید فکری کرد. او دستور می دهد تا همه فرماندهان در خیمه او جمع بشوند تا برای ادامه جنگ با هم مشورت کنند.

همه دور هم جمع می شوند، حئی یهودی در گوشه ای نشسته است و بسیار غمناک است، ابوسفیان به او رو می کند و می گوید:

-- حئی! چرا این قدر غصّه می خوری؟

-- بهترین و شجاع ترین سردار ما کشته شده است، آیا نباید غصّه بخورم. دیگر هیچ کس حاضر نیست به آن طرف خندق برود.

-- حئی! کاری است که شده. اکنون به جای غصّه خوردن باید کاری بکنیم. تو باید از بنی قریظه بخواهی تا از قلعه خود بیرون بیایند و جنگ با محمد را آغاز کنند. این تنها شانس ماست.

-- قرار بود که وقتی شما از خندق عبور کردید آنها وارد جنگ بشوند.

-- تو با آنها سخن بگو و آنها را راضی کن تا از پشت سر به مسلمانان حمله کنند، در این صورت، سپاه اسلام برای دفاع از زن و بچه ها به سوی مرکز شهر خواهد رفت و آن وقت ما می توانیم از خندق عبور کنیم.

-- چشم! من کسی را نزد آنها می فرستم تا با آنها سخن بگوید. امیدوارم که آنها این پیشنهاد را قبول کنند.

* * *

باید برخیزی و به سوی پیامبر بروی. باید برای یاری حق و حقیقت بروی. تو باید کاری بکنی. نمی توانی دست روی دست بگذاری. برخیز و از خانه ات بیرون برو!

آفرین بر تو! آفرین!

می بینم که حرکت کرده ای، عصای خود را در دست گرفته ای و در این تاریکی شب به سوی خندق می روی. شنیده ای که پیامبر کنار کوه سلع است. می روی تا او را ببینی و او را یاری کنی.

درست است که یک عمر بت پرست بودی و در مقابل بت ها سجده می کردی، اما چند روزی است که نور ایمان به قلب تو تابیده است. تو مسلمان شده ای و می روی تا اسلام را یاری کنی!

نگو که من پیر شده ام، نگو که نمی توانم شمشیر بزنم. تو با عقل و هوش و سیاست خود اسلام را یاری خواهی کرد. آفرین بر تو! تندتر قدم زن!

برو ای نُعیم که پیامبر منتظر توست. برو!

* * *

هیچ کس نمی داند که نُعیم چه نقشه ای در سر دارد و چگونه می خواهد پیامبر را یاری کند. او خودش هم باور نمی کند چه شده است که این گونه، عاشق حقیقت

شده است. هیچ کس نمی داند که چگونه او به یکباره این گونه عوض شده است. فقط خدا می داند، زیرا او بود که قلب نُعیم را زیر و رو کرد و به یکباره او را سرباز اسلام نمود.

اکنون نُعیم نزد پیامبر می آید و به او خبر می دهد که من مسلمان شده ام، پیامبر خیلی خوشحال می شود و در حقّ او دعا می کند. نُعیم با پیامبر سخن می گوید و برنامه پیشنهادی خود را به او می گوید. پیامبر لحظه ای فکر می کند و به او اجازه می دهد تا آن برنامه را اجرا کند.

بعد از مدّتی، نُعیم از پیامبر خداحافظی کرده و قبل از این که دشمنان، او را در اینجا ببینند، می رود. او می رود تا مأموریت خود را انجام بدهد. خدا پشت و پناه او باشد!

* * *

-- در را باز کنید! با شما هستم.

-- کیستی و در این وقت شب چه می خواهی؟

-- من نُعیم هستم.

-- به به! خیلی خوش آمدید. بفرمایید.

نُعیم وارد قلعه می شود و نزد کعب، رئیس یهودیان می رود. کعب هم به استقبال او آمده است. سال های سال است که نُعیم با آنها دوست است. هیچ کس خبر ندارد که نُعیم مسلمان شده است، همه خیال می کنند که هنوز هم او بت پرست است.

کعب دستور می دهد تا غذای چرب و نرمی برای او می آورند، بعد از شام، نُعیم رو به کعب می کند و می گوید:

-- جناب کعب! پس چه موقع با محمّد وارد جنگ می شوید؟ ما که هر چه صبر

کردیم خبری نشد؟

-- ما منتظر پیغام سپاه احزاب هستیم. قرار است که هر وقت آنها بگویند، ما جنگ را آغاز کنیم و ضربه نهایی را به محمد بزنیم.

-- امیدوارم که شما در این جنگ پیروز شوید، اما کاش جانب احتیاط را رعایت می کردید.

-- مثلاً چه می کردیم؟

-- کعب! بین، خودت می دانی جنگ، جنگ است و احتمال شکست و پیروزی وجود دارد. حتماً شنیده ای که علی، ابن عبْدُوْد را به قتل رسانده است. احتمال آن هست که سپاه احزاب در این جنگ شکست بخورد، آن وقت، همه فرار خواهند کرد.

-- خوب هر سپاهی که شکست می خورد باید فرار کند.

-- کعب! آنها نباید فرار کنند؟

-- برای چه؟

-- آنها باید به یاری شما بیایند چون شما هیچ راهی برای فرار ندارید، خانه و کاشانه شما اینجا است. سپاه احزاب نباید شما را در شرایط خطر تنها بگذارد، آنها حتماً باید به یاری شما بیایند. معلوم است که وقتی سپاه احزاب فرار کند، محمد به سراغ شما خواهد آمد.

-- به نظر شما، ما چه باید بکنیم؟

-- کعب! شما باید تعدادی از بزرگان سپاه احزاب را به عنوان گرو نزد خود نگه دارید تا اطمینان پیدا کنید که سپاه احزاب شما را تنها نخواهد گذاشت.

-- عجب فکر خوبی! تو واقعاً یک نابغه هستی. ما اصلاً چنین چیزی به ذهنمان نرسیده بود.

صبح زود نُعیم از قلعه بیرون می آید و به سوی سپاه احزاب می رود. وقتی ابوسفیان او را می بیند خیلی خوشحال می شود. او رو به ابوسفیان می کند و می گوید:

-- جناب فرمانده! خبری مهمی برای شما آورده ام.

-- چه خبری؟

-- شنیده ام که یهودیان بنی قریظه از این که پیمان خود را با محمد شکسته اند بسیار ناراحت هستند. آنها با محمد ملاقات کرده اند و از او خواسته اند تا آنها را ببخشد و اجازه دهد که در مدینه به زندگی خود ادامه بدهند. محمد به آنها گفته است باید برای او کاری انجام بدهند؟

-- چه کاری؟

-- قرار شده است که آنها به بهانه ای، چندین نفر از بزرگان شما را به قلعه خود دعوت کنند و آنها را تحویل محمد بدهند تا محمد گردنشان را بزند. ای ابوسفیان! نصیحت مرا بپذیرید، مبادا کسی از شما به قلعه آنها برود.

-- خیلی ممنون که این خبر را برای من آوردی.

-- تو را به بت هایی که می پرستیم قسم می دهم مبادا به آنها بگویی که من این خبر را برای تو آورده ام. آخر من با آنها رفاقت دارم، خوب نیست رفاقت ما به هم بخورد.

-- چشم! این یک راز بین من و تو خواهد ماند.

شب که فرا می رسد، ابوسفیان یک نفر را به سوی قلعه بنی قریظه می فرستد تا از آنها بخواهد فردا جنگ را آغاز کنند. وقتی فرستاده ابوسفیان نزد آنها می رود

آنها به او می گویند: فقط وقتی ما جنگ را آغاز می کنیم که چندین نفر از بزرگان سپاه احزاب نزد ما گرو بمانند. ما می ترسیم اگر در جنگ شکست بخوریم، شما فرار کنید و ما را تنها بگذارید.

فرستاده ابوسفیان، هر چه سریع تر نزد او باز می گردد و سخن آنها را بیان می کند.

ابوسفیان می گوید: دیدی که نُعَیمِ راست می گفت. یهودیان می خواهند بزرگان ما را اسیر کرده و تحویل محمّد بدهند. ما هرگز کسی را نزد یهودیان نخواهیم فرستاد!

* * *

ابوسفیان بار دیگر، پیغامی برای یهودیان می فرستد که ما هرگز کسی را به عنوان گرو نزد شما نخواهیم فرستاد. یهودیان وقتی این سخن را می شنوند، بسیار ناراحت می شوند. آنها یقین می کنند که گفته نُعَیمِ درست بوده است. سپاه احزاب در صورت شکست، فرار خواهد کرد و هیچ کس آنها را یاری نخواهد کرد.

اکنون، یهودیان بسیار ناراحت می شوند و از همکاری با ابوسفیان منصرف می شوند و به ابوسفیان خبر می دهند که ما دیگر شما را یاری نمی کنیم.

و این گونه است که اتحاد یهودیان و کفار به هم می خورد. اکنون دیگر ابوسفیان نمی تواند روی کمک یهودیان حساب کند. او باید به فکر عبور از خندق باشد. آیا کسی هست که بتواند از این خندق عبور کند؟ (۱)

ص: ۹۶

۱- ۶۹. لَمَّا قَتَلَ عَلِيُّ عَمْرُو بْنَ عَبْدِوَدَّ الْعَامِرِيَّ وَجَاءَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَيْفُهُ يَقْطُرُ دَمًا، فَلَمَّا رَأَى عَلِيًّا قَالَ: اللَّهُمَّ اعْطِ عَلِيًّا فَضِيلَةً لَمْ تَعْطِهَا أَحَدًا قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ. فَهَبْطُ جَبْرَائِيلَ وَمَعَهُ أُنْزِلُ الْجَنَّةِ فَقَالَ: الْجَنَّةُ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَقْرَأُ السَّلَامَ وَيَقُولُ: حَيِّ هَذِهِ عَلِيًّا، فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ، فَانْفَلَقَتْ فِي يَدِهِ فَلَقْتَيْنِ، فَإِذَا فِيهَا حَرِيرَةٌ خَضْرَاءُ مَكْتُوبٌ فِيهَا سَطْرَانٌ: تَحْفَهُ مِنَ الطَّالِبِ الْغَالِبِ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي الطَّالِبِ: يَنْبِيعُ الْمَوْدَةِ ج ۱ ص ۲۸۳.

ای لشکر طوفان! آماده باش آماده باش!

آنجا را نگاه کن! دامنه کوه سیلع را می گویم. پیامبر را می بینی که دست های خود را رو به آسمان گرفته است و دعا می خواند.

سه روز است که پیامبر، در فاصله بین نماز ظهر و عصر دست به سوی آسمان می گیرد، امروز هم روز چهارشنبه است، گویا این ساعت از روز چهارشنبه، وقت اجابت دعاست، امروز دعای پیامبر بیشتر طول می کشد. (۱)

همسفر! تو هم اگر حاجت مهم داشتی در این وقت و ساعت با خدای خود راز و نیاز کن!

پیامبر با خدای خود راز و نیاز می کند و از او می خواهد تا او را در مقابل دشمن یاری کند.

خدایا! تو را می خوانم و از تو می خواهم که سپاه احزاب را در هم شکنی و ما را از شر آنها نجات بدهی.

بار خدایا! رحمت خود را برای ما بفرست... (۲)

خورشید غروب می کند و پیامبر نماز مغرب را می خواند. تاریکی شب همه جا را فرا می گیرد. صدای پیامبر به گوش می رسد: «ای فریاد رس بیچارگان! تو حال ما را گواه هستی...».

جبرئیل بر پیامبر نازل می شود: «خداوند دعای تو را مستجاب کرد...». پیامبر

ص: ۹۷

۱- ۷۰. وقد ولدت زینب فی شعبان فی السنه السادسه، فعاشت مع جدّها خمس سنوات: مستدرک سفینه البحار ج ۴ ص ۳۱۵، ولا یخفی علیک أنّ غزوه الخندق کانت فی شوال من السنه الخامسه من الهجره، وولادت زینب بنت علی کانت فی شعبان من السنه السادسه، وتفصل بین هاتین السنتين عشره أشهر.

۲- ۷۱. قال نعیم بن مسعود: لما سارت الأحزاب إلى رسول الله صلى الله عليه وآله سرّت مع قومی وأنا علی دینی، وقد کان رسول الله صلى الله عليه وآله عارفاً، فأقامت الأحزاب ما أقامت حتّی أجذب الجناب وهلك الخفّ والكراع، وقذف الله عزّ وجلّ فی قلبی الإسلام. وکتمت قومی إسلامی، فأخرج حتّی أتى رسول الله صلى الله عليه وآله بین المغرب والعشاء وأجده یصلّی، فلما رآنی جلس ثمّ قال: ما جاء بک یا نعیم؟ قلت: إنی جئتُ أُصدّقک وأشهد أنّ ما جئتُ به حقّ، فمرنی بما شئت یا رسول الله، فوالله لا تأمرنی بأمرٍ إلاّ مضیت له، قومی لا یعلمون بإسلامی ولا غیرهم. قال: ما استطعت أن تخذّل الناس فخذّل! قال، قلت: أفعل، ولكن یا رسول الله، أقول فأذن لی، قال: قل ما بدا لک، فأنت فی حلّ. قال: فذهبتُ حتّی جئتُ بنی قریظہ، فلما رأونی رحبوا وأکرموا وحبّوا، وعرضوا علیّ الطعام والشراب، فقلت: إنی لم آتٍ لشیءٍ من هذا، إنّما جئتکم نصباً بأمرکم، وتخوّفاً علیکم، لأشیر علیکم برأی، وقد عرفتم ودّی إیاکم وخاصّه ما بینی وبینکم، فقالوا: قد عرفنا ذلك وأنت عندنا علی ما

تحب من الصدق والبر، قال: فاکتموا عني، قالوا: نفع، قال: إن أمر هذا الرجل بلائاً - يعنى النبي صلى الله عليه وآله - صنع ما قد رأيتم بيني قينقاع وبنى النضير، وأجلاهم عن بلادهم بعد قبض الأموال، وكان ابن أبي الحقيق قد سار فينا فاجتمعنا معه لنصركم، وأرى الأمر قد تطاول كما ترون، إنكم والله، ما أنتم وقريش وغطفان من محمد بمنزله واحده، أما قريش وغطفان فهم قوم جاؤوا سيّارة حتى نزلوا حيث رأيتم، فإن وجدوا فرصه انتهزوها، وإن كانت الحرب أو أصابهم ما يكرهون انشمروا إلى بلادهم، وأنتم لا تقدرون على ذلك، البلد بلدكم فيه أموالكم وأبناؤم ونساؤم، وقد غلظ عليهم جانب محمد، أجبوا عليه أمس إلى الليل، فقتل رأسهم عمرو بن عبد، وهربوا منه مجرّحين وهم لا غناء بهم عنكم؛ لما تعرفون عندكم، فلا تقاتلوا مع قريش ولا غطفان حتى تأخذوا منهم رهناً من أشرفهم تستوثقون به منهم ألا ينجزوا محمدًا. قالوا: أشرت بالرأى علينا والنصح. ودعوا له وتشكروا، وقالوا: نحن فاعلون، قال: ولكن اكنتموا عني، قالوا: نعم، نفع. ثم خرج إلى أبي سفيان بن حرب في رجال من قريش، فقال: يا أبا سفيان، قد جئتك بنصيحه فاکتم عني. قال: أفع، قال: تعلم أن قريظه قد ندموا على ما صنعوا فيما بينهم وبين محمد، وأرادوا إصلاحه ومراجعتة، أرسلوا إليه وأنا عندهم: إننا سنأخذ من قريش وغطفان من أشرفهم سبعين رجلاً نسلّمهم إليك تضرب أعناقهم وتردّ جناحنا الذي كسرت إلى ديارهم - يعنون بنى النضير - ونكون معك على قريش حتى نردّهم عنك، فإن بعثوا إليكم يسألونكم رهناً فلا تدفعوا إليهم أحداً، واحذروهم على أشرافكم، ولكن اكنتموا عني ولا تذكروا من هذا حرفاً، قالوا: لا - نذكره. ثم خرج حتى أتى غطفان فقال: يا معشر غطفان، إنى رجل منكم فاکتموا عني، واعلموا أن قريظه بعثوا إلى محمّد - وقال لهم مثل ما قال لقريش - فاحذروا أن تدفعوا إليهم أحداً من رجالكم. وكان رجلاً منهم فصدّقه. وأرسلت اليهود غزال بن سمؤال إلى أبي سفيان بن حرب وأشرف قريش: إن ثواءكم قد طال ولم تصنعوا شيئاً وليس الذى تصنعون برأى، إنكم لو وعدتمونا يوماً تزحفون فيه إلى محمّد، فتأتون من وجهه وتأتى غطفان من وجهه ونخرج نحن من وجه آخر، لم يفلت من بعضنا، ولكن لا نخرج معكم حتى ترسلوا إلينا برهان من أشرافكم يكونون عندنا، فإننا نخاف إن مسيتكم الحرب وأصابكم ما تكرهون شمرتم وتركتمونا فى عقر دارنا وقد نابذنا محمّداً بالعداوه. فانصرف الرسول إلى بنى قريظه، ولم يرجعوا إليهم شيئاً، وقال أبو سفيان: هذا ما قال نعيم...: الطبقات الكبرى ج ٤ ص ٢٧٨، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٠٧، وراجع شرح الأخبار ج ١ ص ٢٩٧، فتح البارى ج ٧ ص ٣٠٩، المصنّف ج ٥ ص ٣٦٨، الاستيعاب ج ٤ ص ١٥٠٨، الدرر لابن عبد البرّ ص ١٧٥، تفسير مجمع البيان ج ٨ ص ١٣٤، تفسير الثعلبى ج ٨ ص ١٧، تفسير البغوى ج ٣ ص ٥١٣، زاد المسير ج ٦ ص ١٨٤، تفسير القرطبى ج ١٤ ص ١٣٥، تفسير ابن كثير ج ١ ص ١٥١، الثقات ج ١ ص ٢٧٠، شرح سير الكبير ج ١ ص ١٢١، أسد الغابه ج ٥ ص ٣٣، تهذيب الكمال ج ٢٩ ص ٤٩٢، الإصابه ج ٦ ص ٣٦٣، تاريخ الطبرى ج ٢ ص ٢٤٢، الكامل فى التاريخ ج ٢ ص ١٨٢، تاريخ الإسلام ج ٢ ص ٢٩٢، الوافى بالوفيات ج ٢٧ ص ٩٧، البدايه والنهائيه ج ٤ ص ١٢٨، تاريخ ابن خلدون ج ٢ ص ٣٠، السيره النبويه لابن هشام ج ٣ ص ٧١٢، عيون الأثر ج ٢ ص ٤٣، السيره النبويه لابن كثير ج ٣ ص ٢١٤، سبل الهدى والرشاد ج ٤ ص ٣٧٣، السيره الحلبيه ج ٢ ص ٦٤٠.

خوشحال می شود دست های خود را به سوی آسمان می گیرد و می گوید: «بار خدایا! من شکر تو را به جا می آورم که بر من و یارانم مهربانی کردی».(۱)

لحظاتی می گذرد. همه منتظر هستند تا ببینند خدا چگونه پیامبر خود را یاری خواهد کرد؟

-- آقای نویسنده! من خیلی سردم است! چه کنم؟ آیا لباس گرم همراه نداری؟

-- رفیق! من خودم هم از سرما می لرزم. لباس گرم کجا پیدا می شود.

-- چرا به من نگفته بودی که زمستان اینجا هم هوا سرد می شود؟

-- هیچ کس تا به حال در این سرزمین، هوای به این سردی ندیده است. همه مردم تعجب کرده اند. نمی بینی همه چگونه بر خود می لرزند.

طوفان لحظه به لحظه تندتر شده و سوز سرما بیشتر می شود، سرمایی که مغز استخوان را می سوزاند. همه به دامنه کوه سلع پناه برده اند، بیا ما هم آنجا برویم. نگاه کن! دندان های همه از سرما بر هم می خورد.

هیچ کس نمی داند که امشب خدا می خواهد با سرما و طوفان، بهترین پیامبر خود را یاری کند.

از این جا اردوگاه دشمن به خوبی پیدا است. نگاه کن! طوفان با آنها چه می کند. خیمه ها را از جا می کند، اسب ها شیبه می کشند و شترها نعره سر می دهند، زمین و زمان می خواهد در هم بریزد. گویا قیامت بر پا شده است.(۲)

همه جا را تاریکی فرا گرفته است، طوفان همه آتش ها را خاموش کرده است، همه سپاهیان وحشت زده اند، بلای آسمانی نازل شده است! طوفان سنگریزه ها را به سر و صورت آنها می زند، هر کس به دنبال پناهگاهی می گردد، آیا می توان

ص: ۹۸

۱- ۷۲. دعا رسول الله صلی الله علیه و آله علی الأحزاب فی مسجد الأحزاب یوم الاثنین ویوم الثلاثاء ویوم الأربعاء، فاستجیب له بین الظهر والعصر یوم الأربعاء. قال: فعرفنا السرور فی وجهه. قال جابر: فما نزل بی أمر غائظ مهمّ إلا تحینت تلك الساعه من ذلك الیوم، فأدعو الله فأعرف الإجابة: إمتاع الأسماع ج ۹ ص ۲۷۵.

۲- ۷۳. النبی صلی الله علیه و آله جاث علی ركبته، باسط یدیه، باک عینیه، ینادی بأشجی صوت: یا صریخ المکروبین، یا مجیب دعوه المضطربین، اکشف همی و کربی، فقد تری حالی. ودعا علیهم فقال: اللهم منزل الكتاب، سریع الحساب، أهزم

الأحزاب...: مناقب آل أبي طالب ج ١ ص ١٧١، بحار الأنوار ج ٢٠ ص ٢٧٢.

در مقابل لشکر خدا کاری کرد؟ این طوفان لشکر خداست که به جان کفار افتاده است. (۱)

* * *

گوش کن! ابوسفیان با جمعی از دوستان خود گفتگو می کند:

-- چقدر اوضاع آشفته شده است! ما دیگر نمی توانیم اینجا بمانیم.

-- ما نمی توانیم در چنین جنگی پیروز شویم. ما نمی توانیم آسمان را در هم بشکنیم.

-- یهودیان هم که به ما خیانت کردند. پس برای چه اینجا بمانیم؟

-- اسب ها و شترهای ما دارند از گرسنگی می میرند. ما هر کاری که می توانستیم انجام بدهیم، انجام دادیم، اما افسوس که کاری نتوانستیم از پیش ببریم.

-- باید هر چه زودتر این سرزمین بلا را ترک کنیم. آیا اینجا بمانیم تا این طوفان وحشتناک و تندباد کُشنده ما را از بین ببرد؟ نه! ما به سوی مکه باز می گردیم.

* * *

هیچ خبری از حَیّ یهودی نیست، او نزد یهودیان بنی قریظه رفته است. او می داند که دیگر سپاه احزاب شکست خورده است.

آنجا را نگاه کن! او کیست به سوی شتر خود می رود تا سوار آن شود و فرار کند.

او ابوسفیان است. او رو به همه می کند و می گوید: «من به سوی مکه می روم، شما هم پشت سر من به راه بیفتید».

هیچ کس باور نمی کند که ابوسفیان زودتر از همه می خواهد از این سرزمین فرار کند. پس آن وعده های خامی که به مردم داده بود چه می شود.

ص: ۹۹

۱- ۷۴. قام رسول الله صلى الله عليه و آله ونادى: «يا صريخ المكرويين، ويا مجيب المضطرين، اكشف همى وغمى وكرى، فقد ترى حالى وحوال أصحابى»، فنزل عليه جبرئيل عليه السلام فقال: يا رسول الله صلى الله عليه و آله، إن الله عز ذكره قد سمع مقاتلك ودعاءك، وقد أجابك وكفاك هول عدوك، فجثا رسول الله صلى الله عليه و آله على ركبتيه وبسط يديه وأرسل عينيه، ثم قال: «شكراً شكراً كما رحمتى ورحمت أصحابى». ثم قال رسول الله صلى الله عليه و آله: قد بعث الله عز وجلّ عليهم ريحاً من سماء الدنيا فيها حصيٌّ، وريحاً من السماء الرابعة فيها جندل...: الكافي ج ۸ ص ۲۷۸، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۶۸.

یکی از سپاهیان نزد او می رود و می گوید:

-- ای ابوسفیان! همه موافق هستیم که برگردیم، اما نه با این همه شتاب!

-- مگر چه شده است؟

-- تو فرمانده این سپاه هستی، اگر زودتر از همه بروی مردم خیال خواهند کرد فرار کرده ای. آن وقت وضع سپاه بسیار آشفته خواهد شد.

-- خوب! می گویی چه کنم؟

-- دستور بده تا سپاهیان، همه آماده حرکت شوند. دستور کوچ شبانه بده! تو نباید این مردم را به حال خود رها کنی. (۱)

* * *

ابوسفیان از شتر پیاده می شود و دستور می دهد تا سپاه آماده رفتن شود. همه سریع آماده می شوند. آری! طوفان دیگر چیزی را باقی نگذاشته است تا آنها بخواهند جمع کنند. سپاه احزاب به سوی مکه حرکت می کند.

طوفان می وزد و در دل تاریکی شب، سپاه احزاب به سوی مکه بازمی گردد، سپاهی که با ده هزار جنگجو برای نابودی اسلام آمد و پانزده روز در کنار خندق ماند، اما چیزی جز شکست به دست نیاورد. ابوسفیان با گروهی نیز در پشت سر آنها می آید. (۲)

به راستی خداوند چگونه پیامبر خود را یاری کرد، خبر فرار این سپاه در سرتاسر حجاز خواهد پیچید، دیگر کسی جرأت نخواهد کرد به فکر حمله به مدینه باشد.

فردا که فرا برسد پیامبر لشکر خود را به سوی یهودیان بنی قریظه حرکت خواهد کرد. او پرچم لشکر را به دست علی (ع) خواهد داد و یهودیان فریاد خواهند زد: «علی به سوی ما می آید. همان که ابن عبدود را به قتل رسانید، ما هرگز نمی توانیم در مقابل او مقاومت کنیم». (۳)

ص: ۱۰۰

۱- ۷۵. إِنَّه كَانَ لِيَشْبَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۶۸.

۲- ۷۶. قَدْ بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِمْ رِيحًا مِنْ سَمَاءِ الدُّنْيَا فِيهَا حَصَىٌّ، وَرِيحًا مِنْ السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ فِيهَا جَنْدَلٌ، قَالَ حَذِيفَةُ: فَخَرَجْتُ فَاِذَا اَنَا بِنِيرَانِ الْقَوْمِ، وَأَقْبَلَ جَنْدُ اللَّهِ الْأَوَّلُ رِيحٌ فِيهَا حَصَىٌّ، فَمَا تَرَكْتُ لَهُمْ نَارًا إِلَّا أَذْرَتْهَا، وَلَا خِبَاءً إِلَّا طَرَحْتَهُ، وَلَا رَمْحًا إِلَّا أَلْقَيْتَهُ، وَجَعَلُوا يَتَتَرَسُونَ مِنَ الْحَصَىِّ، فَجَعَلْنَا نَسْمَعُ وَقَعَ الْحَصَىِّ فِي الْأَتْرَسَةِ: الكافي ج ۸ ص ۲۷۸، بحار الأنوار ج ۲۰ ص ۲۶۸.

۳- ۷۷. فَقَامَ أَبُو سَفْيَانَ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ قَرَيْشٍ، إِنَّكُمْ وَاللَّهِ مَا أَصْبَحْتُمْ بَدَارَ مَقَامٍ، لَقَدْ هَلَكَ الْكِرَاعُ وَالْخُفُّ، وَأَخْلَفْتَنَا بَنُو قَرَيْظَةَ،

وبلغنا عنهم الذى نكره، ولقينا من شدّه الريح ما ترون، ما تطمئنّ لنا قدر ولا تقوم لنا نار ولا يستمسك لنا بناء، فارتحلوا فإني مرتحلٌ: مسند أحمد ج ٥ ص ٣٩٣، جامع البيان ج ٢١ ص ١٥٤، تفسير ابن كثير ج ٣ ص ٤٧٩، تاريخ الطبرى ج ٢ ص ٢٤٤، تاريخ الإسلام ج ٢ ص ٢٩٥، البدايه والنهائيه ج ٤ ص ١٣٠، إمتاع الأسماع ج ٨ ص ٣٧٥، السيره النبويه لابن هشام ج ٣ ص ٧١٥، السيره النبويه لابن كثير ج ٣ ص ٢١٨.

پیروزی بزرگی در انتظار است. مدینه برای همیشه از وجود یهودیان پیمان شکن پاک خواهد شد و حیی هم به سزای اعمالش خواهد رسید و روحش به جهنم وصل خواهد شد. دیگر هیچ دشمنی، فکر حمله به مدینه را نخواهد کرد. آنگاه پیامبر می تواند به فکر شکستن بت ها باشد. چقدر نزدیک است روزی که خانه زیبای خدا، از همه بت ها پاک شود و مردم فقط خدای یگانه را پرستش کنند، روزی که پیامبر همراه با علی(ع) وارد کعبه شوند و علی(ع) بر دوش پیامبر قرار گیرد و همه بت ها را واژگون کند. آن روز خیلی نزدیک است...

پایان.

ص: ۱۰۱

- ١ . إحقاق الحق وإزهاق الباطل ، القاضي نور الله بن السيد شريف الشوشتری (ت ١٠١٩ هـ) ، مع تعليقات السيد شهاب الدين المرعشي ، قم : مكتبة آية الله المرعشي ، ١٤١١ هـ .
- ٢ . الاختصاص ، المنسوب إلى أبي عبد الله محمد بن محمد بن النعمان العكبري البغدادي المعروف بالشيخ المفيد (ت ٤١٣ هـ) ، تحقيق : علي أكبر الغفاري ، قم : مؤسسه النشر الإسلامي ، ١٤١٤ هـ .
- ٣ . الإرشاد في معرفه حجج الله على العباد ، أبو عبد الله محمد بن محمد بن النعمان العكبري البغدادي المعروف بالشيخ المفيد (ت ٤١٣ هـ) ، تحقيق : مؤسسه آل البيت ، قم : مؤسسه آل البيت ، الطبعة الأولى ، ١٤١٣ هـ .
- ٤ . أسباب نزول القرآن ، أبو الحسن علي بن أحمد الواحدی النيسابوری (ت ٤٦٨ هـ) ، تحقيق : كمال بسيوني زغلول ، بيروت : دار الكتب العلميّه .
- ٥ . الاستيعاب في معرفه الأصحاب ، يوسف بن عبد الله القرطبي المالكي (ت ٣٦٣ هـ) ، تحقيق : علي محمد معوض وعادل أحمد عبد الموجود ، بيروت : دار الكتب العلميّه ، الطبعة الأولى ، ١٤١٥ هـ .
- ٦ . أسد الغابه في معرفه الصحابه ، علي بن أبي الكرم محمد الشيباني (ابن الأثير الجزري) (ت ٦٣٠ هـ) ، تحقيق : علي محمد معوض وعادل أحمد عبد الموجود ، بيروت : دار الكتب العلميّه ، الطبعة الأولى ، ١٤١٥ هـ .
- ٧ . الإصابه في تمييز الصحابه ، أبو الفضل أحمد بن علي بن حجر العسقلاني (ت ٨٥٢ هـ) ، تحقيق : عادل أحمد عبد الموجود ، وعلي محمد معوض ، بيروت : دار الكتب العلميّه ، الطبعة الأولى ، ١٤١٥ هـ .
- ٨ . الإصابه في تمييز الصحابه ، أبو الفضل أحمد بن علي بن حجر العسقلاني (ت ٨٥٢ هـ) ، تحقيق : عادل أحمد عبد الموجود ، وعلي محمد معوض ، بيروت : دار الكتب العلميّه ، الطبعة الأولى ، ١٤١٥ هـ .
- ٩ . الأصفى في تفسير القرآن ، محمد محسن بن شاه مرتضى (الفيض الكاشاني) (ت ١٠٩١ هـ) ، تحقيق : مركز الأبحاث والدراسات الإسلاميه ، قم : مكتب الإعلام الإسلامي ، الطبعة الأولى ، ١٣٧٦ هـ .
- ١٠ . إعلام الوری بأعلام الهدى ، أبو علي الفضل بن الحسن الطبرسي (ت ٥٤٨ هـ) ، تحقيق : علي أكبر الغفاري ، بيروت : دارالمعرفه ، الطبعة الأولى ، ١٣٩٩ هـ .
- ١١ . أعيان الشيعة ، محسن بن عبد الكريم الأمين الحسيني العاملي الشقراي (ت ١٣٧١ هـ) ، إعداد : السيد حسن الأمين ، بيروت : دارالتعارف ، الطبعة الخامسة ، ١٤٠٣ هـ .
- ١٢ . الإقبال بالأعمال الحسنه فيما يُعمل مرّه في السنه ، أبو القاسم علي بن موسى الحلّي الحسنی المعروف بابن طاووس (ت ٦٦٤ هـ) ، تحقيق : جواد

القيومي ، قم : مكتب الإعلام الإسلامي ، الطبعة الأولى ، ١٤١٤ هـ .

١٣ . الأمالي ، أبو جعفر محمّد بن الحسن المعروف بالشيخ الطوسي (ت ٤٦٠ هـ) ، تحقيق : مؤسّسه البعثه ، قم : دار الثقافة ، الطبعة الأولى ، ١٤١٤ هـ .

١٤ . الأمالي ، محمّد بن علي بن بابويه القمي (الشيخ الصدوق) (ت ٣٨١ هـ) ، تحقيق : مؤسّسه البعثه ، قم : مؤسّسه البعثه ، الطبعة الأولى ، ١٤١٧ هـ .

١٥ . إمتاع الأسماع فيما للنبي من الحفده والمتاع ، تقى الدين أحمد بن محمّد المقريزي (ت ٨٤٥ هـ) ، تحقيق : محمّد عبد الحميد النميسي ، بيروت : دار الكتب العلميّه ، الطبعة الأولى ، ١٤٢٠ هـ .

١٦ . أمالي الحافظ ، أبو نعيم أحمد بن عبد الله الأصبهاني (ت ٤٣ هـ) ، تحقيق : ساعد عمر غازي ، طنطا : دار الصحابه للنشر ، الطبعة الأولى ، ١٤١٠ هـ .

١٧ . بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمّه الأطهار ، محمّد بن محمّد تقى المجلسي (ت ١١١٠ هـ) ، طهران : دار الكتب الإسلاميّه ، الطبعة الأولى ، ١٣٨٦ هـ .

١٨ . البحر المحيط ، محمّد بن يوسف الغرناطي (ت ٧٤٥ هـ) ، تحقيق : عادل أحمد عبد الموجود ، بيروت : دار الكتب العلميّه ، ١٤١٣ هـ .

١٩ . البدايه والنهايه ، أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير الدمشقي (ت ٧٧٤ هـ) ، تحقيق : مكتبه المعارف ، بيروت : مكتبه المعارف .

٢٠ . البدايه والنهايه ، أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير الدمشقي (ت ٧٧٤ هـ) ، تحقيق : مكتبه المعارف ، بيروت : مكتبه المعارف .

٢١ . بشاره المصطفى لشيعه المرتضى ، أبو جعفر محمّد بن محمّد بن عليّ الطبري (ت ٥٢٥ هـ) ، النجف الأشرف : المطبعه الحيدريّه ، الطبعة الثانيه ، ١٣٨٣ هـ .

٢٢ . بشاره المصطفى لشيعه المرتضى ، أبو جعفر محمّد بن محمّد بن عليّ الطبري (ت ٥٢٥ هـ) ، النجف الأشرف : المطبعه الحيدريّه ، الطبعة الثانيه ، ١٣٨٣ هـ .

٢٣ . تاج العروس من جواهر القاموس ، محمّد بن محمّد مرتضى الحسيني الزبيدي (ت ١٢٠٥ هـ) ، تحقيق : عليّ الشيرى ، ١٤١٤ هـ ، بيروت : دار الفكر للطباعه والنشر والتوزيع .

٢٤ . التبيان ، أبو جعفر محمّد بن الحسن المعروف بالشيخ الطوسي (ت ٤٦٠ هـ) ، تحقيق : أحمد حبيب قصير العاملي ، النجف

الأشرف : مكتبه الأمين .

٢٥ . تحفه الأحوذى، المبار كفورى (ت ١٢٨٢ هـ)، بيروت : دار الكتب العلميه، الطبعة الأولى، ١٤١٠ هـ .

٢٦ . تحفه الأحوذى، المبار كفورى (ت ١٢٨٢ هـ)، بيروت : دار الكتب العلميه، الطبعة الأولى، ١٤١٠ هـ .

٢٧ . تذكرة الحفظا، محمّد بن أحمد الذهبى (ت ٧٤٨ هـ) ، بيروت : دار إحياء التراث العربى .

٢٨ . تفسير ابن كثير (تفسير القرآن العظيم) ، أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير البصرى الدمشقى (ت ٧٧٤ هـ) ، تحقيق : عبد العظيم غيم ، ومحمّد أحمد عاشور ، ومحمّد إبراهيم البنا ، القاهرة : دار الشعب .

٢٩ . التفسير الأمثل ، ناصر مكارم الشيرازى وآخرون ، طهران : دار الكتب الإسلاميه .

٣٠ . تفسير البغوى (معالم التنزيل) ، أبو محمّد الحسين بن مسعود الفراء البغوى (ت ٥١٦ هـ) ، بيروت : دار المعرفه .

ص: ١١٤

- ٣١ . تفسير البغوى (معالم التنزيل) ، أبو محمّد الحسين بن مسعود الفراء البغوى (ت ٥١٦ هـ) ، بيروت : دار المعرفة .
- ٣٢ . تفسير الثعالبي (الجواهر الحسان فى تفسير القرآن)، عبد الرحمن بن محمّد الثعالبي المالكي (ت ٧٨٦ هـ)، تحقيق: على محمّد معوض، بيروت: دار إحياء التراث العربى، الطبعة الأولى، ١٤١٨ هـ .
- ٣٣ . تفسير الثعلبي ، الثعلبي، (ت ٤٢٧ هـ)، تحقيق: أبو محمّد بن عاشور، بيروت : دار إحياء التراث العربى، الطبعة الأولى، ١٤٢٢ هـ .
- ٣٤ . تفسير السمعاني، السمعاني (ت ٤٨٩ هـ)، تحقيق: ياسر بن إبراهيم وغنيم بن عباس، الرياض: دار الوطن، الطبعة الأولى، ١٤١٨ هـ .
- ٣٥ . تفسير الطبري (جامع البيان فى تفسير القرآن) ، أبو جعفر محمّد بن جرير الطبري (٣١٠ هـ)، بيروت : دار الفكر .
- ٣٦ . تفسير العياشى، أبو النضر محمّد بن مسعود السلمى السمرقندى المعروف بالعياشى (ت ٣٢٠ هـ)، تحقيق : السيد هاشم الرسولى المحلاتى ، طهران : المكتبة العلميه ، الطبعة الأولى ، ١٣٨٠ هـ .
- ٣٧ . تفسير القرطبي (الجامع لأحكام القرآن) ، أبو عبد الله محمّد بن أحمد الأنصارى القرطبي (ت ٦٧١ هـ) ، تحقيق : محمّد عبد الرحمن المرعشلى ، بيروت : دار إحياء التراث العربى ، الطبعة الثانية، ١٤٠٥ هـ .
- ٣٨ . تفسير القمى، على بن إبراهيم القمى، (ت ٣٢٩ هـ)، تحقيق: السيد طيب الموسوى الجزائرى، قم : منشورات مكتبة الهدى، الطبعة الثالثة، ١٤٠٤ هـ .
- ٣٩ . التفسير الكبير ومفاتيح الغيب (تفسير الفخر الرازى) ، أبو عبد الله محمّد بن عمر المعروف بفخر الدين الرازى (ت ٦٠٤ هـ) ، بيروت : دار الفكر ، الطبعة الأولى ، ١٤١٠ هـ .
- ٤٠ . تفسير أبى السعود (إرشاد العقل السليم إلى مزايا القرآن الكريم)، أبو السعود محمّد بن محمّد العمادى (ت ٩٥١ هـ) ، بيروت: دار إحياء التراث العربى .
- ٤١ . تفسير فرات الكوفى ، أبو القاسم فرات بن إبراهيم بن فرات الكوفى (ق ٤ هـ) ، تحقيق : محمّد كاظم المحمودى ، طهران : وزاره الثقافه والإرشاد الإسلامى ، الطبعة الأولى ، ١٤١٠ هـ .
- ٤٢ . تفسير مقاتل بن سليمان، مقاتل بن سليمان (ت ١٥٠ هـ)، تحقيق: أحمد فريد، بيروت: دار الكتب العلميه، الطبعة الأولى، ١٤٢٤ هـ .
- ٤٣ . تفسير نور الثقلين ، عبد على بن جمعه العروسى الحويزى (ت ١١١٢ هـ) ، تحقيق : السيد هاشم الرسولى المحلاتى ، قم : مؤسسه إسماعيليان ، الطبعة الرابعه، ١٤١٢ هـ .

٤٤ . تفسير نور الثقلين ، عبد عليّ بن جمعه العروسي الحويزي (ت ١١١٢ هـ) ، تحقيق : السيد هاشم الرسولي المحلاتي ، قم : مؤسسه إسماعيليان ، الطبعة الرابعة، ١٤١٢ هـ .

٤٥ . التلخيص الحبير، أحمد بن علي بن حجر العسقلاني (ت ٨٥٢ هـ) ، تحقيق: محمد الثاني، الرياض: أضواء السلف، ١٤٢٨ هـ.

٤٦ . التمهيد لما في الموطأ من المعاني والأسانيد ، يوسف بن عبد الله القرطبي (ابن عبد البر) (ت ٤٦٣ هـ) ، تحقيق : مصطفى العلوي ومحمد عبد الكبير البكري ، جدّه : مكتبة السوادي ، ١٣٨٧ هـ .

ص: ١١٥

٤٧. تهذيب التهذيب ، أبو الفضل أحمد بن علي بن حجر العسقلاني (ت ٨٥٢هـ) ، تحقيق: مصطفى عبد القادر عطا ، بيروت : دار الكتب العلميّه ، الطبعة الأولى ، ١٤١٥ هـ .
٤٨. تهذيب الكمال في أسماء الرجال ، يونس بن عبد الرحمن المزّي (ت ٧٤٢هـ) ، تحقيق : الدكتور بشّار عوّاد معروف ، بيروت : مؤسّسه الرساله ، الطبعة الرابعه ، ١٤٠٦ هـ .
٤٩. الثقات ، محمّد بن حبان البستي (ت ٣٥٤هـ) ، بيروت : مؤسّسه الكتب الثقافيه ، الطبعة الأولى ، ١٤٠٨ هـ .
٥٠. جامع أحاديث الشيعة ، السيّد البروجردى (ت ١٣٨٣هـ) ، قمّ : المطبعة العلميّه .
٥١. الجامع الصغير في أحاديث البشير النذير ، جلال الدين عبد الرحمن بن أبي بكر السيوطى (ت ٩١١هـ) ، بيروت : دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع ، الطبعة الأولى ، ١٤٠١ هـ .
٥٢. جوامع الجامع ، الفضل بن الحسن الطبرسى (ت ٥٤٨هـ) ، طهران: مؤسّسه الطبع والنشر التابعه لجامعه طهران ، ١٣٧١ ش .
٥٣. حليه الأبرار في أحوال محمّد وآله الأطهار ، هاشم البحرانى ، تحقيق : غلام رضا مولانا البروجردى ، قمّ : مؤسّسه المعارف الإسلاميه ، ١٤١٣ هـ .
٥٤. الخرائج والجرائح ، أبو الحسين سعيد بن عبد الله الراوندى المعروف بقطب الدين الراوندى (ت ٥٧٣هـ) ، تحقيق : مؤسّسه الإمام المهدي (عج) ، قمّ : مؤسّسه الإمام المهدي (عج) ، الطبعة الأولى ، ١٤٠٩ هـ .
٥٥. خزانه الأدب، البغدادي (ت ١٠٩٣هـ)، تحقيق: محمّد نبيل طريفى، بيروت: دار الكتب العلميّه، الطبعة الأولى، ١٩٩٨ م .
٥٦. الخصال ، أبو جعفر محمّد بن علي بن الحسين بن بابويه القمّي المعروف بالشيخ الصدوق (ت ٣٨١هـ) ، تحقيق : على أكبر الغفارى ، قمّ : منشورات جماعه المدرّسين فى الحوزه العلميّه .
٥٧. الدرّ المنثور فى التفسير المأثور ، جلال الدين عبد الرحمن بن أبي بكر السيوطى (ت ٩١١هـ) ، بيروت : دار الفكر ، الطبعة الأولى ، ١٤١٤ هـ .
٥٨. الدرر ، يوسف بن عبد الله القرطبي (ابن عبد البرّ) (ت ٤٦٣هـ) .
٥٩. ذخائر العقبي فى مناقب ذوى القربى ، أحمد بن عبد الله الطبرى (ت ٦٩٣هـ) ، تحقيق : أكرم البوشى ، جدّه : مكتبه الصحابه ، الطبعة الأولى ، ١٤١٥ هـ .
٦٠. ذكر أخبار إصبهان، أبو نعيم أحمد بن عبد الله الإصبهاني (ت ٤٣٠هـ)، ليدن: مطبعة بريل، ١٩٣٤ م.
٦١. رسائل الشريف المرتضى، أبو القاسم على بن الحسين الموسوى المعروف بالشريف المرتضى وعلم الهدى (ت ٤٣٦هـ)،

تحقيق: السيد أحمد الحسيني، قم: مطبعة سيد الشهداء، ١٤٠٥ هـ .

٦٢ . روح المعاني في تفسير القرآن (تفسير آلوسي)، محمود بن عبد الله آلوسي (ت ١٢٧٠ هـ)، بيروت: دار إحياء التراث العربي .

٦٣ . زاد المسير في علم التفسير، عبد الرحمن بن علي القرشي البغدادي (ابن الجوزي) (ت ٥٩٧ هـ)، بيروت: دار الفكر، الطبعة الأولى، ١٤٠٧ هـ .

٦٤ . سبل الهدى والرشاد في سيرة خير العباد، الإمام محمد بن يوسف الصالحى الشامى (ت ٩٤٢ هـ)، تحقيق: عادل أحمد عبد الموجود وعلي محمد معوض، بيروت: دار الكتب العلمية، الطبعة الأولى، ١٤١٤ هـ .

ص: ١١٤

٦٥. سبل الهدى والرشاد فى سيره خير العباد، الإمام محمد بن يوسف الصالحى الشامى (ت ٩٤٢ هـ)، تحقيق: عادل أحمد عبد الموجود وعلى محمد معوض، بيروت: دار الكتب العلميه، الطبعة الأولى، ١٤١٤ هـ.

٦٦. سير أعلام النبلاء، محمد بن أحمد الذهبى (ت ٧٤٨ هـ)، تحقيق: شعيب الأرنؤوط، بيروت: مؤسسه الرساله، الطبعة العاشره، ١٤١٤ هـ.

٦٧. السيره الحلبيه، على بن برهان الدين الحلبي الشافعى (ت ١١ هـ)، بيروت: دار إحياء التراث العربى.

٦٨. السيره الحلبيه، على بن برهان الدين الحلبي الشافعى (ت ١١ هـ)، بيروت: دار إحياء التراث العربى.

٦٩. السيره النبويه، إسماعيل بن عمر البصرى دمشقى (ابن كثير) (ت ٧٤٧ هـ)، تحقيق: مصطفى عبد الواحد، بيروت: دار إحياء التراث العربى.

٧٠. شرح الأخبار فى فضائل الأئمه الأطهار، أبو حنيفه القاضى النعمان بن محمد المصرى (ت ٣٦٣ هـ)، تحقيق: السيد محمد الحسينى الجلالى، قم: مؤسسه النشر الإسلامى، الطبعة الأولى، ١٤١٢ هـ.

٧١. شرح السير الكبير، أبو بكر محمد بن أبى سهل السرخسى (ت ٤٨٣ هـ)، تحقيق: صلاح الدين المنجد، القاهره: مطبعة مصر، ١٩٦٠ م.

٧٢. شرح نهج البلاغه، عبد الحميد بن محمد المعتزلى (ابن أبى الحديد) (ت ٦٥٦ هـ)، تحقيق: محمد أبو الفضل إبراهيم، بيروت: دار إحياء التراث، الطبعة الثانيه، ١٣٨٧ هـ.

٧٣. شواهد التنزيل لقواعد التفضيل، أبو القاسم عبيد الله بن عبد الله النيسابورى المعروف بالحاكم الحسكانى (ق ٥ هـ)، تحقيق: محمد باقر المحمودى، طهران: مؤسسه الطبع والنشر التابعه لوزاره الثقافه والإرشاد الإسلامى، الطبعة الأولى، ١٤١١ هـ.

٧٤. الصافى فى تفسير القرآن (تفسير الصافى)، محمد محسن بن شاه مرتضى (الفيض الكاشانى) (ت ١٠٩١ هـ)، طهران: مكتبه الصدر، الطبعة الأولى، ١٤١٥ هـ.

٧٥. الطبقات الكبرى (الطبقة الخامسه من الصحابه)، محمد بن سعد منيع الزهرى (ت ٢٣٠ هـ)، الطائف: مكتبه الصديق، الطبعة الأولى، ١٤١٤ هـ.

٧٦. الطرائف فى معرفه مذاهب الطوائف، أبو القاسم رضى الدين على بن موسى بن طاووس الحسنى (ت ٦٦٤ هـ)، قم: مطبعة الخيام، الطبعة الأولى، ١٤٠٠ هـ.

٧٧. علل الشرائع، أبو جعفر محمد بن على بن الحسين بن بابويه القمى المعروف بالشيخ الصدوق (ت ٣٨١ هـ)، تقديم: السيد محمد صادق بحر العلوم، ١٣٨٥ هـ، النجف الأشرف: منشورات المكتبه الحيدريه.

٧٨. عمدہ القاری شرح البخاری ، أبو محمّد بدر الدین أحمد العینی الحنفی (ت ٨٥٥ هـ) ، مصر : دار الطباعة المنیریة .
٧٩. عون المعبود (شرح سنن أبی داود) ، محمّد شمس الحقّ العظیم الآبادی (ت ١٣٢٩ هـ) ، بیروت : دار الکتب العلمیة، الطبعة الأولى ، ١٤١٥ هـ .
٨٠. عیون أخبار الرضا ، أبو جعفر محمّد بن علی بن الحسین بن بابویه القمّی المعروف بالشیخ الصدوق (ت ٣٨١ هـ) ، تحقیق : الشیخ حسین الأعلمی ، ١٤٠٤ هـ ، بیروت : مؤسسه الأعلمی للمطبوعات .
٨١. عیون الأثر فی فنون المغازی والشمائل والسیر (السیرة النبویة لابن سید الناس) ، محمّد عبد اللّٰه بن یحیی بن سید الناس (ت ٧٣٤ هـ) ، بیروت : مؤسسه عزّ الدین ، ١٤٠٦ هـ .

٨٢. غايه المرام وحبّه الخصام فى تعيين الإمام ، هاشم بن إسماعيل البحرانى (ت ١١٠٧ هـ) ، تحقيق : السيد على عاشور ، بيروت : مؤسسه التاريخ العربى ، ١٤٢٢ هـ .

٨٣. الغدير فى الكتاب والسنة والأدب ، عبد الحسين أحمد الأمينى (ت ١٣٩٠ هـ) ، بيروت : دار الكتاب العربى ، الطبعة الثالثة ، ١٣٨٧ هـ .

٨٤. فتح البارى شرح صحيح البخارى ، أحمد بن على العسقلانى (ابن حجر) (ت ٨٥٢ هـ) ، تحقيق : عبد العزيز بن عبد الله بن باز ، بيروت : دار الفكر ، الطبعة الأولى ، ١٣٧٩ هـ .

٨٥. فتح القدير الجامع بين فنى الروايه والدرايه من علم التفسير ، محمد بن على بن محمد الشوكانى (ت ١٢٥٠ هـ).

٨٦. الفقيه = كتاب من لا يحضره الفقيه ، أبو جعفر محمد بن على بن الحسين بن بابويه القمى المعروف بالشيخ الصدوق (ت ٣٨١ هـ) ، تحقيق : على أكبر الغفارى ، قم : مؤسسه النشر الإسلامى .

٨٧. فيض القدير ، شرح الجامع الصغير ، محمد عبد الرؤوف المناوى ، تحقيق : أحمد عبد السلام ، بيروت : دار الكتب العلميه ، الطبعة الأولى ، ١٤١٥ هـ .

٨٨. قرب الإسناد ، عبد الله بن جعفر الحميرى (ت بعد ٣٠٤ هـ) ، تحقيق : مؤسسسه آل البيت ، قم : مؤسسسه آل البيت ، الطبعة الأولى ، ١٤١٣ هـ .

٨٩. الكافى ، أبو جعفر ثقة الإسلام محمد بن يعقوب بن إسحاق الكلينى الرازى (ت ٣٢٩ هـ) ، تحقيق : على أكبر الغفارى ، طهران : دار الكتب الإسلاميه ، الطبعة الثانيه ، ١٣٨٩ هـ .

٩٠. كتاب من لا يحضره الفقيه ، أبو جعفر محمد بن على بن الحسين بن بابويه القمى المعروف بالشيخ الصدوق (ت ٣٨١ هـ) ، تحقيق : على أكبر الغفارى ، قم : مؤسسه النشر الإسلامى .

٩١. الكشاف عن حقائق التنزيل وعيون الأقاويل ، محمود بن عمر الزمخشرى (ت ٥٣٨ هـ) ، بيروت : دار المعرفه .

٩٢. كشف الخفاء والإلباس عما اشتهر من الأحاديث على ألسنه الناس ، إسماعيل بن محمد العجلونى الجراحى (ت ١١٦٢ هـ) ، بيروت : دار الكتب العلميه ، ١٤٠٨ هـ .

٩٣. كشف الغمّه فى معرفه الأئمّه ، على بن عيسى الإربلى (ت ٦٨٧ هـ) ، تصحيح : السيد هاشم الرسولّى المحلاتّى ، بيروت : دارالكتاب الإسلامى ، الطبعة الأولى ، ١٤٠١ هـ .

٩٤. كشف اليقين فى فضائل أميرالمؤمنين ، جمال الدين أبى منصور الحسن بن يوسف بن على بن المطهر الحلى المعروف بالعلامة (ت ٧٢٦ هـ) ، تحقيق : على آل كوثر ، قم : مجمع إحياء الثقافه الإسلاميه ، الطبعة الأولى ، ١٤١١ هـ .

٩٥ . كفايه الأثر في النصّ على الأئمة الاثني عشر ، أبو القاسم علي بن محمّد بن علي الخزاز القمي (ق ٥٤) ، تحقيق: السيّد عبد اللطيف الحسيني الكوه كمرى ، طهران: نشر بيدار، الطبعة الأولى، ١٤٠١ هـ .

٩٦ . كنز العمّال في سنن الأقوال والأفعال ، علاء الدين علي المتقي بن حسام الدين الهندي (ت ٩٧٥ هـ) ، ضبط وتفسير: الشيخ بكرى حيّاني ، تصحيح وفهرسه: الشيخ صفوه السقا ، بيروت : ملّاسه الرساله ، الطبعة الأولى ، ١٣٩٧ هـ .

٩٧ . كنز الفوائد ، أبو الفتح الشيخ محمّد بن عليّ بن عثمان الكراچكي الطرابلسي (ت ٤٤٩ هـ) ، إعداد: عبد الله نعمه ، قم : دار الذخائر ، الطبعة

الأولى ، ١٤١٠ هـ .

٩٨ . لسان العرب ، أبو الفضل جمال الدين محمد بن مكرم المصري (ت ٧١١ هـ) ، بيروت : دار صادر ، الطبعة الأولى ، ١٤١٠ هـ .

٩٩ . مجمع الزوائد ومنبع الفوائد ، نور الدين علي بن أبي بكر الهيثمي (ت ٨٠٧ هـ) ، بيروت : دار الكتب العلمية ، الطبعة الأولى ، ١٤٠٨ هـ .

١٠٠ . المجموع (شرح المهذب) ، الإمام أبو زكريا محي الدين بن شرف النووي (ت ٦٧٦ هـ) ، بيروت : دار الفكر .

١٠١ . المجتبى ، محمد بن حبيب الهاشمي البغدادي (ت ٢٤٥ هـ) ، بيروت : دار الآفاق الجديدة ، ١٣٦١ هـ .

١٠٢ . المحلى ، أبو محمد علي بن أحمد بن سعيد (ابن حزم) (ت ٤٥٦ هـ) ، تحقيق : أحمد محمد شاكر ، بيروت : دار الفكر .

١٠٣ . مدينه معاجز الأئمه الاثنى عشر ودلائل الحجج على البشر، هاشم بن سليمان الحسينى البحرانى (ت ١١٠٧ هـ)، تحقيق : لجنه التحقيق فى مؤسسه المعارف الإسلاميه ، قم : لجنه التحقيق فى مؤسسه المعارف الإسلاميه، الطبعة الأولى ، ١٤١٣ هـ .

١٠٤ . مدينه معاجز الأئمه الاثنى عشر ودلائل الحجج على البشر، هاشم بن سليمان الحسينى البحرانى (ت ١١٠٧ هـ)، تحقيق : لجنه التحقيق فى مؤسسه المعارف الإسلاميه ، قم : لجنه التحقيق فى مؤسسه المعارف الإسلاميه، الطبعة الأولى ، ١٤١٣ هـ .

١٠٥ . مستدرک الوسائل ومستنبط المسائل ، الميرزا حسين النورى (ت ١٣٢٠ هـ) ، تحقيق : مؤسسسه آل البيت ، قم : مؤسسسه آل البيت ، الطبعة الأولى ، ١٤٠٨ هـ .

١٠٦ . مستدرک سفينه البحار الشيخ على النمازى الشاهرودى (ت ١٤٠٥ هـ) ، تحقيق : الشيخ حسن بن على النمازى، قم : مؤسسسه النشر الإسلامى التابعه لجماعه المدرسين، ١٤١٨ هـ .

١٠٧ . المستدرک على الصحيحين ، أبو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم النيسابورى (ت ٤٠٥ هـ) ، تحقيق : مصطفى عبد القادر عطا ، بيروت : دار الكتب العلميه ، الطبعة الأولى ، ١٤١١ هـ .

١٠٨ . مسند أبى يعلى الموصلى ، أبو يعلى أحمد بن علي بن المثنى التميمى الموصلى (ت ٣٠٧ هـ) ، تحقيق : إرشاد الحق الأثرى ، جدّه : دار القبلة ، الطبعة الأولى ، ١٤٠٨ هـ .

١٠٩ . مسند أحمد ، أحمد بن محمد بن حنبل الشيبانى (ت ٢٤١ هـ) ، تحقيق : عبد الله محمد الدرويش ، بيروت : دار الفكر ، الطبعة الثانيه ، ١٤١٤ هـ .

١١٠ . مسند إسحاق بن راهويه ، أبو يعقوب إسحاق بن إبراهيم الحنظلى المروزى (ت ٢٣٨ هـ) ، تحقيق : عبد الغفور عبد الحق حسين البلوشى ، المدينه المنوره : مكتبه الإيمان ، الطبعة الأولى ، ١٤١٢ هـ .

١١١ . مسند الإمام زيد (مسند زيد) ، المنسوب إلى زيد بن علي بن الحسين (ت ١٢٢ هـ) ، بيروت : منشورات دار مكتبة الحياة ، الطبعة الأولى ، ١٩٦٦ م .

١١٢ . مشارق أنوار اليقين في أسرار أمير المؤمنين ، رجب البرسي (ق ٩) ، قم : منشورات الشريف الرضي ، الطبعة الأولى ، ١٤١٥ هـ .

١١٣ . المصنّف ، أبو بكر عبد الرزاق بن همام الصنعاني (ت ٢١١ هـ) ، تحقيق : حبيب الرحمن الأعظمي ، بيروت : المجلس العلمي .

١١٤ . معاني الأخبار ، أبو جعفر محمّد بن علي بن الحسين بن بابويه القمي المعروف بالشيخ الصدوق (ت ٣٨١ هـ) ، تحقيق : علي أكبر الغفاري ،

ص: ١١٩

١٣٧٩ هـ ، قَم : مِلّاسه النشر الإسلامى التابعه لجماعه المدرّسين ، الطبعه الأولى ، ١٣٦١ هـ .

١١٥ . معانى القرآن ، أحمد بن محمّد المرادى (ابن النّحاس) (ت ٣٣٨ هـ) ، مكّه : جامعه أمّ القرى ، ١٤٠٨ هـ .

١١٦ . معجم البلدان ، أبو عبد الله شهاب الدين ياقوت بن عبد الله الحموى الرومى (ت ٦٢٦ هـ) بيروت : دار إحياء التراث العربى ، الطبعه الأولى ، ١٣٩٩ هـ .

١١٧ . المعجم الكبير ، أبو القاسم سليمان بن أحمد اللخمي الطبراني (ت ٣٦٠ هـ) ، تحقيق : حمدى عبد المجيد السلفى ، بيروت : دار إحياء التراث العربى ، الطبعه الثانيه ، ١٤٠٤ هـ .

١١٨ . مكارم الأخلاق ، عبد الله بن محمّد القرشى (ابن أبى الدنيا) (ت ٢٨١ هـ) ، بيروت : دار الكتب العلميه ، ١٤٠٩ هـ .

١١٩ . مناقب آل أبى طالب (مناقب ابن شهر آشوب) ، أبو جعفر رشيد الدين محمّد بن على بن شهر آشوب المازندراني (ت ٥٨٨ هـ) ، قَم : المطبعه العلميه .

١٢٠ . المناقب (المناقب للخوارزمى) ، للحافظ الموقّف بن أحمد البكرى المكي الحنفى الخوارزمى (٥٦٨ هـ) ، تحقيق : مالك محمودى ، قَم : مؤسسه النشر الإسلامى ، الطبعه الثانيه ، ١٤١٤ هـ .

١٢١ . نظم درر السمطين ، محمّد بن يوسف الزرندى (ت ٧٥٠ هـ) ، إصفهان : مكتبه الإمام أمير المؤمنين ، ١٣٧٧ ش .

١٢٢ . نفس الرحمن فى فضائل سلمان ، حسين بن محمّد تقى النورى الطبرسى (ت ١٣٣٠ هـ) ، قَم : انتشارات الرسول المصطفى .

١٢٣ . نوادر الراوندى ، فضل الله بن على الحسينى الراوندى (ت ٥٧٣ هـ) ، النجف الأشرف : المطبعه الحيدريه ، الطبعه الأولى ، ١٣٧٠ هـ .

١٢٤ . نهج الحقّ وكشف الصدق ، جمال الدين الحسن بن يوسف بن المطهر الحلّى (ت ٧٢٦ هـ) ، تحقيق : عين الله الحسنى الأرموى ، قَم : دار الهجره ، الطبعه الأولى ، ١٤٠٧ هـ .

١٢٥ . نيل الأوطار من أحاديث سيّد الأخيار ، العلامه محمّد بن على بن محمّد الشوكانى (ت ١٢٥٥ هـ) ، بيروت : دار الجيل .

١٢٦ . الوافى بالوفيات ، خليل بن أيبك الصّفدى (ت ٧٤٩ هـ) ، ويسبادن (آلمان): فرازشتاينر ، الطبعه الثانيه ، ١٣٨١ هـ .

١٢٧ . وسائل الشيعه ، محمّد بن الحسن الحرّ العاملى (ت ١١٠٤ هـ) ، تحقيق : مؤسسه آل البيت ، قَم : مِلّاسه آل البيت لإحياء التراث ، الطبعه الثانيه ، ١٤١٤ هـ .

١٢٨ . ينابيع المودّه لذوى القربى ، سليمان بن إبراهيم القندوزى الحنفى (ت ١٢٩٤ هـ) ، تحقيق : على جمال أشرف الحسينى ،

طهران : دار الأسوه ، الطبعه الأولى ، ١٤١٦ هـ .

ص: ١٢٠

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

